הלכה · משנה תורה · מפרשים · לחם משנה · ספר משפטים

לחם משנה על משנה תורה, הלכות מלווה ולווה

רבי אברהם די בוטון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם משנה על משנה תורה, הלכות מלווה ולווה

רבי אברהם די בוטון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-מלווה-ולווה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 9
פרק ג 14
פרק ד 23
פרק ה 29
פרק ו 34
פרק ז 44
פרק ח 46
פרק ט 47
פרק י 49
פרק יא 49
פרק יב 52
פרק יג 55
פרק יד 55
פרק טו 57
פרק טז 60
פרק יז 63
פרק יח 63
פרק יט 65
פרק כ 67
פרק כא 68
פרק כב 73
פרק כג 74
פרק כד 75
פרק כה 75
פרק כו 77
פרק כז 81

פרק א

הלכה א

תלמוד לומר העבט תעביטנו וכו'. ובהאי קרא לחודיה לא סגי דהוה אמינא דקרא דהתם איירי בעני שהוצרך לשאול לכך הוצרך להביא אם כסף תלוה את עמי ובקרא דאם כסף לא סגי משום דכתיב ביה אם לכך בא זה ולמד על זה ומש"ה הוו תרוייהו חד עשה ולא תרי עשין שכן כתב רבינו שהיא מצות עשה אחת מפני שזה מגלה על זה וחד הוא:

והתורה הקפידה וכו'. קשה דהאי קרא דכתיב בפרשת ראה הכי כתיב השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וגו' קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון וכיון דהאי קרא כתיב גבי מי שמונע עצמו להלוות מפני שלא ישמט השביעית היכי יליף מינה וכי תימא דמה לי שימנע מפני השמיטה ומה לי שימנע מפני דבר אחר א"כ למה בהלכות שמיטה כתב רבינו במנין המצות של אותו ההלכה שלא ימנע להלוות קודם שמיטה שלא יאבד ממונו וכאן לא כתב לאו זה ואם העניינים שוים ראוי היה שיכתוב כאן שעובר בלאו זה מי שאינו מלוה לעני א"ו שאין העניינים שוים דשאני המונע מלהלוות מחמת שמיטה שזה נראה כמורד בקונו אבל כשהמניעה מצד דבר אחר לא וא"כ איך הביא ראיה מקרא דכתיב התם. וי"ל דמ"מ מייתי ראיה דהוי איסור למנוע מלהלוות מסבת השמיטה דכתיב ביה ורעה עינך באחיך האביון משמע דקפיד על מה שעינו רעה שאינו רוצה להלוות: מה שלא כתב רבינו ז"ל כאן ענייך ועניי עירך ענייך קודמין וכו' כדאמר רב יוסף בפרק איזהו נשך סמך על מה שכתבו בהלכות מתנות עניים מיהו מה שאמר רב יוסף דמצות הלואת ישראל בחנם קודם להלואת עכו"ם בריבית כתבו רבינו ז"ל לקמן בפ"ה משום דזה בפרטות שייך לדיני הלואה ומה שדקדק מהר"ר אליה מזרחי ז"ל אכתוב לקמן בע"ה:

הלכה ב

כל הנוגש וכו' עובר בלא תעשה שנאמר לא תהיה לו כנושה. מדלא הביא כאן רבינו הדין דמראה עצמו בפני בעל חובו וכתבו אחרי כן אסור לאדם להראות עצמו וכו' משמע דהתם ל"ת ליכא אבל איסורא מיהא איכא דאל"כ היה לו לכתוב כאן וכן המראה עצמו בפני בעל חובו עובר בל"ת וקשה על זה דהא בגמרא אמר בסוף פרק איזהו נשך כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו שנאמר לא תהיה לו כנושה ע"כ משמע שעובר בלא תעשה אפילו בעובר לפניו. וי"ל דמשמע ליה לרבינו מדלא אמרו בגמרא מנין שעובר בל"ת מי שעובר לפניו אלא אמר שאסור לעבור וכו' משמע דליכא אלא איסורא לחודא א"נ משמע ליה דמאי דאמרו שם ר' אמי

ור' אסי דאמרי תרוייהו כאלו דנו וכו' פליגי ארב דימי וסברי דאינו עובר בלא תעשה ופסק כוותייהו:

ומצות עשה לנגוש את העכו"ם וכו'. קשה דהאי קרא בשמיטה כתיב את הנכרי תגוש וא"כ עשה זה אינו אלא בענין השמיטה והוא יליף מנגישה דשמיטה לנגישה דעלמא א"כ יהא כאן עובר בנוגש את ישראל בתרי לאוי חד לאו דלא יגוש דכתיב גבי שמיטה וכמו שמנה רבינו שם בהלכות שמיטה ואחרינא לאו דלא תהיה לו כנושה וי"ל דבשמיטה דעבד איסורא רבה יעבור אבל הכא למה יעבור לאו דלא יגוש אבל נכרי ילפי' מכ"ש כיון דאפילו בשמיטה מצוה לנגוש את הנכרי אע"ג דהוי אפקעתא דמלכא כ"ש בזמן דליכא שמיטה והרמב"ן ז"ל בפירוש התורה כתב דאית ליה לרבינו דמצות עשה לנגוש את הנכרי בשמיטה ולשון בשמיטה שכתב קשה דמשמע דהוי דוקא בשמיטה ואפשר דלאו דוקא אלא אתא לומר אפילו בשמיטה כדכתיבנא:

הלכה ג

אסור לאדם להראות וכו'. אע"ג דמקרא דלא תהיה לו כנושה מפקינן ליה בגמרא מ"מ משמע ליה לרבינו ז"ל דליכא ביה אלא איסורא לבד ואסמכוהו אקרא דלא תהיה לו כנושה דאין זה נגישה ממש ודאי:

הלכה ד

כשיתבע המלוה הלואתו וכו'. מה שכתב ה"ה דהתחלת הגבייה במטלטלין מפורש בהרבה מקומות לא ידעתי היכן הם והרא"ש ז"ל כתב בפסקיו בריש קמא ולענין פריעת בעל חוב נראה לי דאי אית ליה ללוה מטלטלין ומקרקע כפינן ליה למיתב ליה מטלטלין אם חפץ בהם המלוה יותר ממקרקעי כיון דזוזי יהיב שקיל כל מאי דמקרבא לזוזי טפי והיינו מטלטלין וכו' ע"כ ונראה שזהו כדעת רבינו ז"ל שכתב אחר שמחרימין על מי שיש לו מטלטלין וכו' מדקאמר דמחרימין על מי שיש לו מטלטלין משמע דאי מלוה בעי מטלטלין יהבינן ליה מטלטלין אבל מה שמחלק הרא"ש בין נזקין לבין בעל חוב לא משמע דרבינו ז"ל אית ליה הכי דהוא כתב בהלכות נזקי ממון פרק שמיני כשב"ד נזקקין לגבות לניזק מנכסי המזיק גובין מן המטלטלין תחילה ואם לא היה לו מטלטלין כלל וכו' וכל זמן שימצאו לו מטלטלין ואפילו סובין אין נזקקין לקרקע משמע דאית ליה אפי' בנזקין דנזקקין למטלטלין תחילה והתם לא שייך טעמא דגבי בעל חוב וצ"ע מנין לו לרבינו ז"ל כן:

טען הלוה שמטלטלין אלו וכו'. הרא"ש ז"ל בפסקיו בפרק האשה שנתארמלה גבי האומר שטר אמנה הוא זה הקשה וליהמניה במיגו דאי בעי מחיל ותירץ האי לאו מיגו

הוא שאין דעתו למחול ולהפסיד חובו אבל במה שאומר שטר אמנה הוא לא יפסיד חובו שיודע שהלוה אינו גזלן ולא יעכב מעותיו וא"ת אכתי קשה ליהמניה במיגו דאי בעי מצנע ליה ולא מפיק ליה וי"ל דכבר הוחזק בבי דינא ותו ליכא מגו וכו' ע"כ, וא"כ לתירוץ זה שתירץ ה"ה ז"ל דאין הטענות שוות איכא לאקשויי הקושיא שהקשה הרא"ש ז"ל ליהמניה במיגו דאי בעי מצנע ליה וצריך לתרץ דאיתחזק בבי דינא וצ"ל דאף ע"ג דאיתחזק בבי דינא אם רוצה ליתנם במתנה יכול ליתנם ולא אמרינן דהוי כמבריח מבעל חוב ומש"ה הקשה דליהמניה במיגו דאי בעי יהיב במתנה. וכי תימא ליהמניה במיגו דאי בעי יהיב במתנה על מנת להחזיר וי"ל דמ"מ כשיחזירנה לו יגבה בעל חוב ואותו הזמן שיהיה ביד חבירו עד שיחזירנה לו לא יוכל הוא להשתמש בה. ומ"ש ה"ה ז"ל בסוף פ"ב דדעת רבינו ז"ל כדעת הרמב"ן ז"ל הוא מפני שמי שסובר כיש מי שתירץ בעי דאיתחזק בבי דינא כדי להמלט מהקושיא שהקשה הרא"ש ז"ל דלהימניה במיגו דאי בעי מצנע ליה וכן הטור ז"ל בח"מ סי' מ"ז דאית ליה כתירוצא קמא שתירץ ה"ה ז"ל דכשכתב דין האומר שטר אמנה כתב שצריך שיתחזק בב"ד ואלו היה סובר כהרמב"ן ז"ל לא הוי בעי הכי דבלאו הכי לא אמרינן מיגו דהוי כמיגו במקום חזקה איברא דקשה קצת בדברי הטור ז"ל דמלשונו משמע קצת בסי' צ"ט דאית ליה כדברי הרמב"ן ז"ל שכתב וכן אם נראה לו ממון וכו' שכל מה שנמצא ברשות האדם הוי בחזקת שלו וזה לכאורה כדברי הרמב"ן ז"ל וכ"כ שם הרב"י א"כ לא היה צריך גבי שטר אמנה שיתחזק בבי דינא וצ"ע ומפני זה כתב ה"ה ז"ל דאית ליה לרבינו ז"ל כדברי הרמב"ן ז"ל מפני שלא הזכיר שם שיתחזק בב"ד ויש מי שדקדק דמלשונו משמע קצת כן שכתב שם שמא קנוניא הם עושין לאבד וכו' והיינו קצת כדברי הרמב"ן ז"ל שאומר שאדם עשוי לעשות קנוניא:

שמטלטלין אלו אינן שלו. קשה דבסוף פרק ד' מהלכות זכייה ומתנה במקבל מתנה שטען ואמר זו שתחת ידי אינה מתנה בידי וכו' כתב רבינו ז"ל שנשבע היסת וכתב שם הרב המגיד ז"ל ואפשר אם תבעוהו ב"ח שלא נאמר אתה מערים בזה כדי להפקיעו מתחת ידינו נשבע על זה היסת עד כאן ואיך נפטר בשבועת היסת הא בהדיא כתב כאן רבינו ז"ל דאם טען שמטלטלין אלו אינם שלו אינו נאמן וי"ל דשאני התם דידענו דלא היו שלו אלא במתנה באו לידו ולא ידענו אם באונס או ברצון לזה הוא נאמן בשבועה אבל הכא מחזקינן ליה שהוא שלו:

טען הלוה שמטלטלין אלו וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש לתמוה וכו' איכא למידק דאכתי קשה דאמאי לא מהימן במיגו דאם היה רוצה היה מחביאם בביתו שלא היה יכול להכנס לביתו לא הבעל חוב ולא שליח ב"ד כמו שכתב רבינו ז"ל לקמן פ"ב טען שיש

לו והחביא אותם וכו' ועוד קשה דנהימניה במיגו דאם היה רוצה ליתנם במתנה ע"מ להחזיר שהיה חייב להחזירם לו האחר ולא שייך בשום מיגו מאלו תירוץ הרב המגיד ז"ל וכ"ת לא נתנם מפני שהרי משביעין אותו על כך כמ"ש רבינו ז"ל לקמן בפ"ב ושלא נתנם מתנה ע"מ להחזיר וכן במיגו הראשון הרי משביעין אותו ג"כ שלא החביאן זה אי אפשר דהא ודאי דין זה הוי קודם תקנת הגאונים שתקנו שבועה דאם אחרי תקנה איירי א"כ כשטען שמטלטלין אלו שאולין וכו' אמאי לא מהימנינן ליה בשבועה, ואין לומר דמיגו זה שכתב הרב המגיד ז"ל הוא אחר שיצאו בב"ד המטלטלין דיכול ליתנם במתנה גמורה ולהכי כשיתן במתנה ע"מ להחזיר לא אהני ליה דכשיחזירנו יגבה זה ממנו דא"כ אפילו כשיתנם במתנה גמורה לא מהני דנראה דמכוין להבריחם וכדכתב הר"ב התרומות ז"ל הביאו הרב בית יוסף ז"ל בח"מ סי' צ"ט אלא ודאי דהך מיגו הוא קודם שיבא לב"ד דלא נראו המטלטלין בידו אלא שהוא מעצמו הוציאם בב"ד וא"כ קשה. וי"ל דבמיגו הראשון אין הטענות שוות דהוא רוצה להשתמש במטלטלין וצריך להם ואיך יחביאם ובמיגו השני ג"כ י"ל דאינו עושה כן שירא שמא יתגלה הדבר שלפי הנראה מדברי רבינו ז"ל תקנת החרם היתה קודם תקנת השבועה ודין זה שכתב כאן הוא אחר תקנת החרם וא"כ מתיירא שאם יתן ע"מ להחזיר כשיחרימו ב"ד על מי שיש לו מעות שימסרם לב"ד זה המקבל יבא וימסרם לב"ד ולא יעבור על החרם אבל אם הוא מתנה גמורה לא יגלה דאינו עובר כלל דממון שלו הוא ולא של לוה:

הלכה ה

אין בעל חוב גובה וכו'. הרב המגיד ז"ל נתן סעד לחילוק שחילקו המפרשים ז"ל מפני שהורע כח האחים בצבע שצבעו לשם נשיהם ודייק לה משום שלא אמרו אלא מה שעל נשיהם וקשה דא"כ בפרק נערה כד מייתי בגמרא סייעתא לשמואל ממתניתין דהמקדיש אמאי דקאמר דאלמנה אין שמין מה שעליה לשמואל נמי תיקשי ליה ממתני' דמתני' קאמרה אפילו מצבע שצבע לשמן שאין גובין ושמואל אמר מה שעליה דמשמע מה שעליה ממש אבל מה שצבע לשמה לא כדדייק ה"ה ז"ל וכ"ת לשון עליה שאמר שמואל אינו מדוייק וכדכתב הריב"ש ז"ל בסימן ש"א בשם הרשב"א ז"ל א"כ דיוקו של ה"ה ז"ל אינו דיוק וגם קשה דרבינו ז"ל דכתב בפרק ששה עשר מהלכות אישות גבי גרושה ואין שמין מה שעליה על כרחך מ"ש התם הוי אפילו מה שצבע לשמה ומוכרח הוא ממה שכ' כאן וא"כ על כרחין עליה לאו מדוייק הוא מיהו אין זה קושיא כל כך דאע"ג דלשון רבינו ז"ל לא יהא מדוייק בלשון הגמרא הוי מדוייק דרבינו ז"ל סמך על מה שכתב כאן ועוד שהרי כתב שם שהרי לקחן לה וזכתה בהן משמע דכל שלקחן וצבען לשמה

סגי ומאי דאקשינן מדברי הגמרא צ"ל דשמואל נקט אין שמין מה שעליה אגב דנקט רב שמין מה שעליה דרב נקט מה שעליה לרבותא דאפילו מה שעליה שמין א"נ יש לומר דלגמרא הוה סליק אדעתיה טעמא דשאני הכא דאדעתא דלמיקם קמיה אקני לה כדתריץ בגמרא אלא הוה משמע ליה דלא סגי הך טעמא אלא לענין מה שצבע לשמה דהא ודאי לא אקני לה אלא אדעתא למיקם קמיה אבל מה שעליה ממש הוה ס"ד דודאי אקני לה בכל גוונא ולהכי מייתי סייעתא ודחה דאפילו מה שעליה לא אקני לה אלא אדעתא דלמיקם קמיה:

הלכה ז

מסדרין לבעל חוב וכו'. קשה דבגמרא אמרינן בפרק המקבל דמאן דאית ליה מסדרין דריש ואם מך הוא מערכך דאתא הוא לומר שיהא במכותו מתחילתו ועד סופו ומאן דאית ליה אין מסדרין דריש הוא ולא בעל חובו וא"כ רבינו שפסק בהלכות ערכין דלא כרבי יהודה דאמר עד שיהא במכותו מתחילתו ועד סופו אלא פסק כרבנן א"כ ע"כ דריש הוא ולא בעל חובו א"כ היה לו לפסוק דאין מסדרין וי"ל דכבר דחוהו התוס' ז"ל דאיה זו לר"ת ותירצו דאתא למאי דדרשינן בפרק שום היתומים הוא ולא אשתו ובניו שאין צריך ליתן ממון וכסות לאשתו ובניו והגמרא דאמר דאתא לדר"י דאמר עד שיהא במכותו וכו' ה"ה דהוה מצי למימר דאתא להא:

ומטה לישב עליה וכו'. בהלכות ערכין כתב רבינו ז"ל במקום מטה זו כסא לישב עליה והכל חדא מילתא היא:

מין אחד מרובה ומין אחד מועט. בהלכות ערכין כתב רבינו ז"ל היו לו מרובין ממין אחד ומועטין ממין אחר ומאי דנקט שם מועטים לאו דוקא דלא הוי אלא אחד דאילו היו ב' הרי נתנו לו מהם שנים אלא מועט קאמר ולא תידוק לישנא לומר דמועטין משמע תרתי:

הלכה ח

מלוה שבא להפרע וכו'. הרב הנמוקי ז"ל בפרק המקבל כתב טעם לרבינו והרי"ף ז"ל שכתבו דין זה מפני שמזונות הם מדבריהם ושיעבודא דבעל חוב דאורייתא ואני תמה איך כתב כן על רבינו ז"ל דהוא אית ליה בפי"ב מהלכות אישות דמזונות האשה מדאורייתא אלא טעמו של רבינו ז"ל כדכתב הרב"י בשם בעל התרומות דגמר מיכה מיכה מערכין וכי היכי דהתם ממעטינן מזון אשתו ובניו כדאמרינן בפרק שום היתומים דאמר קרא הוא למעוטי אשתו ובניו ה"נ בבעל חוב וא"ת למאן דאית ליה דמזונות האשה מדבריהם למאי איצטריך קרא הוא למעט אשתו ובניו וי"ל דהוה ס"ד דכיון דאמר קרא החייהו מערכך דה"ה לאשתו ובניו קמ"ל:

פרק ב

הלכה ב

אבל מחרימין על מי שיש לו ולא יתן לבעל חובו. אני תמה בזה מ"ש ה"ה ז"ל דאית ליה לרבינו ז"ל דמאי דקאמר בגמרא בפרק ואלו מגלחין מנא לן דמחרמינן איירי בחרם סתם דבפרק כ"ד מהלכות סנהדרין כתב רבינו ז"ל וכן יש לדיין לנדות ולהחרים מי שאינו בן נדוי כדי לגדור פרצה כפי מה שיראה לו והשעה צריכה לכך וכו' שנא' אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' הרי מבואר שם דאית ליה לרבינו ז"ל דאיירי בחרם פרטי שמחרימין לאדם אחד שעשה שלא כהוגן גם קשה על דברי ה"ה ז"ל שכתב לעיל בפ"א גבי מ"ש רבינו ז"ל שמחרימין על מי שיש לו מטלטלין וכו' שהחרם הוא מתקנת הגאונים ומה לי הך חרם שכתב כאן ומה לי הך חרם שכתב לעיל וי"ל להך קושיא דאית ליה לרבינו ז"ל דהך חרם הוי מן הדין שכתב דין תורה וכו' ואח"כ כתב כשראו הגאונים משמע דאית ליה דהך חרם הוי מדין תורה ושאני הך דהכא מדלעיל דהתם היינו להחרים אם יש לו מטלטלין כדי לגבות מהם תחילה אבל כבר יש לו ממה לגבות ולכך מן הדין אין מחרימין אלא מתקנת הגאונים וכן פכ"ב שכתב רבינו ואם רצה המלוה להחרים על מי שיש לו מעות או מטלטלין וכו' הוי כה"ג שיש לו ממה לגבות ולכך כתב שם ג"כ ה"ה דהוי תקנת הגאונים אבל הכא דמיירי שאין לו לגבות כלום מן הדין מחרימין מפני שאין לו ממה לגבות ומפסיד חובו:

כשראו הגאונים הראשונים וכו' ושלא נתן מתנה ע"מ להחזיר וכו'. אע"ג דאם נתן ע"מ להחזיר כשיבואו אח"כ המעות בידו [הלוה] חייב ליתנם למלוה שהרי בכלל השבועה הוא שיחזיר כל מה שירויח או יבא לידו וא"כ נראה לכאורה שאין צריך להשביעו בכך מ"מ משביעין אותו על כך כדי שיפרוש מתוך השבועה ויודה ויתן אותם למלוה שהרי הוא רואה עתה מעותיו בידו ואינו רוצה להמתין זמן רב או שמא יפסיד הלוה המעות וכיוצא. (א"ה ולפעד"נ דצורך גדול היה לתקנה כי מה שיבא לידו אח"כ רשאי ליקח לעצמו ממנה מזון שלשים יום וכסות י"ב חודש כמ"ש רבינו משא"כ כשיודה עכשיו שנתן מתנה ע"מ להחזיר לו לחצי שנה או יותר אזי תיכף משועבדין למלוה שהמקבל מתנה כשיבא הזמן יחזירהו למלוה ולא יקח הלוה אח"כ ממנו כלום לא למזון ולא לכסות כי מעכשיו משועבד למלוה מדר' נתן כמ"ש בטוש"ע ח"מ סי' קי"א סי"ט דגם במתנה ע"מ להחזיר שייך שיעבודא דר' נתן וא"כ מעכשיו משועבד למלוה ועכשיו הרי מסדרין לו למזון ולכסות ולא יצטרך ליתן אח"כ פעם אחרת מזון וכסות ונמצא מרויח בשבועה זו שפיר והיא לצורך ונסתלק קושיית ספר התרומות כנ"ל. זאב שפירא):

ומחרימין תחילה על מי שידע לפלוני וכו'. נראה דהך חרם תקנת הגאונים דחרם שכתב לעיל ה"ה ז"ל דהוא מדין הגמרא הוא מ"ש שם מחרימין על מי שיש לו והך הוא חרם דהוי מדין תורה אבל להחרים על מי שידע לפלוני נכסים הוי מתקנת הגאונים ומפני כן כתב רבינו ז"ל בחרם הקודם בפ' זה על מי שיש לו וכו' ובהך כתב על מי שידע וכו' אבל בפ"א שמחרימין על מי שיש לו מטלטלין או מי שידע לו מטלטלין מפני דכולהו הוה מתקנת הגאונים כדכתיבנא:

נראה לו ממון וכו'. מה שלא הביא ראיה ה"ה ז"ל למעלה בפ"א בדבור המתחיל טען וכו' כשכתב וממה שיבא בפ"ב יראה כן מדין זה שהרי כתבו רבינו ז"ל בפירוש הטעם הוא שאין לדין זה מוצא בגמרא כלל וכוונת ה"ה ז"ל דאע"פ שאינו מבואר בגמרא כמו שכתב קודם יראה כן מדין ס"פ שני המבואר בגמרא אבל דין זה של נראה לו וכו' הוציאו רבינו ז"ל משם:

הלכה ג

מי שנשבע שבועה זו וכו' ותקנת אחרונים היא ואין מדקדקין בה וכו'. קשה דלמה לי טעמא דהוי תקנת אחרונים בלאו הכי אפילו שיהיה מן הדין הא אמרינן בפרק מי שהיה נשוי גבי ראשונה נשבעת לשניה דדוקא לשניה נשבעת ולא לשלישית משום דשבועה לאחת שבועה למאה. ויותר תימה על בעל התרומות ז"ל שכתב לשונו של הרמב"ם ז"ל דמשום דהוי תקנת הגאונים הקילו וכתב ראיה זאת בספרו וי"ל דמ"מ היינו יכולים לומר דנהי דלענין השבועה שנשבע שאין לו כלום שבועה לאחד שבועה למאה אבל מה שנשבע שיתן לבעל חובו נאמר דדוקא לב"ח שהשביע לו יתן ולכך צריך שישבע שיתן גם כן לאחר לכך אמר שאין מדקדקין בו להחמיר וכו' דכיון דעיקר השבועה שהיא שאין לו כלום נשבע די לו בכך:

הלכה ד

מי שהוחזק שהוא עני וכו' יראה לי שאסור לדיין וכו'. קשה דנהי דאין משביעין אותו שבועה שאין לו כיון שהוחזק עני וירא שמים אבל מ"מ ראוי להשביעו על השבועה האחרת שהוא מכל מה שיבא לידו וא"כ כיון שיש להשביע על זאת אמאי אין אנו כוללים ג"כ הראשונה בזאת וישבע ע"י גלגול בשבועה הראשונה מחמת השנייה כי היכי דהשנייה אנו כוללין אותה בראשונה כמו שכתב רבינו ז"ל למעלה וכולל בשבועה זאת וכו' ויש מי שתירץ דשבועה ממה שיבא לידו היא קלה ביותר ואין להשביעו על כך אלא בגלגול כשמשביעין לו הראשונה אבל כשפטור על הראשונה אין להשביע בשום אחד מהם אבל קשה ע"ז דמ"מ יש להשביעו על השניה וראיה לזה ממה שכתב

למעלה בההגהה גבי וכולל בשבועה זו וכו' וכן פסק וכו' דאטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן ואם איתא דאין משביעין אותו על השניה אלא בגלגול הראשונה אבל כשנתבטלה הראשונה נתבטלה השניה א"כ למה ליה האי טעמא בלאו הכי אין ראוי להשביעו על השניה. לכך נראה לתרץ הקושיא ולומר דאעפ"י שיש להשביעו על השניה לא מגלגלין ליה ראשונה כיון שהוא כשר ועושה זה להכעיסו ואין הלוה רוצה לישבע אע"פ שהיא אמת או אולי שאפילו על השניה אין להשביעו כיון שהוא עני והולך בתום ועם כל זה צריך עיון:

כללו של דבר וכו'. כתב ה"ה ז"ל ומ"מ כתבו המפרשים האחרונים וכו'. אני תמה איך לא כתב כן בשם רבינו ז"ל עצמו שכתב בפרק כ"ד מהלכות סנהדרין אבל משרבו בתי דינין שאינם הגונים וכו' ולא ידון הדין בסמיכת דעתו וכו' דמוכח משם דאין לדיין לדון באומד הדעת בזמן הזה וכן כתב הרב בית יוסף ז"ל בפירוש דבריו בטור ח"מ סי' ט"ו דפליג רבינו ז"ל על הרי"ף והרא"ש ז"ל בהא כמבואר שם וא"כ איך כתב הרב המגיד ז"ל הדבר בשם הגאונים ולא בשם רבינו ז"ל וגם הריב"ש בסי' שצ"ד אחר שהעתיק לשון זה של רבינו ז"ל כתב אבל האחרונים כתבו וכו' דמשמע דרבינו ז"ל לא כתב כן בפירוש והרי הוא מבואר בדבריו בפרק כ"ד מהלכות סנהדרין כדכתיבנא ואם כן ודאי דמה שכתב כאן רבינו ז"ל כללו של דבר וכו' לא הוי אלא לפי דין הגמרא אבל לא בזמן הזה דסמך על מה שכתב בהלכות סנהדרין:

הלכה ה

מי שנתחייב וכו' שמא קנוניא עושה וכו'. וא"ת הרי נכלל בשבועת הגאונים הראשונים כל מין ערמה ואם כן איך נחוש לקנוניא ואפילו שנאמר שאינו נכלל בתקנתם ושהם לא תקנו להשביע על הקנוניא מ"מ קשה ליתקנו בענין שלא תהא שום מין ערמה ויהא נאמן כשיודה לאחרים. וי"ל דאין השבועה בפה אלא לתקנת המלוה ותועלתו וכל זמן שהוא מוצא מעות ביד הלוה אין להפסידו בשביל תקנת השבועה שנכללה בה הקנוניא דלא נתקנה השבועה אלא לתועלת המלוה כדי שיפרוש הלוה ויפרע ולא ישבע אבל לא לחובת המלוה להפסידו כשהוא מוצא מקום לגבות:

הלכה ו

ראובן שהיה חייב לשמעון וכו'. כאן פסק רבינו כר' נתן וקשה בפ"ק דקידושין (דף ט"ו) פליגי ת"ק ור' אליעזר דת"ק סבר מוכר עצמו אין מעניקין לו ור' אליעזר סבר דמעניקין ואמרו שם דטעמא דת"ק משום דאמר קרא העניק תעניק לו דמשמע ולא למוכר עצמו ור' אליעזר דריש לו ולא לבעל חובו דאע"ג דבעלמא אית ליה כר' נתן דמוציאין מזה ונותנין

לזה הכא לא ות"ק בעלמא נמי לית ליה כר' נתן ורבינו ז"ל פסק בהל' עבדים פ"ג דמוכר עצמו אין מעניקים לו א"כ נראה דפסק דלא כר' נתן ומה שיש לומר בתירוץ קושיא זו הוא דרבינו ז"ל מפרש כפירוש רבינו נתנאל שפירשו שם התוספות ז"ל דאפילו ת"ק מודה גבי הלואה הך דר' נתן אלא דוקא גבי שכירות לית ליה וא"כ לפי זה רבינו ז"ל לא כתב כאן אלא לענין הלואה אבל לענין שכירות ודאי דלית ליה כר' נתן. ומ"מ הרבה סתם רבינו הדברים דלא גילה לא כאן ולא בהלכות שכירות דהך דר' נתן לא אמרינן ליה גבי שכירות. ואפשר דכיון שכתב בהלכות עבדים דהענקת עבד עברי אין בעל חוב גובה ממנו משם נלמד לשכירות דשכירות קרי להענקה וכמ"ש בעל התרומות הביאו הרב הגדול כמהר"ר יוסף קארו ז"ל בסימן פ"ז בהלכות טוען ומ"מ סתם רבינו ז"ל הרבה דכי האי גוונא צריך לאודועיה:

לפיכך אם אין לראובן וכו'. כתב ה"ה ז"ל שאותה של ר' נתן בדלית ליה נכסי כדאיתא בפרק שור שנגח (דף מ') וכו' ונראה שכוונתו מה שהקשו שם גבי שאלו בחזקת תם וכו' הניחא דאית ליה נכסים היכא דלית ליה נכסים מאי איכא למימר משום דאמר ליה כי היכי דמשתעבדנא לדידך הכי נמי משתעבדנא להאיך מדר' נתן וכו' וקשה קצת דאימא דמאי דתירץ משום דאמר ליה כו' אכולה מילתא קאי אפילו דאית ליה נכסים ולא צריכנא לתירוצא דלעיל דאמר אי אהדרתיה ניהלך כו' ונימא דר' נתן אפילו בדאית ליה נכסים. וי"ל דא"כ היה לו לומר אלא ומדלא קאמר אלא משמע דלא הדר מתירוצא דלעיל לענין דאית ליה נכסים דלא אמרינן הא דר' נתן וכי איתמר הך לענין דלית ליה נכסים:

לפיכך אם אין לראובן וכו'. כתב ה"ה ז"ל דאית ליה לרבינו *ז"ל דהא דר' נתן בדלית ליה נכסים ואין הדבר מוכרח לא בדברי רבינו ז"ל ולא בדברי הגמרא דרבינו ז"ל אם כתב שאין לו נכסים היינו לענין המודה בשטר אמנה או פרוע דאי אית ליה נכסי ודאי דנאמן דלא חב לאחריני דהרי יכול לגבות שמעון חובו ממקום אחר אבל לעולם דהיכא דאינו מודה דפרוע דאפילו אית ליה נכסי גובין מראובן וכן בגמרא בפרק שור שנגח (דף מ') אינו מוכרח כ"כ דאע"ג דשם לא תירצו הא דר' נתן אלא היכא דלית ליה נכסי הוא משום דמעיקרא תירצו שפיר טפי סוף סוף לאו מעלייה וכו' אבל השתא דקאמר לית ליה נכסי מאי איכא למימר לא מצי לתרוצי בגוונא אחרינא. ותירץ מדר' נתן והוא הדין דלעיל הוה מצי לתרוצי הכי ומ"מ לפי מה שתפס במושלם ה"ה ז"ל בדברי רבינו ז"ל דאית ליה דהא דר' נתן בדלית ליה נכסי קשה דבהלכות שמיטה ויובל פ"ט גבי פרוזבול כתב רבינו ז"ל היה לו חוב על חבירו ויש לחבירו קרקע הואיל והוא תחת שיעבודו כותב עליו פרוזבול ע"כ ובגמרא בפרק השולח אמרו דטעמא הוי משום דמשועבד למלוה ראשון מדר' נתן

ואם איתא דר' נתן לא איירי אלא בדלית ליה נכסי היה לו לרבינו ז"ל לפרש שם דאיירי בדלית ליה נכסים ולא לסתום הדברים ולא עוד אלא שכתב הואיל והוא תחת שיעבודו משמע דאע"ג דאית ליה נכסי כיון שזה גם כן הוא משועבד כותבין עליו פרוזבול. גם בהלכות אישות פרק כ"ב הביא ה"ה ברייתא דהרי שהיה נושה באחיו מנה ומת והניח שומרת יבם לא יאמר הואיל ואני יורש החזקתי אלא מוציאין וכו' ואיתא בפרק האשה שנפלו (דף פ"א) דטעמא הוי משום דרבי נתן וא"כ היה לו לפרש שם דאיירי בדלית ליה נכסי אחריני וכן ההלכות שהביאוה כפשטא לא חלקו כן ונראה לתרץ דברי ה"ה ז"ל דטעמא דלר' נתן בעינן דלית ליה נכסי אע"ג דמקרא נפקא ליה וקרא בכל גוונא משמע מ"מ אית ליה דכיון דזה החוב משועבד למלוה ראשון הו"ל כנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין וכיון שיש ללוה ראשון נכסי אחריני אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין וכן נראה הטעם בדברי הר"ן ז"ל בפרק האשה שנתארמלה וכיון שכן דהוא משועבד מדר' נתן אע"ג דאית ליה נכסי אלא שאין גובין מהם כותבין עליו פרוזבול אע"ג דאית ליה נכסי מ"מ משועבד הוא וז"ש שם רבינו ז"ל הואיל ותחת שיעבודו הוא גם בההוא דנושה באחיו כיון שהוא משועבד לכתובתה אין לו כח בנכסי אחיו ליטול מהם כלל אע"פ שיש בהם יותר מכדי כתובתה כיון שהכל משועבד לכתובה וכיון שכן מוציאין ממנו אע"ג דאית ליה למת נכסי אחריני כנ"ל ליישב טעם הדברים מפני שלא ראיתי שכתבו שם המחברים דאיירי בדלית ליה נכסי ולומר שסמך רבינו על מה שכתב כאן הוא דוחק ועוד דלשון שכתב בהל' שמיטה ויובל הואיל והוא תחת שיעבודו לא משמע הכי כדכתיבנא:

וכן כל מי שיש עליו שטר חוב וכו'. כנראה שזאת החלוקה היא מיותרת שהרי כתב רבינו ז"ל למעלה מי שנתחייב שבועה זו וכו' וכמעט שהיא כ"ש ואפשר דמ"ש למעלה הוא והשיגה ידו יתר וכו' כלומר שהוא טורח בטרחו ויגיע כפיו אפשר שמא עשה קנוניא אבל כאן הוא ממה שיש לו קודם שיטרח. א"נ שאני התם דאין לו כדי לפרוע לאחד משלם ולאחר חסר מעט אלא אי אפשר לפרוע לשום אחד מהם וכיון שכן אפשר שיעשה קנוניא להוציא ממסגר נפשו מאחר שאין לו לפרוע לאחד מהם אבל הכא איירי שיש לו לפרוע לאחד מהם משלם ולאחר חסר מעט והוי ס"ד אמינא שלא נחשדו בשביל דבר מועט קמ"ל. אי נמי דבשלמא למעלה הוא בשלא אמר שהוא חייב לאחרים בשעת השבועה וכיון שכן יש לנו לחשדו אבל כאן שאמר תיכף ומיד אימא דליכא חשד קמ"ל ולפי זה מה שאמר למעלה והודה לאחרים בחובות אחרים היינו אחר השבועה:

הלכה ז

אסור לאדם להלוות מעותיו בלא עדים שעובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וכו'. פירש"י ז"ל שעולה על לבו לכפור וא"ת א"כ אף אם ילונו בעדים עובר משום ולפני עור שהרי יטעון פרעתיו והמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים וי"ל דמאי שכתב שעולה על רוחו לכפור לאו למימרא דברשע יעשה כן דאטו ברשיעי עסקינן אלא י"ל דחיישינן שאם לא ילוהו בעדים ישכח הדבר שהלוהו וישבע ולפי דעתו הוא אמת שהרי אינו נזכר אבל כשיש עדים אע"פ שלא יזכור על כרחו יפרע ולא ישבע וראיה לזה מגוף המעשה דאמר התם בגמרא כ"ש מר דטריד בגירסיה ולאו אדעתיה ע"כ:

הלכה ח

וכל המעות שביד האשה בחזקת בעלה וכו'. ממ"ש רבינו ז"ל כאן את לשונו נראה שהיא חזקה אפילו לגוף המעות אבל בפ' כ"ב מהלכות אישות כתב בפירוש שאינה חזקה אלא לאכילת פירות בלבד והרבה סתם כאן רבינו ז"ל את דבריו ושם נבאר:

הרב שלוה מעבדו וכו'. כבר ביארתי מה שקשה על דברי ה"ה ז"ל במ"ש כאן עם מ"ש בהלכות אישות פרק כ"ב וכן מדברי רבינו ז"ל שהאשה נאמנת לומר במנה שבידה שהם מנכסי מלוג וכן מה שקשה על מ"ש ה"ה בהלכות שאלה ופקדון במה שכתב שם בשם הרשב"א דלפי דברי רבינו ז"ל יחזיר לבעלה ג"כ דאמאי כיון שהיתה יכולה לטעון שהיה נכסי מלוג לא יחזיר אלא לה הכל ביארתי שם בהלכות אישות פרק כ"ב:

פרק ג

הלכה א

אלמנה בין שהיא עניה וכו'. קשה דבכאן פסק רבינו ז"ל כרבי יהודה דלא דריש טעמא דקרא ובפרק י"ב מהלכות איסורי ביאה פסק דהבא על אחת מכל האומות לוקה מן התורה והיינו כר"ש דדריש טעמא דקרא דכי יסיר לרבות את כל המסירין כנראה בסוף פרק אין מעמידין ועוד בפרק כיצד אמרו שם ת"ר הבא על אחותו והיא בת אשת אביו לוקה משום אחותו ומשום בת אשת אביו רבי יוסי בן יהודה אומר אינו חייב אלא משום אחותו ואמרו שם במסקנא דתנא קמא היינו ר"ש דדריש טעמא דקרא ופסק רבינו ז"ל כן בפרק שני מהלכות איסורי ביאה וכי תימא לית ליה לרבינו ז"ל אלא כסוגיא דהאומר בקידושין (דף ס"ח) דלפי ההיא סוגיא אתיא הך ברייתא אפילו כרבנן מ"מ קשה דלפי ההיא סוגיא תירצו אליבא דרבנן דלא דרשי טעמא דקרא דנפקא להו מכי תהיינה לאיש וכו' ולדידהו קרא דהאשה וילדיה איצטריך לדרשא דרבי יוסי דאמר האומר לשפחתו

הרי את בת חורין וולדך עבד הולד כמותה והוא ז"ל פסק בהלכות עבדים פרק שביעי דדבריו קיימין כת"ק ודלא כר' יוסי א"כ משמע דאתא דלא כרבנן דדרשי טעמא דקרא ובאמת שקושיא זאת גדולה עד שעלה בדעתי לתרץ הקושיא הזאת עם מה שכתב רבינו ז"ל בפירוש המשנה בפרק המקבל על מתניתין דאלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה וכו' וז"ל שם ואסור לחבול האלמנה משום חשד כשתתעכב אצל הממשכן אותה בשביל המשכון שלה שיארע ביניהם קלקול ולפיכך השוה בדבר העניה והעשירה ע"כ משמע דאית ליה דאפילו נאמר כר"י דלא דריש טעמא דקרא מ"מ טעם נכון יש להשוותם ועם זה קשה טובא סוגיא דהמקבל ודפרק כהן גדול דאמאי לא מתרצי דלעולם כר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא וכטעמו של רבינו ז"ל שכתב בפי' המשנה, אשר לתרץ זה היה נ"ל לומר שלא כתב כן רבינו אלא משום דתפס עיקר כהנהו תלתא סוגיי דאין מעמידין ופרק כיצד ופרק האומר דמשמע מהתם דהלכה כר"ש כדכתב הרב בית יוסף ז"ל דדריש טעמא דקרא ורצה ליישב אליבא דהנהו סוגיי סתם מתניתין כי היכי דלא נאמר דלית הלכתא כסתם מתניתין לכך אמר דאפילו דרשינן טעמא דקרא אתי שפיר מתני' ופסק כרבי שמעון ולפי זה יתורץ כל מה שהקשיתי בדברי רבינו ז"ל ומ"מ דוחק גדול הוא בעיני אשר על כן נראה לי לתרץ הקושיות הראשונות לדעת רבינו כדכתבתי בקונטריסין. יש לומר דרבינו סובר דהסוגיא דהמקבל ופרק כהן גדול פליגי אסוגיא דהאומר ופרק כיצד ופרק אין מעמידין דלהנהו סוגיי סבירא להו דר' יהודה אפילו היכא דמפורש טעמא דקרא לא דריש ליה כדהוה ס"ד למקשה כאן בהמקבל וכיון שכן הוה משמע להו דר"י לא ס"ל כר"ש דכי יסיר לרבות את כל המסירים ואע"ג דכל האומות נמי מסירין כשבעה אומות ודלא כרש"י דאומות דעכו"ם שבח"ל לאו עובדי ע"א אלא כל האומות מסירים מ"מ כיון דקרא בשבעה אומות כתיב לא עבדינן עיקר מטעמיה דקרא אלא מפשטיה דקרא אבל השתא דאמרינן בהך סוגיא ובפרק כהן גדול דרבי יהודה מודה היכא דמפורש הטעם בכתוב א"כ רבי יהודה נמי דריש הך דרשא דכי יסיר כיון דמפורש בכתוב והטעם דפסק רבינו ז"ל כי הני סוגיי משום דהוזכרו במקומם ועדיפי ועוד דסוגיי אחריני אידחו מחמת הכי דלהנהו סוגיי תיקשי להו קשיא דר"י אדר"י אלא על כרחין הני סוגיי עיקר ואם באנו להסכים הסוגיות יש לומר ע"צ הדוחק דהך רבנן דקאמרי בהנהו סוגיי דפרק כיצד ופרק אין מעמידין ופרק האומר לאו רבי יהודה היא אלא סברא שלישית היא דלא דריש טעמא דקרא אפילו היכא דמפורש ולהכי פסק רבינו ז"ל דלא כוותיה ופסק כרבי יהודה וכר' שמעון ודוחק וא"ת לפירוש קמא לשתוק קרא הזה מטעמא דכי יסיר לר"ש ואנא ידענא מסברא לתרץ עיין פי' בפירוש התוס' ז"ל ובמה

שכתב ה"ה ז"ל ויש לי קצת ראייה לדבריהם וכו' יש לדקדק דמה ראיה מייתי משום דבממשכן בשעת הלואה אינו חייב להחזיר הא לפי דעת רבינו ז"ל יש הפרש בין חובל לממשכן דבחובל חייב להחזיר אפילו בשעת הלואה ואם נפשך לומר דזה אי אפשר דהרי החזרה אין אנו לומדים אותה אלא מממשכן וא"כ אין הפרש בין חובל לממשכן מ"מ לא ביאר זה ה"ה ז"ל אבל זו כוונתו באמת:

ואם חבל מחזירין ממנו בע"כ. טעמו של רבינו ז"ל הוא פשוט כתבו הריב"ש ז"ל בסי' תפ"ח על דברי רבינו ז"ל וזה לשונו נראה לי דאתיא כרבא דאמר בפרק קמא דתמורה דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אלא שבלאו שלא תבא אל ביתו וכו' אי עבד מהני שאינו צריך להחזיר אלא כסות יום ביום וכסות לילה בלילה משום דגלי ביה קרא השב תשיב את העבוט כבא השמש מכלל דמעיקרא לא ע"כ וזה הטעם ג"כ בכלי אוכל נפש ותמיהא לי טובא דהא בהך דאלמנה והך דכלי אוכל נפש נמי אמר קרא בהו השב תשיב דהיכן הוא ניתק לעשה אלא משום דכתב קרא חבול תחבול אפילו שלא ברשות ובשלא ברשות משמע ליה לרבינו ז"ל דהוי כולהו בין לאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו בין לאו דאלמנה בין לאו דאוכל נפש וכדכתב הרב המגיד ז"ל וזה ניתק לעשה שאמרה תורה אם חבול תחבול ודרשו ז"ל אפילו שלא ברשות משמע דסבירא ליה לרבינו ז"ל דדרשא דשלא ברשות דדרשינן בפ' אלו מציאות (דף ל"א) אכולהו קאי וא"כ כי היכי דבלא תבא אל ביתו מהני משום דכתיב בהו השב תשיב הכא נמי ליהני מהך טעמא וא"כ איך כתב דאם חבל מחזירין אותו בע"כ ודברים תמוהים הם בין באלמנה בין באוכל נפש וצ"ע. ובמה שכתב הרב המגיד ז"ל דנפקא לן דהא דניתק לעשה באלמנה מחבול תחבול אין להקשות ממה שהקשו בגמרא בפרק אלו מציאות (דף ל"א) גבי השב תשיב וחבול תחבול למה לי תרי קראי ותירצו חד לכסות יום וחד לכסות לילה דמאי פריך נימא דחבול תחבול אתיא לאלמנה דמ"מ השב תשיב למה לי ועוד דתריץ קושטא דמילתא חד לכסות יום וחד לכסות לילה:

ואם תודה לו תשלם וכו'. כתב שם הריב"ש ז"ל בסימן תפ"ח דלא בא לומר דלא יוכל לטעון בעל המשכון עד כדי דמיו וכו' [עיין בכ"מ]. לא הבין כן הרב בעל התרומות בדברי רבינו ז"ל וכמו שכתב דבריו הרב ב"י ז"ל בטור ח"מ הלכות מלוה סי' ע"ב שכתב שם אך הר"מ פסק באלמנה אחר שהוא בחזרה אם תודה תשלם ואם תכפור תשבע היסת ותפטר ובענין דברים שעושים בהם אוכל נפש פסק כרבא וצ"ע ע"כ. ומ"מ קשה קצת דברי הרב בעל התרומות דכתב דרבינו ז"ל פסק כרבא דאפילו אביי לא פליג אלא משום דס"ל דסכינא דאשכבתא הוי מדברים העשויים להשאיל וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בסימן

תפ"ח וא"כ בין שיפסוק כרבא בין שיפסוק כאביי קשיא ואולי קושטא דמילתא קאמר דפסק רבינו ז"ל כרבא בהלכות טוען ונטען:

אבד המשכון או נשרף וכו'. רבינו פסק כמ"ד פרק אלו הן הלוקין (דף ט"ו) קיימו ולא קיימו ולכך כתב דאע"ג דאבד המשכון מאליו ולא אבדו בידים לקי ובגמרא משמע דמאן דאית ליה הכי סובר דהתראת ספק לא שמיה התראה ואע"ג דרבינו ז"ל פסק בהלכות סנהדרין דהתראת ספק שמיה התראה שם ביארתי טעמו. על מה שהשיג הר"א ז"ל על רבינו ז"ל [עי' במ"מ] וסובר דאפי' אבד המשכון או נשרף פטור משום דנתחייב באונסין תמיהא טובא ההיא פלוגתא דפרק המקבל (דף קט"ו) דרחים ורכב לוקה שתים או שלש היכי משכחת לה לדעתו בשלמא לרבינו ז"ל משכחת לה היכא דאבד המשכון או נשרף אבל להר"א ז"ל לעולם נתחייב באונסין א"כ אמאי לוקה הא הוי לאו דניתק לעשה וכדהקשו התוספות ז"ל בפרק המקבל. וי"ל דהר"א ז"ל פסק כמ"ד קיימו ולא קיימו וכדפסק רבינו ז"ל בהלכות סנהדרין שכתב למטה ואם לא קיים העשה שבה כו' וכן פסק הרי"ף וטעמייהו דגרסי איפכא דר' יוחנן אית ליה קיימו ולא קיימו וריש לקיש אית ליה ביטלו ולא ביטלו וכיון שכן משכחת לה מלקות למ"ד קיימו כשהתרו בו בבית דין שיקיים העשה ולא קיים כמבואר בפרק אלו הן הלוקין (דף י"ו) בתוספות ז"ל בדיבור המתחיל התם איתא בתשלומין ע"ש ואביי ורבא ורב יהודה כולהו סברי קיימו ולא קיימו דהכי הלכתא, ובעל מגדל עוז הביא השגה זו על דין של אוכל נפש וז"ל גם זה אינו במקצתן כי אותם שנתנו לחבול ביום או בלילה שקנה משכון ונתחייב באונסיו אינו לוקה ומשלם ע"כ וכפי פשט דברי ההשגה זו משמע דהוא משיג על רבינו ז"ל במה שכתב דכל כלי אוכל נפש דלוקה כשאבד המשכון והשיג עליו דדוקא הוא בכלים שעושין אוכל נפש בין ביום בין בלילה דלא נתנו לחבול לא ביום ולא בלילה כגון סכין של שחיטה וכדכתב בפרק המקבל בעל המאור ז"ל זה ודאי אם אבד או נשרף לוקה משום דלא נתחייב באונסין כיון שלא ניתן לחבול אבל בכלי אוכל נפש שעושין מלאכה בלילה שנתנו לחבול ביום או כלים שעושין ביום שנתנו לחבול בלילה כמו כלי מחרישה כדכתב הרמב"ן ז"ל והביאו ה"ה ז"ל לקמן אז ודאי נתחייב באונסיו ואינו לוקה אם אבד או נשרף ולפ"ז אפשר דבאלמנה דאמר קרא לא תחבול בגד אלמנה דאין לו רשות לחבול בגד אלמנה לא קנאו ולא נתחייב באונסיו ולהכי לא השיג הר"א ז"ל על רבינו ז"ל אלא כאן ולא באלמנה וכי תימא בפרק אלו הן הלוקין תיקשי כשאמרו שם ואנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת הא איכא מילי דלא נתנו לחבול לא ביום ולא בלילה ואם אבד או נשרף לוקה אפילו להר"א ז"ל דהא לא נתחייב באונסיו הא לאו

מילתא היא דלמ"ד ביטלו ולא ביטלו לא משכחת לה דאע"ג דלא נתחייב באונסיו אם ביטלו ושרפו בידים חייב ואינו לוקה ואע"ג דמשכחת לה למ"ד קיימו ולא קיימו בעינן מילתא דמשכחת לתרווייהו בין למ"ד ביטלו בין למ"ד קיימו כדכתב הרב בעל המאור ז"ל במסכת מכות ע"ש זה הנראה מפשט דברי ההשגה שהביא הרב בעל מגדל עוז ז"ל אבל מדברי הרב המגיד לא משמע אלא דהר"א פליג בין אאלמנה בין אאוכל נפש ובכל כלי אוכל נפש דהרי נתחייב באונסיו:

הלכה ב

וכן המלוה את חבירו וכו'. כתב ה"ה ז"ל ובאמת שאם לא תחבול האמור באלמנה וכו' הוא כמו סיוע להר"א דכיון דלא תחבול לא איירי אפילו בשעת הלואה הוא הדין כי נפש הוא חובל דכל לשון חבלה הנזכרת בכתוב ראוי להיות בכוונה אחת ועל האמת שאין זה סיוע שרבינו מכחיש לו אעיקרא דדינא דאפילו לא תחבול איירי בשעת הלואה כמו שכתב למעלה ועל כן קשה לי למה לא כתב ה"ה סיוע כגון זה למעלה להכריח סברת המפרשים ושם היה סיוע מוכרח שאין רבינו ז"ל יכול להכחישו כמו שמכחישו בכאן והוא דכיון דאם חבול תחבול שלמת רעך האמור בכתוב איירי שלא בשעת הלואה דאי בשעת הלואה אין כאן חזרה אפילו לדברי רבינו שהרי כתב למטה בענין החזרה בד"א במשכנו שלא בשעת הלואתו וכו' והיא ברייתא בגמרא וא"כ ע"כ כיון שהוזכר שם חזרה בכתוב האי חבלה איירי שלא בשעת הלואה א"כ האי לא תחבול בגד אלמנה ג"כ איירי שלא בשעת הלואה דלשון הכתוב חד הוא כמו שכתב כאן. וכן כאן היה לו להביא הכרח זה שאין יכול רבינו ז"ל להכחישו דהרי ההכרח שכתב כאן הוא מפני שלשון חבלה האמורה בכתוב היא על דרך אחת אע"פ שהפסוקים נבדלים אחד בפרשת אחת ואחד בפרשה אחרת דהרי האי לא תחבול ונפש הוא חובל בשתי פרשיות הם וזה היה לו לומר טפי ממאי דקאמר השתא דאינו סיוע כלל ועם היות שרבינו יכחיש זה ויאמר דאינו מוכרח שיהיה לשון הכתוב אחד אבל מ"מ לפי שיטתו של ה"ה היה לו להזכיר למעלה וצ"ע:

בין שמשכנו בידו או ע"פ ב"ד וכו'. אע"ג דבפרק המקבל (דף קי"ג) מוקי שמואל קרא דלא יחבול רחיים ורכב בבעל חוב דוקא ולעבור עליו בשני לאוין ולא בשליח ב"ד וקי"ל כוותיה דשמואל דאית ליה שליח ב"ד מנתח נתוחי דוקא וא"כ משמע דע"י שליח ב"ד יכול לחבול דקרא לא איירי ביה מ"מ אית ליה לרבינו ז"ל כמו שכתבו התוס' (דף קט"ו) בדיבור המתחיל אלמנה בין שהיא עניה כו' וז"ל ועוד נראה לפרש דלכ"ע לא יחבול רחים ורכב ולא תחבול בגד אלמנה אתא קרא לאסור בה ניתוח דשרי בעלמא והא דאפקיה

בלשון חבלה ולא בלשון ניתוח כדי לעבור במשכון בב' לאוין וכו' ואע"ג דאיצטריך לב' לאוין לשמואל מ"מ מסתבר דעיקר קרא לאסור ניתוח דשרי בעלמא:

כגון הרחים והעריבות של עץ וכו'. כתב ה"ה ז"ל כבר כתב רבינו ז"ל כיוצא בזה פ"א ע"כ קשה דאם בפ"א כתב באיכר או חמר אין נותנין לו חמורו וצמדו היינו לענין גבייה אבל כשנוטלו במשכון מניחין לו צמדו וחמורו דהא כלי אוכל נפש כתב ה"ה ז"ל לקמיה דאע"ג דבשעת משכונא אין ממשכנין בשעת גביה גובין מהן וא"כ מה ראיה מביא ה"ה ז"ל ממשכונא לגבייה ואולי הראיה שהביא לומר דרבינו ז"ל כתב בפרק ראשון דאין אלו כלים אלא נכסים וכאן כתב כלי דמשמע כלים דוקא:

הלכה ג

לחייב על הרחיים בפני עצמו וכו'. אע"ג דבנא ומבושל כתב רבינו ז"ל בהלכות סנהדרין דלקי חדא שאני התם דנא ומבושל הוי בחדא עניינא אלא שהפעולות הם חלוקות אבל הכא הם שני כלים חלוקים ולכך לקי על כל אחד בפני עצמו אבל תימה דבגמרא דפרק המקבל שם מדמי הא דנא ומבושל להא דרחיים ורכב משמע דנא ומבושל נמי לקי תרתי וא"כ איך פסק רבינו ז"ל בהלכות סנהדרין דלקי חדא ואע"ג דאת"ל בפירוש ההלכה שפירש במה שאמרו בפרק כל שעה דלא כרש"י ז"ל כמו שתראה במה שכתב רבינו בטעמי המצות מ"מ סוגיא דפרק המקבל משמע דלא כפירושו כדכתיבנא ועוד דשם בפרק כל שעה אמרו גבי זג וחרצן דנזיר תרי לישני כמו שאמרו גבי נא ומבושל ובזג וחרצן פסק רבינו ז"ל דלוקה על כל חד מינייהו ומפרש כפירוש רש"י ז"ל שם כמו שפסק בהלכות נזירות וא"כ הדברים תמוהים כיון שהלשונות נאמרו בחד לישנא ובחד גוונא גבי נא ומבושל וגבי נזיר למה פירש גבי נא ומבושל בענין אחד וגבי נזיר בגוונא אחרינא ועוד דהא דכתב גבי נא ומבושל ההיא סוגיא דפרק המקבל תיובתיה כדכתיבנא מיהו כבר השיגו בזה הרמב"ן ז"ל במנין המצות יע"ש:

וכן אם חבל בקר החורש לוקה שתים וכו'. יש לתמוה על ה"ה ז"ל שכתב על דברי הר"א ז"ל שהם סתומים ומפרש דבריו בפירושים דחוקים אבל כוונתו ז"ל באמת היא שהוא הבין בדברי רבינו ז"ל דאפילו שאינו עושה ממש אוכל נפש כמו סכין של שחיטה וזוג של מספרים שעושה בהם אוכל נפש ממש אלא אפילו פרות החורשות שאין עושין ממש אוכל נפש אלא שמשתכרין בהן אוכל נפש ויצא לו כן מדבריו ממה שכתב החורש ומפני כן השיג עליו ואמר דזה אינו אלא שיעשה אוכל נפש ממש שמכניסות התבואה והרוצה לעמוד על עיקרן של דברים יעיין בדברי הטור ז"ל בסימן צ"ז:

הלכה ד

או שחטף המשכון מידו בזרוע וכו'. תימה דמדקאמר אינו לוקה משמע דאיסור לאו איכא גבי חטף בזרוע דהיינו ניתוח וזה אינו דניתוח לא מיתסר אלא מדרבנן גבי בעל חוב גזירה שלא יכנס בביתו כדכתבו התוספות ז"ל וכאן נראה מדברי רבינו ז"ל דמיתסר מדאורייתא וכ"כ בריש הלכות אלו גבי לאוין שלא ימשכן בעל חוב בזרוע משמע דאית ליה דמיתסר ניתוח בב"ח מן התורה ולא ידעתי למה דקרא דלא תבא אל ביתו בתרווייהו כתיב בבעל חוב ושליח ב"ד ג"כ דמרבינן ליה מוהאיש:

הלכה ה

אחד הממשכן את חבירו בב"ד וכו'. דברי רבינו ז"ל כמעורבבים דבגמרא פרק המקבל (דף קי"ד) אמרו עד בוא השמש תשיבנו לו זו כסות יום השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש זו כסות לילה וכו' וא"כ קשה בדברי רבינו ז"ל שכתב שכל הממשכן שלא החזיר עובר משום השב תשיב לו את העבוט שכן כתב הא למדת כו' ומשום לא תשכב בעבוטו דהא בגמרא אמרו דמשום השב תשיב לו את העבוט אינו עובר על של יום אלא על של לילה וא"כ איך כתב כאן דמשמע דאפילו בשל יום עבר משום השב תשיב לו את העבוט ואין לומר דהכא מיירי בשל לילה דוקא דהא מדסתם משמע דבכל שכיר איירי וכ"כ ה"ה ז"ל פ"א מהלכות שכירות דמדסתם משמע דבכל שכיר איירי וכמו שהוא ז"ל הכריח שם אף אנו נכריח כאן וקשה עוד מזה שלא הזכיר כאן עד בוא השמש תשיבנו לו ולקושיא ראשונה י"ל דרבינו ז"ל סובר שעובר בשל יום אף בשל לילה ובשל לילה אף בשל יום ולמד כן משכיר יום ושכיר לילה דאמרו בגמרא כשהקשו הני דאיכא ביממא ליכא בלילא הני דאיכא בלילא ליכא ביממא תירצו שם שכירות חד הוא ומפרש רבינו ז"ל כפי הנראה פי"א מהלכות שכירות וכמ"ש שם ה"ה ז"ל דה"ק שם שכירות חד הוא ובין שכיר יום ובין שכיר לילה הכל נקרא שכיר א"כ ראוי שיעבור בשל יום אף בשל לילה ובשל לילה אף בשל יום אבל מ"מ הקושיא השנייה במקומה עומדת. ועוד קשה במה שכתב רבינו מחזיר לו את הכר בלילה ואת המחרישה ביום שנאמר השב תשיב לו את העבוט דמהאי קרא לא יליף אלא בשל לילה דוקא ועוד יש גמגום בלשונו. וראיתי מי שרצה לתרץ לקושיא שניה שלהיות זאת המצוה דהשבת העבוט הבאה במשנה תורה הלא היא כתובה בפרשת ואלה המשפטים כי שם נאמר עד בא השמש והוא ז"ל סובר דשם עבוט חד הוא נמצא א"כ דעשה דהשב תשיב לו את העבוט הוא בעצמו העשה דעד בוא השמש דיום ולילה שוים ואחר שבמשנה תורה הוחזרו הדינים הכתובים בספרי תורה הקודמים אין זו סברא לומר שהדבר הנשנה בעצמו יהיו כמו שני דברים נפרדים

ויעבור עליו בשני לאוין או בשני עשין כי לכך נקרא משנה תורה לפי שבו הוחזרו הדברים בעצמם ועם זה נמצא שלא נשארו אלא ג' שמות ומפני כך כתב רבינו ז"ל הא למדת וכו' ולא הזכיר עד בוא השמש תשיבנו לו כיון דזו המצוה הוזכרה בהשב תשיב לו את העבוט ובלשון השבה עצמו ולשאר הגמגומים תירץ שהוא ז"ל תופס הלאו היותר פשוט ראשונה ומפני כן אמר מחזיר לו את הכר וכו' שנאמר וכו' ואח"כ מפרש דבריו וצ"ע בזה אם דרך הרב בכל המקומות שבכל דבר הנשנה במשנה תורה דומה לזה דלא חשיב ליה אלא לאו אחד וכל זה איננו שוה לי וצ"ע גם שם בפי"ב מהלכות שכירות במנין הלאוין דברי רבינו כמעורבבים וכבר ביארתיה שם. (עוד ראיתי מי שהקשה בלשון זה אמאי לא מנה כאן רבינו ז"ל עשה דבחוץ תעמוד שעובר הממשכן כשנכנס לביתו למשכנו כמ"ש הרב למעלה (ה"ד) ובנכנס לביתו למשכנו איירי הרב ז"ל הבא כמ"ש הא למדת וכו' שכ"כ שעובר משום לא תבא אל ביתו):

אחד הממשכן וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל דכלי אוכל נפש מותר לחובלן בלילה שאינו עושה מלאכה כגון מחרישה וא"ת א"כ מה בין דין זה לכלי מלבוש ומשכב דאותם נמי שלא בשעת מלאכה ממשכנין אותם וכי תימא דהא ודאי אחת היא הא ליתא דבהדיא כתב לקמיה ה"ה ז"ל בשם אותם המפרשים עצמם ובכלים שעושים בהם אוכל נפש מק"ו ומה אלו שממשכנין מחזירין אלו שאין ממשכנין אינו דין שמחזירין משמע דיש חילוק בין אלו לאלו. ואולי יש לומר דבכלי אוכל נפש היו לו חמשה רחיים ועושה מלאכה בכולן אע"ג דיכול לצמצם עצמו ודי לו באחד אינו ממשכן שום אחד מהם כמ"ש הרב המגיד ז"ל לעיל בשם התוספתא מה שאין כן בכלי מלבוש ומשכב וכן משמע מדברי הרב נמוקי יוסף ז"ל בפרק המקבל ע"ש: (כל זה נכלל במ"ש לעיל בס"א בד"ה אחד הממשכן וכו'):

הא למדת וכו'. במה שכתב ה"ה בשם המפרשים ז"ל ובכלים שעושין בהן אוכל נפש לא איירי אלא היכא דעבר ומשכנן א"כ אמאי לא הוציא מק"ו זה כלי מלבוש האמורים בתורה בגד שעליו שאי אפשר למשכנו כמ"ש רבינו ז"ל היכא דעבר ומשכנו ונימא ומה שאר כלי מלבוש שרשאי למשכנן מחזירן בגד שעליו שאינו רשאי למשכנו היכא דעבר ומשכנו אינו דין שיחזיר ובהכי הוה משמעינן רבותא בכלי מלבוש עצמו וי"ל דטפי רבותא הוי בכלי אוכל נפש שאין להם שרש בתורה מענין החזרה אבל בגד שעליו הרי יש לו שורש בתורה מענין החזרה משאר כלי מלבוש שמחזירין אע"פ שהוא אינו מבואר הרי כלי מלבוש אדם כמותו מבוארים בחזרה. ודע שהגאון מהררי"ק בסי' צ"ח הביא בשם בעל התרומות דכלי אוכל נפש שעבר ומשכנן מחזיר הצריך ביום ביום ונוטלו

בלילה והצריך בלילה ונוטלו ביום וכן נראה מדברי הטור סי' צ"ח וזהו היא סברת אלו המפרשים דאל"כ קשה היאך לומדים חזרת כלי אוכל נפש שהיא חזרה בהחלט מחזרת כלי מלבוש שאין חוזרין אותם אלא הצריך ללילה בלילה והצריך ליום ביום ונוטלו בלילה דיו לבא מן הדין להיות כנדון וזה היפך דברי רבינו ז"ל שכתב למעלה ואם חבל מחזירין בעל כרחו. או אפשר דהוא כדעת רבינו וכאן איירי בכלי אוכל נפש שנתנם הלוה מדעתו דיכול ליטלם כדכתב הטור שם ושפיר עביד ק"ו כיון דמן התורה אסור למשכנו:

הלכה ו

שליח ב"ד שבא כו'. קשה דלעיל בדבור המתחיל כגון הרחים והעריבות כתב דאע"פ שאין ממשכנין אוכל נפש גובין מהן משמע דאיכא בגבייה מעלה מבמשכונא וכאן נראה מעלה במשכונא יותר מהגבייה וי"ל דהכא במשכונא נוטל הכל כיון דעתיד הוא להחזיר כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה ומאי איכפת ליה אבל בגבייה דאין עתיד להחזיר מסדרין אבל למעלה הטעם הוי כדכתב הרב נימוקי יוסף דבמשכונא מסדרין משום דהקפידה התורה בשביתת כלי אוכל נפש אבל בגבייה כיון דאינן שובתין ממלאכתן אצל זה הנוטלן לכך אין מסדרין ועיין בפרק המקבל בנ"י כי שם נאמר כן. עוד הקשה הטור בח"מ סימן צ"ח על דברי רבינו דכיון דצריך להניח לו בשעת משכון דברים הצריכים לו למה מחזירן ע"כ. ודבריו הם דברי הרא"ש ז"ל בפרק המקבל דסובר דברייתא דקאמרה נותן לו מטה ומצע וכו' לאו אירשא דברייתא קאי דשליח ב"ד שבא למשכן דכיון דהניח לו דברים הצריכים לו למה צריך להחזיר לו דלדברים שאין צריכים לו הוי כעשיר דאמרינן בגמרא ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו הא אם עשיר שכב. ונ"ל לתרץ דרבינו ז"ל סובר דברייתא כפשטה דקאי אירשא דברייתא ודברים אלו מניחים מפני שצריך לו ביום ובלילה וכמ"ש הר"א ז"ל בהשגות כגון קערה ושלחן ומפה שצריך להם ביום ובלילה וכן מטה ומצע שצריך לאכילת היום והלילה אבל אותם הדברים שהם כר וכסת שאין צריך אלא ללילה או ליום בלבד נוטל ומחזיר והשתא אתי שפיר מתני' דמחזיר את הכר ביום ואין צריך לתרץ דעבר ומשכנו כדכתב הרב"י שם דאע"פ דהני צריך לו ללילה כיון שאין צריך לו ביום נוטלו ומחזיר ולפ"ז אע"פ שהורגל לישן בכר וכסות נוטלן ממנו ואין מניחין לו ולא כדכתב הרמב"ן ורש"י ז"ל דאם הוא עשיר שהורגל לישן בכר וכסת שמניחין לו אלא כדכתיבנא, זה נ"ל לתרץ בדעת רבינו ז"ל אע"פ שמדברי ה"ה ז"ל שהביא דברי הרמב"ן ז"ל על דברי רבינו משמע דס"ל דלא פליגי מ"מ מה שנ"ל כתבתי. ועל סברת הרמב"ן והרשב"א שהביא ה"ה תמוה לי טובא דכיון דלדידהו מסדרין

ליה בשעת משכון אפילו בכל כלי אומנות א"כ היכי אמרינן בברייתא בפרק אלו מציאות (דף ל"א) אם חבול תחבול אין לי אלא משכנו ברשות ב"ד משכנו שלא ברשות ב"ד מנין ת"ל אם חבול תחבול ולדבריהם דס"ל דמשכנו ברשות ב"ד מסדרין היכי משכחת לה חזרה דקאמר אין לי אלא ברשות ב"ד דאז מחזיר הא היכא דמשכנו ברשות ב"ד עבדינן סידור ולא שייכא חזרה. וע"ק לדבריהם מתניתין דקאמר מחזיר את הכר ביום ואת המחרישה בלילה היכי שייך חזרה הא כיון דמסדרין לא שייכא חזרה דהא מניחין לו. וכ"ת דמתניתין איירי בעבר ומשכנו כדכתב הרב"י ז"ל לדעת רבינו ז"ל א"כ מאי קשיא ליה להרמב"ן בהך דמחרישה דהוי כלי אוכל נפש דאין יכול למשכנו נימא דעבר ומשכנו דהא ע"כ צ"ל כן לדעתו ז"ל דסובר דמסדרין לו בשעת משכונא וע"ק דהרמב"ן ז"ל בספר המלחמות משמע דלא בעי לאוקומה הך מתניתין בעבר ומשכנו וצ"ע:

וכל הנמצא בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו. קצת קשה דרבינו ז"ל משמע שהזכיר כלי אוכל נפש למעלה שכתב וכלי שאוכל בו והיינו כלי אוכל נפש כדכתב הטור ז"ל בסימן צ"ח דקערות כלי אוכל נפש הם וא"כ איך כתב וכל הנמצא בידו חוץ מאלו דמשמע אפילו שאר כלי אוכל נפש חוץ מאלו דממשכנין והא ליתא דכלי אוכל נפש לא נתנו למשכן וי"ל דאם נתנם הלוה מדעתו יכול למשכנם כדכתב הטור ז"ל סימן צ"ז א"כ אלו לא יטול כלל אפילו נתנם הלוה מדעתו כיון דצריך להם ביום ובלילה כדכתב הר"א ז"ל בהשגות:

פרק ד

הלכה א

נשך ומרבית אחד הוא שנאמר את כספך וכו'. כוונת רבינו ז"ל נראה שדבריו הם כדברי הברייתא דאמרו (שם דף ס') ת"ר את כספך לא תתן לו בנשך וכו' אין לי אלא נשך בכסף ורבית באוכל וכו' וזהו שאמר רבינו ז"ל ולהלן הוא אומר נשך כסף נשך אוכל כלומר דמצינו נשך באוכל דהרי שם כתב נשך אוכל וכך מצינו רבית בכסף משום דשם כתוב נשך כסף ואם אינו ענין לנשך כסף תנהו ענין לרבית כסף ונשך כל דבר אשר ישך הוי לג"ש דלוה למלוה וקצת קשה דאלו הדברים האמורים בברייתא אינם אלא להביא איסור נשך באוכל ורבית בכסף אבל שיהיה רבית ונשך חדא מילתא לא משמע לן מהך ברייתא אלא ממאי דנפקא לן בגמרא הוא דלא משכחת לה נשך בלא רבית ורבית בלא נשך כדאמרו שם היכי דמי וכו' אבל שיהא למוד מברייתא זו דנשך ותרבית אחד זה לא ידענו דאע"ג דנשך ותרבית תרי מילי נינהו תתיישב הברייתא להביא דין רבית ונשך באוכל

וכסף וא"כ איך למד רבינו מדברים אלו דנשך ותרבית אחד שנא' וכו' דמשמע מדברים אלו דהביא ראיה זאת לומר דהכל דבר אחד וכן משמע מפשט לשונו מדכתב שנאמר וכו' וכן אחרי כן כתב ולמה חלקן הכתוב וכו' משמע שמכאן למד שהכל אחד וקשה לו למה חלקן הכתוב כדברי רבא בגמרא ואולי הך ראיה שהביא את כספך וכו' לא הוי לענין הנשך והריבית אלא למאי דקאמר אחד הוא אע"פ שהלשון דחוק קצת:

הלכה ב

והלוה עובר בשנים. ה"ה ז"ל תמה על רבינו ז"ל דלא הביא לאו דלאחיך לא תשיך ואפשר היה ליישב זה ולומר דרבינו פסק כרשב"ג דברייתא דילקוט סימן תתקל"ה שאמרו שם רשב"ג אומר מה ת"ל ולאחיך לא תשיך והלא כבר נאמר לא תשיך לאחיך אלא יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת וכו' וכיון דאוקמה רשב"ג ברבית מוקדמת ומאוחרת א"כ לא הוי אלא חד לאו בלוה ומה שאמרו בגמרא לוה עובר משום לא תשיך לאחיך ולאחיך לא תשיך היה אפשר לומר לפ"ז דלאו בחד גוונא הוא אלא פעמים עובר בלא תשיך לאחיך כגון ברבית ממש ולפעמים עובר בולאחיך לא תשיך כגון רבית מוקדמת או מאוחרת וא"כ היה הדין עם רבינו ז"ל שלא הזכיר אלא לאו אחד אבל זה ודאי שבוש דא"כ לרשב"ג רבית מוקדמת ומאוחרת הוי מן התורה ורבינו פסק לקמן בפ"ה דרבית מוקדמת ומאוחרת הוי אבק רבית והוי רבית דרבנן א"כ ודאי דרבינו ז"ל לא פסק כרשב"ג דברייתא דילקוט. וא"נ פסק כוותיה ס"ל דהך דמפיק ליה מלאחיך לא תשיך רבית מוקדמת ומאוחרת הוי אסמכתא בעלמא דהך ודאי רבית דרבנן הויא כדמשמע בגמרא בריש (ד' ס"ב) באיזהו נשך דקאמר שם בדיננו אין מחזירין רבית מוקדמת ומאוחרת:

ערב ועדים וכו'. מה שאין עוברים משום ולפני עור לא תתן מכשול כבר כתבו התוס' ז"ל הטעם בס"פ איזהו נשך כגון שהיה מלוה לו בלאו הכי וצריכים אנו לומר לפ"ז דזה הסרסור שעובר משום לפני עור זהו באופן שאם לא היה הוא לא היה מלוה לו וכ"ת אמאי הסרסור אינו עובר משום לא תשימון דע שאינו עובר משום לא תשימון אלא משום ששמו הריבית וכמו שאמר בגמרא בההיא דריבית יוצאה בדיינים וזה הסרסור הוא לא שם הריבית כלל:

הלכה ג

אע"פ שהמלוה והלוה וכו'. דברי רבינו צריכים עיון משום דאמרו בגמ' תנאי היא דתניא ר"נ ור"י פוטרין כו' מאי קום עשה לאו וכו' ואמרו בגמרא לא מאי קום עשה לקרועי שטרא וכו' והשתא רבינו ז"ל כמאן מפרש לה להההיא שמעתא אי כרש"י ז"ל הא לפי

פירושו מסקנא דגמרא דלא כר"א אלא כר"י והוא ז"ל פסק כר"א ועוד דהא מוקמינן שם פטור המלוה והלוה בשלא גבו אבל אם גבו עוברים משום לא תשימון ועוד דהרי התם גרסינן ערב ואמאי נקט רבינו ז"ל לוה וכי תימא דכך היתה גירסתו א"כ הרי לוה לא קא עבר משום לא תשימון וא"כ היאך חלקו בשימה והרי לוה לא מיחייב בלא תשימון ואי מפרש כפירוש התוספות ז"ל יפלו הב' קושיות אחרונות וכי תימא לתרץ זה דהוא ז"ל מפרש כפירוש התוס' ומ"מ י"ל לקושיא הראשונה דמאי דכתבו התוס' דר"נ ור"א סברי דלאו דלא תשימון מיתלי תלי וקאי שאם יקרע השטר וכו' ר"ל דכיון דהוא תלוי ועומד שאפשר שאם יקרע יפטר א"כ אפילו לא יקרע פטור ורבינו סובר כן ופוסק כר"א זה אי אפשר לומר לדעת רבינו דא"כ לעיל בפ"ו שכתב גבי השבת המשכון ואם לא קיים עשה שבה לוקה כו' אמאי לוקה כיון דבשעת הנטילה מיתלי תלי וקאי שאם יחזירנו אינו לוקה אע"פ שישרף לא ילקה דומיא דהכא אלא ודאי בדותא היא וי"ל דרבינו ז"ל פסק כר"א דמוציאין וכרב ספרא ולדידיה ר"נ וראב"י ות"ק הוי תנאי משום דרבינו מפרש כפירוש רש"י דלתירוצא דגמרא כולהו הוו כר"י וא"כ לר"א ודאי כי היכי דלא ליהוו כולהו דלא כוותיה ודאי דמוקי מילתיה כתנאי ור"א בן יעקב ור"נ סברי כוותיה ומה שפסק בלוה ג"כ דאינו לוקה הוא משום דסובר דמאי דקתני בברייתא בלוה וערב לרבותא נקטיה הכי דאע"ג דאינהו לקחו הממון שהערב לקח מן הלוה והמלוה מן הערב אפ"ה פטורים וכ"ש לוה וכיון שהזכיר רבינו ז"ל מלוה לא הוצרך לזכור ערב דה"ה וכ"ש הוא אבל הזכיר לוה שלא הזכירו בגמרא ויש לחלוק על זה ולומר דדוקא מלוה וערב דאינהו מחזירין הממון פטורים אבל לוה דאינו מחזיר כלל חייב ואפשר דהיינו מ"ש ה"ה ויש מדקדק בהיפך כלומר דדוקא מלוה וערב כדכתיבנא זה נראה בפירוש דברי ה"ה ז"ל דאם נאמר דיש מדקדקים בהיפך רוצה לומר דפסקו כר"א משום דאית להו דמ"ש בגמרא בריש איזהו נשך לא מאי קום עשה לקרועי שטרא היינו דכ"ע כר"א כדפירשו שם התוס' ורבינו אית ליה כפירוש רש"י דאית ליה דכ"ע כר"י אין זה במשמע דברי ה"ה ז"ל שבלשון הבא אחר זה כתב מחלוקת ר"א ור"י משמע דעד השתא לאו בהאי שקלא וטריא קא עסיק לכן נראה כמ"ש. ואע"ג דרבינו פסק כר"נ ור"א דפטרו ובגמרא משמע דרבנן דפליגי עלייהו אית להו דמשעת כתיבה עבד ליה שימה ולכך מחייבים עדים דמשמע לכאורה דלר"א ור"נ פטורים העדים לא היא דר"א ור"נ נמי דפטרי מלוה וערב מחייבי עדים דמשעת כתיבה עביד ליה שימה אלא דאית להו דשימה דלא אתי לכלל גבייה לא מיחייבי לכך מלוה וערב אית בהו קום עשה לקרועי שטרא והשתא אתי

שפיר דפסק רבינו כר"נ ור"א ופסק דעדים מיחייבי משום לא תשימון עליו נשך ואין הדברים סותרים:

הלכה ו

שטר שכתוב בו ריבית. מ"ש הרמב"ן שבאו שנים ואמרו כתב ידינו הוא זה אבל רבית היה שם ולא אמר שבאו עדים החתומים על השטר ואמרו כתב ידינו הוא זה אבל לא ידענו אם היה בו ריבית ובאו שנים ואמרו אנחנו יודעים שיש בו רבית הוא לפי שאין כח בזה לעדים השניים שאנו לא נאמינם לומר שיש בשטר ההוא רבית אבל כשהם קיימו את השטר והם אמרו שהיה בו רבית נאמנים משום הפה שאסר וכו' וברור הוא:

הלכה ז

וכפרו ביציאת מצרים. מה שלא כתב כן רבינו ז"ל בכותב שטר רבית אלא שהוא בינם לבין עצמם הוא מפני שהוא כמו שנזכר בגמרא שנזכר יציאת מצרים ברבית בתולה מעותיו בעכו"ם כמי שחושב שהקב"ה אינו משגיח בדבריו אבל מי שעושה בפרהסיא אינו משום דאינו מאמין בהשגחה שבפרהסיא הוא עושה:

הלכה ח

אסור לאדם להלוות בניו וכו'. מדברי רבינו נראה שפירוש להלוות כמו ללוות והוא פורע להם רבית ואין נראה כן מדברי הגמרא שהרי אמר שם (דף ע"ה) כדי להטעימם טעם ריבית ופירש"י ז"ל שידעו כמה מצטער ומיצר הנותנו ואם הם המלוים במה ידעו וכ"ת שהוא יצטער לפניהם וידאג בדבר זה אינו נראה מפשט הגמ' לכן נראה שפירוש רבינו ז"ל להיותו הוא מלוה להם ומ"ש אע"פ שאינו מקפיד ומתנה נותן להם ירצה אע"פ שכשהוא מלוה להם המעות הוא נותנם להם במתנה גמורה ואח"כ מה שנותנין לו הוא ג"כ מתנה גמורה זה אפשר ליישב לדעת רבינו ז"ל:

הלכה ט

ת"ח שהלוו זה את זה וכו'. מדברי רבינו ז"ל נראה דדוקא כשלא אמר בשעת נתינה שהוא בשביל מעותיו שהרי כתב שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה א"כ מה הפרש יש בין ת"ח לע"ה שהרי הוא כתב בפ"ח שהלוקח ד' סאין בסלע וכן השער ונתן לו את המעות וכשבא לגבות את החיטין לאחר זמן מוסיף לו במדה ונותן לו יותר ה"ז מותר שהרי ברצונו הוסיף לו א"כ נראה שאפילו לעם הארץ מותר וי"ל דשאני התם דהוי מקח וממכר וכן חילק נמוקי יוסף שם בתירוץ קושיא אחרת אי נמי ששם כיון שפירש לו הנותן המעות שאינו לוקח ממנו כי אם ד' סאין בסלע וכך הוא השער מותר דודאי אינך מתנה יהיב ליה והראשון עיקר:

הלכה י

בכמה הדעת טועה וכו'. דע לך שרבינו חולק על רש"י ודעתו כדעת ההלכות עמוד על דבריהם ופירוש דברי רבינו באחד ובשנים כלומר אם המנהג למנות לאחד ולשנים ומ"ש שמא מנה חמשה חמשה ולא הזכיר אחד או שנים הוא לפי שנראה לו שברור הוא שבכך מונין ומשום שבגמרא לא אמרו אלא עשורייתא וחמשייתא שבימיהם לא היו מונין אלא כן מש"ה כתב רבינו ז"ל הטעם בהם. ודע דס"ל לרבינו דדוקא חד עשרה וחד ה' או חד שנים או חד חד אבל שתי פעמים אין דרך לטעות וכ"כ בהלכות ומוכרח הוא בדברי רבינו דאל"כ אפילו שלא יבא לשום מנין נימא דטעה הרבה פעמים אחד אחד והוי בכדי שהדעת טועה אלא ודאי הדבר כמ"ש ופשוט הוא:

הלכה יא

המלוה את חבירו על המטבע וכו' אבל אם הוסיפו לו יותר וכו'. רבינו מפרש מאי דאמרו בגמרא עד עשרה במנינה כפירוש ההלכות והתוספות ז"ל והיפך רש"י ז"ל:

הלכה יב

המלוה את חבירו על המטבע כו'. מלשון שכתב ה"ה גבי המלוה את חבירו על המטבע והוסיפו משמע דמפרש דמאי דנקט על המטבע הוא משום דאם היה אומר מלוה סתם הוה משמע דוקא מלוה מעות אבל לא אם מכר פירות וקצץ מעות לכך נקט על המטבע דמשמע הן שמכר פירות הן שנתן מעות דעתו על המטבע והכריח כן מן ההלכות דהכוונה דכל מי שחייב מעות לחבירו אבל מלשון שכתב כאן גבי המלוה את חבירו על המטבע ונפסל משמע דאית ליה דנקט על המטבע דלא הלוהו פירות לשלם פירות אלא דמים שכן כתב כאן ואמרם על המטבע שלא היתה הלואת פירות לשלם לו פירות. וקשה טובא למה פירש בחדא מימרא מאי דלא פירש באידך ולא פירש תרווייהו בחד גוונא. ועוד שכתב כמו שפירשתי למעלה והדברים הם חלוקים. ותו דמאי שפירש גבי מטבע ונפסל משמע לכאורה דאין לו מובן דאפילו דלימא המלוה סתם ולא הוה קאמר על המטבע לא ס"ד דאיירי שהלוה לשלם לו פירות וא"כ איך הוה קאמר נותן לו מטבע היוצא אם פירות התנה לתת לו. ונראה לומר דודאי על המטבע לא אתא אלא לומר דאע"פ שמכר פירות וקצץ דמים ולא נתן מעות כדמשמע בלישנא קמא דה"ה ז"ל ומאי דקאמר למטה שלא היתה הלואת פירות כוונתו לתת טעם ולומר דה"ק כיון דזה לא קצץ לתת לו פירות אלא דמים ודאי דעל סמך המטבע דיוצא היה כוונתו והוא הטעם לפי שפירש בלשון ראשון והוצרכתי לכתוב כל זה מפני שראיתי להרב"י ז"ל בסוף הלכות מלוה על המשכון בח"מ כשהעתיק לשון הרב המגיד ז"ל הרכיב שני הלשונות של שתי

מימרות וכתב לאפוקי אם היתה הלואת פירות דמשמע דאית ליה דעל המטבע הוצרך למעוטי כן ואינו כדכתיבנא:

המלוה את חבירו על המטבע ונפסל וכו'. בגמרא אסקינן בפירוש אין מלכיות מקפידות כלל אפילו שאין לו דרך לשם וכשמלכיות לא בחשי ואי משכחי קפדי אז אם יש לו דרך אין ואם לא לא אבל כשמלכיות מקפידות טובא אפילו שיש לו שם דרך לא החילוקים אלו מבוארים בגמרא וכתבם הטור ז"ל בח"מ סי' ע"ד. ויש תימה על רבינו וגם על ה"ה שלא הזכירו כלל מהחילוקים אלו ואפשר שהם ז"ל מפרשים דבמה שתירץ ר' זירא כאן בזמן שיד ישראל תקיפה וכו' יתורצו כל הקושיות שלמעלה ולא צריכנא לתירוץ מלכיות מקפידות ומה שלא אמר אלא הוא מפני שאנו לא תירצנו תירוץ אחר לקושיא לשנאמר אלא וה"פ דההיא דאחרונים דומיא דראשונים מחללין הוא כשיד ישראל תקיפה על האומות ואז כיון שהתקינו שיהיו המעות יוצאות א"כ מיקרי דאית ליה אורחא להתם לפי שצריך לילך לירושלים ושם יוצאות וכי תימא א"כ אמאי אין מחללין על מעות של מלכים הראשונים היינו לפי שהמעות של מלכים הראשונים אינם עוברים בשום מקום ולהכי אין מחללין עליהן לפי שאף בירושלים אינם עוברים לפי שעיקר התקנה היא כמ"ש התוס' ז"ל דטעמא מפורש בשקלים שהיו מביאים לירושלים שקלים מכל המקומות ובודאי דהוא שעובר שם אבל אם לא היה עובר שם בזמן זה בשום מקום כגון מעות מלכים הראשונים לא סמכינן אמאי דתקנו וזה מילתא דמסתבר הוא א"כ הרי שכתב רבינו כהוגן אבל זה הפירוש אינו עולה בשום ענין שהרי הכרח הגמ' לחילוק דמלכיות דהא קתני מיהת אין מחללין על מעות של כאן והם בבבל ואע"ג דאית ליה אורחא למיזל שם ואין לזה שום תירוץ אלא שמלכיות מקפידות וא"כ היה לו לרבינו לומר דבשמלכיות מקפידות אע"ג דאית ליה אורחא לא ואע"פ שאפשר לדחוק ולומר דכיון שמלכיות מקפידות ובחשי מסתכן האדם אם ימצאו בידו ואין צורך לרבינו להזכירו דכיון דדבר סכנה הוא פשיטא עכ"ז זה הדרך הוא דחוק לאומרו דלקושיא האחת של מעות אחרונים יתורץ בדברי ר' זירא ולקושיא האחרת של כאן והם בבבל אנו צריכים לתירוץ מלכיות מקפידות וצ"ע:

הלכה יג

הורו מקצת הגאונים וכו'. כתב ה"ה ז"ל ואפילו בתלמיד חכם דקדקנו למעלה כו'. קשה דבתלמיד חכם הא אמר לעיל שלא פירש בהדיא בתורת מתנה ולהכי כשמתנה ברבית לא מהני אבל כשפירש בהדיא בתורת מתנה לעולם דמהני אפילו דאינו ת"ח וכי תימא ת"ח סתמו כפירושו דודאי יהיב מתנה כדאמר בגמרא (דף ע"ה) מידע ידעי איסור

רבית ומתנה יהבי להדדי מ"מ אין זה כ"ש בכל אדם דכיון דכל אדם הוי מפרש בתורת מתנה וכאן הוי סתמא די לן דנילף מילתא בהוא הדין ולא בכ"ש. וי"ל דמ"מ ת"ח סתמו עדיף מפירושו של עם הארץ דודאי איהו יהיב מתנה מלב ונפש משום דידע איסור רבית מה שאין כן בעם הארץ דאע"ג דאומר בפיו אין כן בלבו:

יראה לי שאין הוראה זו נכונה וכו'. מה שהקשה להם רבינו ז"ל ממה שאמרו חכמים הגזלנים ומלוי ברבית אין מקבלין מהם מכלל שהמחילה מועלת אינה קושיא כ"כ דנימא דהחכמים הם שהפקיעו מעות הלוה ונתנום למלוה וכמה פעמים מצינו חכמים שהפקיעו מעות בשביל שום תקנה וכמו שמצינו כאן מבואר בדין רבית במה דאמרינן לפנינו שנכסי יתומים מותר ליתן אותם לאיש נאמן קרוב לשכר וכו' דאמרינן התם ויהבינן להו ניהליה בבי דינא ופירש"י ז"ל בפני ב"ד שיש להם כח להפקיר נכסי המקבל וכו'. כתב ה"ה ז"ל דלא נחלק רבינו ז"ל על הגאונים במה שעתיד ליקח וקשה דא"כ לעיל כשאמר אסור להלוות בניו ובני ביתו וכו' לפי שאינו מקפיד ומתנה וכו' ומאי איכפת לן דליהוי מתנה הא אינה מועלת מתנה במה שעתיד ליקח. ויש לומר דשאני בניו ובני ביתו דודאי יהיב בתורת מתנה גמורה ואינו מקפיד והוי כבני חבורה שאינם מקפידים זה לזה:

הלכה יד

נכסי יתומים וכו' לאדם נאמן שיש לו נכסים טובים וכו'. רבינו ז"ל לא כתב כאן שאר התנאים לאיש הזה וכתבם בהלכות נחלות ששם מקומם וגם אלו התנאים שכתב כאן אין להם ענין לדינים אלו:

פרק ה

הלכה א

שנאמר לא תשיך לאחיך וכו'. גר תושב מפיק בגמרא בפרק איזהו נשך (דף ע"א) דמותר אע"ג דנכנס בכלל וחי אחיך עמך משום דאמר קרא אל תקח מאתו ולא קאמר מאתם דמשמע דקאי נמי אגר תושב דקאמר קרא מעיקרא אלא מדכתיב מאתו משמע דלא קאי אגר תושב וא"כ רבינו ז"ל דמייתי ראיה מקרא דלא תשיך לאחיך אי קאי אגר תושב קשה דאחיך גר תושב נמי מיקרי ולא ילפינן התם לגר תושב אלא מדקאמר מאתו ולא מאתם ואי קאי אעכו"ם דילפינן מיניה משום דכתיב לא תשיך לאחיך להכי לא הוה צריך קרא כדכתב רש"י ז"ל בפרק איזהו נשך גבי לא סגי דלאו הכי כתב שם וכי בא הכתוב לצוות

עלינו ליתן ריבית לעכו"ם דאילו להתיר קאמר פשיטא מהיכא תיתי למיסר ע"כ וי"ל דמ"מ מייתי רבינו ז"ל ראיה להתיר לעכו"ם מפשטיה דקרא אע"ג דלא צריך:

ומצות עשה להשיך לעכו"ם. אע"ג דבחזרת מלוי בריבית אמרינן בסנהדרין (דף כ"ה) דאפילו מעכו"ם לא יזפי ברבית הוא משום דחכמים אסרוהו ומאי דקאמר אפילו לעכו"ם לא יזפי ביותר מכדי חייו קאמר לדעת רבינו ז"ל דאילו בכדי חייו כיון דרבנן לא תקנו נשארה מצות עשה במקומה ואדרבה מצוה להשיך א"נ דהתם גזרו רבית אפילו כדי חייו משום דכיון דהוא מורגל בעבירה דרבית אתי למסרך, ועל מה שהשיגו על רבינו ז"ל מסוגיא דאיזהו נשך (דף ע') הר"ן ז"ל תירץ דרבינא כשתירץ הכא בתלמידי חכמים עסקינן טעמא מאי אמרו רבנן וכו' הדרינן למאי דס"ד דרבא מאי לא תשיך לא תשוך אבל התוס' ז"ל כתבו דפירכא דרבא איתא אפילו לתירוץ רבינא דכיון דאמר רחמנא דמצוה לחסר לא היה להם לחכמים לאסור וכדבריהם משמע לישנא דגמרא דקאמר טעמא מאי גזרו רבנן וכו' משמע דכ"ע מודו בהכי:

הלכה ב

אסרו חכמים כו'. קשה דאי טעמא שמא ילמוד ממעשיו אפילו אבק רבית נמי ליתסר. ואפשר דכיון שלא התירו לו אלא באבק רבית נזכר שלא התירו לו כן אלא כדי שלא ילמוד ממעשיו ולא יבא ללמוד. עוד אפשר שאבק רבית כיון שהוא דומה קרוב לשכר ורחוק להפסד והוא אינו דבר קצוב מריוח א"כ לא חשו שמא ילמוד ממעשיו דלא יתערב עם העכו"ם כל היום כיון שאינו דבר שכר הרבה וזה דוחק:

וכל אבק רבית עם העכו"ם מותרת וכו'. וא"ת מאי מקשה גמרא בלוין ומלוין ברבית לוקמה ברבית דרבנן וי"ל דהמקשה היה סבור כפי מה שפירש הר"ן בדעת רבינו ז"ל דהיה סבור דמדאורייתא אסור רבית בעכו"ם וא"כ ה"ה רבית דרבנן דמאי דמותר רבית דרבנן הוא לפי המסקנא משום דמדאורייתא שרי ורבנן הוא דאסרוהו והמתרץ דלא תירץ ברבית דרבנן רצה לאוקמי בכל רבית ובת"ח:

הלכה ד

הואיל ומדעת ישראל נתן הרי זו רבית קצוצה וכו'. קשה על זה דבגמרא (דף עא) אמרו יש שליחות לעכו"ם לחומרא ולשון לחומרא משמע דרבנן החמירו ואולי י"ל דרבינו ז"ל סובר דהוי רבית קצוצה מפני מ"ש התוס' ז"ל שם שהרי נעשה ישראל שני שלוחו של ראשון לקבל חובו מיד עכו"ם ומה שאמר בגמרא לחומרא ה"ק אע"ג דסברא זו אינה כל כך ברורה דיש לדחותה כמו שדחוה התוס' ז"ל מ"מ החמירו רבנן ועשאוהו רבית קצוצה מספק:

הלכה ה

אסור לישראל לתלות מעותיו וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכפירוש ההלכות ע"כ כלומר שהם כתבו מי שתולה מעותיו ביד עכו"ם ומלוה לישראל ברבית וממה שאמר ביד עכו"ם ודאי דהעכו"ם הוא דמלוה והרב נמוקי יוסף ז"ל כתב דיש גירסאות בגמ' תולה מעותיו ביד עכו"ם ואפשר שזאת היתה גירסת ההלכות ורבינו ז"ל ואף אם היתה להם גירסתנו פירשו כן מכח קושיית התוס' ז"ל (לפי האחרים):

ועכו"ם שהלוה את ישראל ברבית וכו'. ה"ה ז"ל כתב דרש"י ז"ל חולק עם הרשב"א ז"ל דהרשב"א ס"ל דאינו אסור אלא כשאינו יכול לתבוע אלא את הערב תחלה אבל אם יכול לתבוע זה או זה מותר ורש"י ס"ל דאינו מותר אלא כשקיבל עליו שלא יתבע אלא ללוה תחלה וכשלא ימצא הלוה יגבה מן הערב ונראה שלמד כן ממ"ש רש"י ז"ל לדון בדיני ישראל יתבע מן הלוה תחלה וכשלא ימצא אצלו יגבה מן הערב משמע דבעי לקבולי בהדיא שלא יתבע מן הערב תחלה אבל להרשב"א ז"ל ר"ל שקיבל לדון בדיני ישראל בדין ערב קבלן שיפרע מאיזה מהם שירצה. כתב ה"ה ז"ל ומלשון רבינו אין להכריח כלום ונראה דיש להכריח קצת ממ"ש רבינו ז"ל אם קיבל עליו שלא יתבע את הערב תחלה משמע דאפילו יתבע למי שירצה סגי משמע דלא כרש"י שכתב שצריך שיקבל שלא יתבע את הערב אם לא יתבע הלוה:

הלכה ו

ישראל שלוה מעות מן העכו"ם וכו'. כתב ה"ה ז"ל וראיתי מי שפירש וכו' אף על פי שזקפן במלוה ע"כ ומהר"י קארו ז"ל הביא לשון זה של ה"ה וכתב אף על פי שלא זקפן במלוה וכו' ובודאי צריך להגיה ופירוש אע"פ שלא זקפן במלוה קודם שנתגייר ואף לפי גירסתנו אפשר לפרש זאת הכוונה וה"ק אע"פ שזקפן עליו במלוה עתה ולא קודם:

אבל עכו"ם שלוה וכו'. כתב ה"ה דדעת רבינו כיש אומרים והוא ממ"ש אע"פ שזקפן עליו שהיה לו להשמיענו אע"פ שלא זקפן דהא ר' יוסי דפסקינן הלכתא כוותיה לא הזכיר זקיפה אלא בין כך ובין כך ואע"פ שעל מה שהזכיר ת"ק קאי ות"ק הזכיר זקיפה אחר שנתגייר עכ"ז לא הזכירו ר' יוסי ואם היה סובר כן היה לו לרבינו להזכיר. ודע שמ"ש רבינו וגובה הישראל ממנו וכו' כל מעות הרבית שנתחייב בהן כשהיה עכו"ם זהו כדעת הרמ"ה שהביא הטור דס"ל דאינו נותן אלא רבית שעלה קודם שנתגייר אבל לא מה שעלה אחר שנתגייר לאפוקי מדעת הרא"ש דס"ל דנותן אפילו רבית שעלה לאחר שנתגייר ע"ש:

הלכה ח

והנותן מעותיו. רבינו ז"ל לא כתב רחוק לזה ולזה או קרוב לזה ולזה שהוא בינוני דלא נחית אלא לענין איסור והיתר ובראשונה אסר ובאחרונה אמר שהוא חסיד להודיענו מדת חסידות אבל מדת הבינוני א"צ להודיע לנו וגם ממילא נפקא:

הלכה ט

אין מושיבין חנוני וכו'. כל זה הוא מבואר בהלכות שלוחין ושותפין ועל הסתירה אשר שם עם מ"ש כאן נכתוב שם בעזר השי"ת:

אלא א"כ נתן לו שכר עמלו ומזונו וכו'. בפרק איזהו נשך (דף ס"ז) תנן בחלוקה דאין מושיבין חנוני וכו' אא"כ נותן לו שכרו כפועל ופירשו בגמ' כפועל בטל. ובחלוקה דתרנגולין אמרו שם שכר עמלו ומזונו וכתבו שם התוס' ז"ל דלא שייך למיתני שם כפועל בטל דאין מתבטל בלהאכיל ולהשקות אלא רגע אחד וכו' ורבינו שכתב כאן עמלו ומזונו ודאי דלא קאי אלא אתרנגולין לבד וסמך על מ"ש בהלכות שלוחין ושותפין ומ"מ קשה דבפ"ח מהלכות שלוחין כתוב בנוסחאותינו בהרמב"ם ז"ל דהך דמושיבין תרנגולין צריך להעלות שכר כפועל בטל וכן בשם עגלים וסייחים כתוב להעלות לו שכרו בכל יום כפועל בטל וקשה דלא היה לו לומר אלא שכר עמלו ומזונו כדכתב כאן ואולי יש ליישב הנוסחא דרבינו ז"ל סובר דלא כתוס' ז"ל אלא דכפועל בטל או שכר עמלו ומזונו סגי ולהכי תני במתני' בחלוקה אחת אחת ובחלוקה ב' אחרת לומר דאע"ג דקאמר כפועל בטל כאן סגי בעמלו ומזונו וה"ה כפועל בטל אבל זה דוחק אבל מצאתי בספר כ"מ שגורס שם בדברי רבינו ז"ל בהלכות שלוחין ושותפין פ"ח שכר עמלו ומזונו והיא גירסא נכונה:

הלכה י

המשתתף עם חבירו במעות וכו'. פירושו כמו שפירש ה"ה ז"ל שהיו שמין כמה יעלה הריוח והיו עושין הדבר בהיתר שהיו נותנים לו כפועל בטל אלא שאסור לפי שזה כשיאמר לו האחר שלא היה שם ריוח לא יאמין ונמצא זה לוקח רבית ובודאי דמן התורה אם היה מאמינו מותר אלא דחיישינן שמא ימות הוא ויורשיו לא יאמינוהו ויגבו רבית ולא אמר זה רבינו ז"ל שכבר השמיענו שאפילו המעות שנתן בתורת עסק או שותפות לא יכתוב אותם מלוה שמא יהיה שם הפסד והיה לו לבעל המעות להפסיד מחצה ואם היה הוא חי היה מאמינו שהרי אינו שם לו מה שיוכל להרויח משום שהוא מאמינו ואם כן נימא דהוא מותר אפילו הכי אסור שמא ימות ונמצא היורש לוקח רבית:

הלכה יא

אסור להקדים הרבית וכו'. רבינו ז"ל כתב כאן דאפילו שלח לו בסתם ולא אמר לו בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי שאסור ובפ"ד כתב ת"ח שהלוו זה את זה ונתן לו יתר על מה שלוה ממנו וכו' דבת"ח מותר משמע דלכ"ע אסור ושם פירש דבריו ה"ה ז"ל דאיירי בשעת הלואה סתם שלא הזכיר לו כלל ומ"מ אפילו שהיה סתם בשעת ההלואה וסתם בשעת הפרעון דוקא בת"ח מותר ולכ"ע אסור והוא מסכים למה שכתב כאן אבל קשה לזה לשון המשנה דקאמרה בשכר מעותיך וכו' ועוד קשה מ"ש בפ"ח הלוקח חיטין ד' סאין בסלע וכשבא לגבות את החיטים לאחר זמן הוסיף לו במדה ונתן יתר אחת דמותר והוא היפך מ"ש כאן ובפ"ד ואפשר היה לחלק ולתרץ לזה ולומר דשאני מ"ש בפ"ח דהוי דרך מקח וממכר והכא הוי הלואה אבל הטור ז"ל בסי' ק"ס הבין דברי רבינו ז"ל מ"ש בפ"ח דמתיר אפילו בהלואה ובשעת פרעון שכתב שם שרש"י ז"ל כתב להיתרא וגם הרמב"ם ז"ל מתיר בזה אם כן נראה דאינו מחלק בין הלואה למקח ולכך קשה מ"ש רבינו ז"ל כאן ובפ"ד ומה גם שהטור כתב שם באותו סימן בשם רבינו ז"ל גבי רבית מאוחרת שאוסר אפי' בסתם וא"כ דברי הטור ז"ל סותרים זו לזו בהבנת רבינו ז"ל ולתרץ קושיא זו נראה דחלוקים ה"ה ז"ל והטור בדברי רבינו ז"ל דה"ה מפרש דרבינו מחלק בין אחר פרעון בין בשעת פרעון וגם מחלק בין מפרש לסתם ובב' חילוקים אלו יתיישבו ב' הלשונות דכאן גבי רבית מאוחרת אסר רבינו לדעת ה"ה משום דאיירי במפרש ובפ"ח התיר רבינו משום דאיירי בסתם שהוסיף מדעתו סתם ומשום דבפ"ד איירי נמי בסתם הוצרך ה"ה לחלק בין בשעת פרעון לאחר הפרעון ליישב ההיא דפ"ד דבפ"ח איירי אחר הפרעון ובפ"ד איירי בשעת הפרעון ולכך כתב ה"ה וחילק בין שעת פרעון לאחר הפרעון אע"פ שלפ"ז הלשון דחוק בפ"ח שכתב רבינו וכשבא לגבות דמשמע דכשבא לגבות הוסיף בשעת הפרעון ולדברי ה"ה צריך לפרש ולדחוק דלאחר זמן קאי למטה וה"ק כשבא לגבות ולאחר שגבה הוסיף לו במדה א"נ כשבא לגבות לאו דוקא אלא שה"ה ז"ל דחק עצמו בכך לתרץ ההיא דפ"ד כדכתיבנא. אבל הטור סובר בדעת רבינו דאינו מחלק בין סתם למפרש וכ"נ שכתב בשביל מעותיו ולא כתב בשביל מעותיך וגם אינו מחלק בין שעת הפרעון לאחר הפרעון וגם רש"י ז"ל אינו מחלק בכך והא דאסר רבינו בסתם לדעת הטור ז"ל היינו כשמתכוין לכך דאם מתכוין בלבו לשולחו בשביל כך הוא אסור אע"פ שהאחר מותר לקבלו דעל הסתם מותר הוא כיון שברצונו נתן כדכתב רבינו בפ"ח מ"מ אם מתכוין לכך אסור וכן אם מוכיחין הדברים שבשביל כך עושה אסור לקבלו ממנו ודמי למתנה מרובה אליבא דספר המצות דאסור משום דניכר דבשביל כך

עושה אע"ג דרבינו אינו מחלק בין מרובה למועט אם ניכרים הדברים שבשביל כך עושה ודאי דאסור ובהכי כתב רבינו כאן שאסור ברבית מאוחרת אבל בפ"ח איירי שלא כיון לכך ואין מעשיו מוכיחים שבשביל כך עושה ולכך שרי ובפ"ד שהתיר גבי ת"ח דמשמע דלכ"ע אסור צ"ל דהטור מפרש ההיא דת"ח שלא היה סתם בשעת הלואה אלא שבשעת ההלואה פירשו שיתן לו יותר ומש"ה דווקא בת"ח הוא מותר הא לכ"ע אסור אבל אם היה סתם בשעת ההלואה וסתם ג"כ בשעת הפרעון ודאי דאפי' לכ"ע מותר אע"פ שלשון רבינו ז"ל דפ"ד נראה שהיה סתם בשעת ההלואה וכן פירשה ה"ה לא נראה לטור לפרש כן משום שלשון הגמרא לא יתיישב וכמו שנתקשה בזה ה"ה וגם מה שפירש ה"ה לפי דרכו בפ"ח הוא דחוק שדחק עצמו בלשון וכשבא לגבות כדכתיבנא ולכך נראה לו לטור ז"ל לפרש דברי רבינו בפ"ד שפירש לו בשעת ההלואה שיתן לו יותר כלישנא דגמרא דקאמר מאה במאה ועשרים והאריך ובזה יתיישבו דברי רבינו על נכון כנ"ל לפרש דברי ה"ה ודברי הטור במה שהבינו בדעת רבינו ז"ל:

הלכה טז

אסור להשכיר הדינרין וכו'. מ"ש ה"ה וגירסת הגמרא המדוקדקת כן היא מורה פי' שלא היו גורסין וידיע פחתיה ואף לפי גירסת ידיע פחתיה מתיישב דין רבינו וזהו שאמר גירסא המדוקדקת כל זה ביארו התוספות ז"ל:

פרק ו

הלכה א

בתוספת כל שהוא. אי דייקינן מלת כל שהו והוי אפילו פחות משוה פרוטה דעת רבינו כדעת הרמ"ה שכתב הטור בסימן קס"א דאפילו פחות משוה פרוטה אסור מן התורה ואפשר דלא דייקינן מלת כל שהוא ומאי כל שהוא שוה פרוטה קאמר ודעתו כדעת הר"י ז"ל:

וכן המלוה את חבירו והתנה. מדברי ה"ה נראה דהרמב"ן מחלק בין הלוהו להלויני בחצר דלא קיימא לאגרא דהלויני הוי אבק רבית והלוהו אפילו אבק רבית לא הוי ואם דר כבר אין צריך להעלות לו שכר שכן כתב למטה ה"ה בד"ה לפיכך בשם הרמב"ן ז"ל גבי הלוהו וכאן גבי הלויני כתב אינו רבית קצוצה ואין מוציאין משמע דאבק רבית הוי וכ"כ הטור בדעת הרמב"ן אבל הרב הנמוקי משמע דאית ליה בדעת הרמב"ן דבתרוייהו אפילו אבק ריבית לא הוי ואם דר כבר אין צריך להעלות לו שכר דהכריח מדקאמר בגמרא הלוהו וכ"ש הלויני משמע דבדינא תרוייהו שוים דלשון כ"ש משמע דלית ליה עדיפות

להלויני יותר מהלוהו בדינא ומהכרח זו שהביא משמע בהדיא דאית ליה בדעת הרמב"ן דתרוייהו שוים וכן ס"ל להרא"ש בפסקיו שכתב על לשון הרמב"ן ז"ל והא דקאמר צריך להעלות לו שכר בין בהלוהו בין בהלויני הכי קאמר אם בא לדור בחצירו לא ידור בלא שכר דמיחזי כרבית שבשביל חובו נכנס לדור בו אבל אם כבר דר בו לא מיחייב ממונא ע"כ משמע בהדיא דאית ליה כהנמוקי בדעת הרמב"ן דהלוהו והלויני שוים והתימה מהרב"י בסימן קס"ו שרצה להסכים דעת הרב הנמוקי ודעת הרא"ש עם דעת הטור ז"ל ודחק עצמו בלשון הרא"ש ז"ל דאיך לא ראה סוף לשון הרא"ש שאומר בהדיא דלא כדברי הטור אלא דעת הרב הנמוקי ודעת הרא"ש ז"ל חלוקים מדעת הטור וה"ה ז"ל בדעת הרמב"ן ז"ל. ולפי מה שהבין ה"ה ז"ל בדברי רבינו קשה לי טובא דהיכי אמרו בגמרא בריש איזהו נשך (דף ס') נשך בלא תרבית ותרבית בלא נשך היכי משכחת לה הא משכחת לה שפיר בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר דהיינו זה נהנה וזה אינו חסר והיינו תרבית בלא נשך ואי הוי איפכא בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר ודר בחצרו חנם היינו זה חסר וזה אינו נהנה והיינו נשך בלא תרבית ולדברי רבינו כולהו הוי רבית מן התורה לדברי הבית יוסף ז"ל איברא דקושיא זו ק"ל אליבא דכ"ע דהיכי קאמר בגמרא דהיכי משכחת לה הא משכחת לה בכי האי גוונא אלא דאליבא דהרב"י הוי אלימתא טובא משום דהוא סובר דכן הדין לפי האמת לרבינו דהוי רבית קצוצה בחדא מינייהו ומ"מ קושיא זו חזקה היא אליבא דכ"ע וצ"ע:

הלכה ב

אע"פ שאין החצר עשויה להשכיר ואין דרך וכו'. נראה דהוא מפרש גברא דלא עביד למיגר דלא קאי אשוכר אלא אמשכיר והוא דבר תימה דבפ"ג מהלכות גזילה פי' דקאי אשוכר כמו שמפרש רש"י שכן כתב שם שדרך זה הדר לשכור מקום לעצמו שזה נהנה וזה אינו חסר וכו' ע"כ. וכן מוכרח שם בגמרא בפרק כיצד הרגל דאמר שם אי בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר זה לא נהנה וזה אינו חסר הוא ואי קאי עביד למיגר אמשכיר היכי קאמר זה לא נהנה הא אפשר שהשוכר נהנה. ואולי דהסברא הכריחו לפרש כן דקאי אמשכיר דהוא סובר דאין סברא לאסור בענין רבית זה לא נהנה וזה אינו חסר לכך לא רצה לפרש גברא דלא עביד למיגר שאין דרך זה לשכור דא"כ אמאי אסור אלא שאין דרך זה להשכיר אע"פ שזה נהנה שמפני כן אסור ויש סעד לזה מדהקשו בפרק כיצד הרגל זה לא נהנה וזה אינו חסר הוא ואי בענין רבית זה לא נהנה וזה אינו חסר אסור איך הקשו שם פשיטא דאין צריך להעלות לו שכר הא לענין רבית הוי איסורא אלא ודאי דבהא ליכא איסורא כלל ומש"ה הקשו שם פשיטא דאפילו ברבית מותר:

לפי שלא התנה וכו'. הרב"י בסי' קס"ו כתב דמלשון רבינו משמע הא אם התנה הוי רבית קצוצה אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא דלא כהרמב"ן וא"כ תימה על הרב כי היכי שכתב גבי הלוהו שרבינו חלוק על הרמב"ן דאית ליה דהוי אבק רבית למה לא כתב ג"כ גבי הלויני שהוא חולק ואולי י"ל דלפי שלא התנה דקאמר הכי קאמר רבינו איירי בשתי חלוקות בין קיימא לאגרא בין לא קיימא דאפילו לא קיימא קאמר משמע דבתרוייהו איירי ועל דא קאמר דהוי אבק רבית כלומר בתרוייהו הא אם התנה בחדא הוי רבית קצוצה דהיינו קיימא לאגרא:

לפיכך אם עדיין וכו'. דעת הר"א ז"ל בהשגות כדעת רבינו אפרים ז"ל דלא שייך לומר דסלוקי בלא זוזי אפוקי הוא אלא גבי משכנתא וזהו שכתב ולא נהיר שאם לא הורידו כו'. ומ"ש ה"ה ז"ל שאם הניחו לו השכר מחמת ההלואה דהוי אבק רבית כתב הרב"י ז"ל בסימן קס"א דהוי זה על דעת רבותיו של הרמב"ם ז"ל ולי נראה דאינו כן דאפילו החולקים מודו בזה דאיירי שנותן לו השכר מחמת אריכות הזמן שעבר ולא בשביל שמאריכו להבא דבהא אפילו החולקים מודו דהוי אבק רבית ואפילו לפי מ"ש הטור שם דכיון שהוא חייב לו הוי אסור ורבית קצוצה מ"מ אפשר דמה שאמר כאן ה"ה הניחו לו השכר הוי אחר שפרע לו ומה שהכריח שם הרב"י י"ל דמ"ש הטור ז"ל דכיון דהוא חייב לו אסור הוי עיקר ממאי דכתב הרא"ש ז"ל דאפילו במוסיף לו בשעת הפרעון אסור אינו הכרח דמנא ילפת מהא דהוי רבית קצוצה נימא איסורא דרבנן דווקא והטור ר"ל דרבית קצוצה הוי:

הלכה ג

הורו רבותי. כתב הראב"ד ז"ל חיי ראשי לא יפה הורו וכו' ובסוף ההשגה כתב וקידושין יוכיחו. ונראה דאזיל לטעמיה דהוא מפרש הא דהמקדש בהנאת מלוה מקודשת כפירוש ההלכות שמפרשים שאחר שהגיע הזמן ליפרע האריך לה הזמן וקדשה בזה ומהני הכי דבהארכת הזמן מקודשת דהוי כמתן מעות וכן הוא הסכים לזה הפירוש בהלכות אישות פ"ה בהשגות אבל רבינו אזיל לטעמיה דפירש שם הנאת מלוה שר"ל שבעת שנותן לה המעות מקדשה בשביל הארכת הזמן ודחה פירוש ההלכות כמבואר שם ולדעתו ז"ל נתבטלה הראיה:

הלכה ד

המלוה את חבירו על השדה וכו'. הפרש אלו השני חלוקות הוא באומר מעכשיו או לא והא דשינה רבינו ואמר חלוקת מעכשיו במוכר ולא אמרה בלוקח כשאר המפרשים

שהרי אין חידוש יותר במוכר אפשר לומר משום דבגמרא אמרו קנה מעכשיו וכו' שאמר כן המוכר ובודאי דה"ה בלוקח:

הלכה ה

המוכר בית וכו' לא קנה. קשה דבפי"א מהלכות מכירה כתב וכן המוכר או הלוקח כו' הרי המכר קיים וי"ל דהתם איירי במטלטלין דליכא פירות ואין שם רבית ומשום הכי המכר קיים וכן נראה שם דבתר הכי קאמר מכר קרקע כו' משמע דבתחילה איירי במטלטלין:

הלכה ז

הורו רבותי שהמלוה את חבירו וכו'. ראה ראיתי בענין משכנתא רבו סברות הפוסקים על כן ראיתי לפרש דבריהם כפי אשר השיגה ידי ומאודי לע"ד חפשתי ומצאתי דבריהם נחלקים לה' סברות הנם כתובות בי"ד סי' קע"ב בדברי הטור ובדברי הרב בית יוסף שם. הסברא הראשונה היא סברת רש"י דמפרש ההיא מימרא דאיזהו נשך דאמרינן התם האי משכנתא באתרא דמסלקי אכל שיעור זוזי וכו' דנקט מסלקי לומר דאי לא מסלקי אפילו אכל שיעור זוזי לא מסלקינן ליה דכל אותם השנים נמכר הוא אצלו. וכתב מהר"י ן' לב ז"ל בפסקיו חלק ב' סי' מ"ב על דברי רש"י ומאי דקאמר רבינא בריש פירקין דמשכנתא בלא נכייתא בדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה קא מיירי באתרא דמסלקי משום דהוי תרתי לריעותא חדא דמסלקי וחדא בלא נכייתא אבל היכא דאיכא חדא לריעותא וחדא לטיבותא מותר לכתחילה עכ"ל ודברים ברורים הם. עוד כתב רש"י בפרק איזהו נשך על מתני' דלא ישכור ממנו בפחות יש ללמוד מכאן שאסור להלוות על בית ולדור בו אפילו בנכייתא וכו' ולא דמי למשכונא של כרם דהתם זימנין דלא שקיל ביה מידי ואפילו הכי מנכה ליה והוה ליה קונה את הפירות בנכייתא זו על הספק אבל כאן זה נהנה תמיד ואין כאן ספק נמצא שוכרה בפחות עכ"ל ודבריו הם כדברי רבינו שסובר שיש לחלק בין משכונא של בית בנכייתא למשכונא של שדה דזה אבק רבית וזה מותר לגמרי וכן מה שחילק רבינו ז"ל בין בית לשדה כשהוא בלא נכייתא דבבית הוי רבית קצוצה ובשדה אבק רבית נתבאר בדברי רש"י ז"ל במה שפי' שם (דף ס"ב) במה שהקשה רבינא והרי משכנתא בלא נכייתא דבדיננו אין מחזירין דאיירי במשכנתא דשדה משום דזימנין אין עושין פירות שהכרמים לוקים וכו' משמע דמשום הכי הוי אבק רבית אבל אם היה בית היה רבית קצוצה כיון דהוא בלא נכייתא אלא שנראה מדברי רש"י שחלוק על רבינו דמשמע דאית ליה דאפילו בשדה אם קץ בשעת המשכונא ואמר אני ממשכן לך זה על מנת שתדור בו חנם דהוי רבית קצוצה אע"פ שהוא שדה ואינו בית שכן כתב (בדף ס"ו)

גבי מאי דאמר ליה אביי לרבא משכנתא מאי ופשיט ליה רבא דכיון דלא קץ ליה הוי אבק רבית פירש"י שם משכנתא מאי משכן לו שדה ולא קצץ עמו פירות לשם רבית אבל סתם והוא ירד ועשה ואכל ע"כ משמע דאם קצץ לו לאכול פירות דהוי רבית קצוצה דהא טעמא דאמרו שם דלא הוי רבית קצוצה משום דלא קץ ליה פי' דהוי סתם שירד ועשה ואכל ובשדה איירי א"כ משמע דאפילו בשדה היכא דקצץ הוי רבית קצוצה ומדברי רבינו ז"ל לא משמע הכי שכתב או שמשכן בידו מקום שפירותיו מצויים בעת ההלואה כגון שמשכן חצרו על מנת שידור בו בחנם אינו רבית של תורה איברא דקשה על רבינו ז"ל פשטא דשמעתא דמוכחא כדברי רש"י ז"ל באמרו קץ ליה ורבינו ז"ל מפרשה בשדה ולא בבית מדהוצרך לחלק בין זביני דאסמכתא למשכנתא משמע דההיא עובדא דאת ונוולא מפרשה בשדה והדין עמו דהלשון מוכיח כן שאמר ארעא וכ"כ הנמוקי דלשון המימרא מוכיח כן וכן הריב"ש בתשובותיו סי' ש"ה יע"ש. ולהכי הוצרך לחלק בין זביני דאסמכתא למשכנתא לתרץ קושיא דרבינא ארבינא כדכתב ה"ה ז"ל דאם היה מפרשה בבית היה די לו בחילוק דבית לשדה ואיך כתב הרב המגיד ז"ל שהוצרך לחלק בכך לתרץ קושיא דרבינא אלא ודאי שהוא מפרשה בשדה וכיון שבגמרא אמר דלא הוי רבית קצוצה משום דלא קץ ליה משמע דהיכא דקץ ליה הוי רבית קצוצה ואולי מה שכתב רש"י לאכול פירות לשם רבית ר"ל שאמר בהדיא לשם רבית בשכר המתנת המעות אבל אם לא הזכיר בשכר המתנת המעות אע"פ שיאמר אני ממשכן אותו על מנת שתדור לא הוי ריבית קצוצה ועם זה יסכימו דברי רש"י ודברי רבינו ויתיישבו דברי הגמרא לדעת רבינו. איברא דק"ק על רש"י כיון דיש חילוק בין קץ ללא קץ א"כ מהיכן למד ממתני' דלא ישכור בפחות דיש לחלק בין בית לשדה נימא דאין חילוק ומאי דאמרינן דמשכנתא בנכייתא מותר הוי היכא דירד סתם ועשה ואכל בנכייתא אבל הכא מיירי דקץ לו בהדיא דבשכר המתנת המעות פחת לו וכעין זה הקשה הרב מהר"י ן' לב בפסקיו הראשונים ריש כלל ח' על רש"י אם איתא דאית ליה לרש"י החילוק שחילקו התוס' יע"ש. אלא שי"ל לקושיא דלא משמע ליה לרש"י לישנא דמתני' דלא ישכור לו בפחות דאיירי בכה"ג דסתמא קאמר נמצא דעת רבינו ורש"י שוין אלא שרבינו לא חילק בין מסלקי ללא מסלקי וכמו שאבאר לקמן בע"ה ולפ"ז ק"ק דסתם הדברים הרא"ש בפסקיו כשנתן הכלל לרש"י ולתוס' שכתבו ובנכייתא שרי כרבינא אלא שרש"י אסרה בבתים וכו' דמשמע דלא פליגי רש"י ור"ת אלא בנכייתא והי"ל לומר בחלוקה קמייתא שהזכיר באתרא דמסלקי בלא נכייתא הוי אבק רבית דבהא פליגי נמי רש"י ור"ת דלרש"י בבתים הוי רבית קצוצה בלא נכייתא וכמו שהוכחתי ממאי דכתב בריש פרק איזהו נשך על ההיא דאמר רבינא ולר"ת

אין חילוק דאפילו בבתים הוי אבק רבית אלא שלא חש להאריך אבל מה שהקשה מהר"י ן' לב בח"ב סי' מ"ב על הרא"ש כשנתן הכלל לרש"י דנתן טעם למשכנתא דסורא כיון דכתב סכום השנים מיחזי כמכר דלמה איצטריך ליה לומר כן כיון דאית ליה לרש"י דכל משכנתא בנכייתא מותר נ"ל דקושיא זו ליתא דהוצרך לטעם זה לומר דאפילו בבתים מותר ולא ליהוי כמשכנתא בנכייתא דחילק רש"י בין בתים לשדות דשאני הכא כיון דכתב השנים כמכר הוא חשוב ולכך אפי' בבתים מותר. הסברא השניה היא להרי"ף בהלכות דסובר דכל משכנתא אפי' בנכייתא אסורה בין בבית בין בשדה זולת משכנתא דסורא וה"ה הבין בדבריו שלא חילק בין מסלקי ללא מסלקי לתרץ ההיא דרבינא וסובר דבלא נכייתא באתרא דמסלקי הוי רבית קצוצה והיינו הא דרבינא דחשיב ואפיק פירי והא דאמר רבינא בריש פירקא דהוי אבק רבית משכנתא בלא נכייתא הוי באתרא דלא מסלקי זהו כלל דברי הרי"ף לפי מה שפירש ה"ה דבריו ויש לתמוה בדברי הרי"ף טובא חדא מ"ש וקי"ל כרבינא וכו' אבל במשכנתא בנכייתא אליבא דרבינא שרי ורב פפי ורב אשי לא אכלי בנכייתא וכו' וקי"ל כוותייהו וליתא לדרבינא בהא אלא במאי ניכול במשכנתא דסורא דכתבי הכי במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף ע"כ וקשה דאע"ג דקי"ל כרב אשי ורב פפי דלא אכלי בנכייתא מ"מ אי לא ניכול בנכייתא ניכול בקיצותא ודי לנו לפסוק כוותייהו במאי דקאמרי דלא אכלי בנכייתא מ"מ אמאי לא שרי הרי"ף למיכל בקיצותא שהיא המדרגה האמצעית ואמאי הצריך משכנתא דסורא שהיא המדרגה האחרונה והתוספות הוקשה להם זה בדברי ר"ח שכתבו על מה שהקשו דהיכי אכיל רבינא בנכייתא הא אמרינן לעיל דצורבא מרבנן לא ניכול בנכייתא ויש מפרשים דהאי נכייתא דרבינא היינו קיצותא כו' ונראה דגם ר"ח סובר כן שפסק דקי"ל כרב אשי דלא אכיל בנכייתא ולא שרי לצורבא מרבנן אלא במשכנתא דסורא א"כ ר"ל דנכייתא דהכא הוי קיצותא מדלא שרי אלא במשכנתא דסורא ע"כ א"כ גם אנו נאמר בדברי הרי"ף דהוא סובר מכח קושיית התוספות דהך נכייתא דהכא הוי קיצותא וכיון דקי"ל כר"ח דלא אכלינן בקיצותא ודאי דליכא שום צד למיכל אלא כמשכנתא דסורא אבל קשה דבשלמא ר"ח לא אמר אלא לצורבא מרבנן אסור אבל לכ"ע שרי בנכייתא אבל להרי"ף דאית ליה דלכ"ע בעי משכנתא דסורא א"כ לדידיה מאי דאפליגו בגמרא גבי קיצותא מאן דאסר אסר לכ"ע אפילו למי שאינו צורבא מרבנן וא"כ איך יתיישב סוגיית הגמרא ששאלו שם על צורבא מרבנן במאי ניכול ותירץ בקיצותא והקשו הניחא למ"ד קיצותא שריא אלא למ"ד קיצותא אסורה מאי איכא למימר דמשמע מדברי הגמרא דהקושיא לא הוי אלא לצורבא מרבנן כלומר למ"ד קיצותא אסורה הדרא קושיא לדוכתא צורבא מרבנן

במאי ניכול משמע דמאן דאסר קיצותא לא אסר אלא לצורבא מרבנן דוקא כדמשמע מדברי ר"ח דאי לכ"ע אסור א"כ מאי מקשה מאי איכא למימר דמשמע צורבא מרבנן היכי ניכול ליקשי ליה כ"ע היכי ניכול. וי"ל דלדעת הרי"ף ה"נ מקשה לכ"ע והאי הניחא דקאמר ה"ק דכ"ע אכלי בנכייתא וצורבא מרבנן בקיצותא הניחא למ"ד קיצותא שרי אבל למ"ד קיצותא אסורה קשה כ"ע וצורבא מרבנן היכי ניכול ואע"ג דריהטיה דגמרא לא משמע הכי מ"מ ממאי דקאמר בתר הכי מאן דאסר בבתרייתא היכי שרי למיכל ולא קאמר היכי אכיל צורבא מרבנן משמע דלכ"ע בעי היכי אכלי זהו דעת הרי"ף ז"ל אבל מדברי רבינו חננאל שכתבו התוס' נראה דס"ל דהך פלוגתא בקיצותא לא הוי אלא לצורבא מרבנן דוקא וכן הא דמשכנתא דסורא לא הוי אלא לצורבא מרבנן ולכך פסק דצורבא מרבנן דוקא לא אכיל אלא במשכנתא דסורא אבל כ"ע אפשר דאכלי בנכייתא ואין כן דעת הרי"ף אלא דלכ"ע נמי אסור אלא במשכנתא דסורא ע"כ יש לתמוה על הטור בסי' קע"ב שכתב שר"ח והרי"ף ז"ל אמרו דבר אחד דאין נראה כן כדכתיבנא. עוד כתב הרי"ף הא דאמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא האי משכנתא באתרא דמסלקי וכו' דאיירי במשכנתא בנכייתא דבלא נכייתא קיימא לן דהוי רבית קצוצה וקשה דהא הך מימרא רב יוסף משמיה דרבא אמר לה ורבא אית ליה לעיל כרבא בר רב הונא דזביני ומשכנתא הוי אבק רבית וכמו שתירץ לאביי משום דלא קץ ליה וכיון דאית ליה דאפילו בלא נכייתא הוי אבק רבית א"כ מ"ש כאן הוי אפילו בלא נכייתא. ותו דבתר הכי הביאו בגמרא מימרא דרב יוסף עצמו גם כן משמיה דרבא האי משכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכייתא א"כ משמע דהך משכנתא דהכא הוי בלא נכייתא דאי בנכייתא היכי קאמר דהוי אבק רבית ואי אכל שיעור זוזי מסלקינן ליה הא איהו גופיה אמר לקמן דבנכייתא אכיל אפי' באתרא דמסלקי וכי תימא הרי"ף גורס בההיא מימרא כאית דגרסי שכתב הרב נמוקי יוסף ז"ל דגרסי האי משכנתא באתרא דלא מסלקי לא ניכול אלא בנכייתא אבל באתרא דמסלקי יש לומר לפי גירסא זו דבנכייתא הוי אבק רבית מ"מ אפילו תאמר כן תיקשי לך על הרא"ש בפסקיו שכתב על מימרא קמא דלכאורה איירי אפילו בלא נכייתא דמדקאמר אפילו משמע דאיירי בין בנכייתא בין בלא נכייתא וזה אי אפשר דהוא גריס באידך מימרא האי משכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכייתא ולפי גירסא זו ע"כ מימרא קמא לא איירי אלא בלא נכייתא דוקא כדכתיבנא. מיהו לא ראיתי להרא"ש שגורס במימרא תניינא אלא אמר רבא בריה דר"י לחוד ולא גריס משמיה דרבא וכיון דלא גריס משמיה אפשר דסבר דמימרא תניינא פליגא אקמייתא אבל מ"מ קשה הקושיא הראשונה. וי"ל דלא כתב הרי"ף ז"ל דאיירי בנכייתא אלא למאי דהודה רב

אשי לרבא ואמר ואפילו אכל שיעור זוזי לא מסלקינן ליה דכיון דקי"ל כרב אשי דהוא בתראה ודאי דהוא לא אמר אלא במשכנתא בנכייתא דוקא דאילו בלא נכייתא קי"ל דהוי רבית קצוצה אבל מ"מ סובר הרי"ף דרבא דאמר מימרא דהאי משכנתא באתרא דמסלקי סתמא בכל גוונא איירי דאיהו אזיל לטעמיה דאית ליה דאפילו בלא נכייתא הוי אבק רבית אבל אין משמע כן מדברי הרא"ש שכתב ולכאורה איירי אפילו בלא נכייתא מדקאמר גמרא האי משכנתא בסתם ולא אמר האי משכנתא בנכייתא והרי"ף מוקי לה במשכנתא בנכייתא ע"כ משמע דאית ליה דהרי"ף ז"ל על מי שאמר המימרא תחלה הוא מפרש דלא איירי אלא בנכייתא דוקא ומש"ה דחיקא ליה להרא"ש ז"ל דהיה לו לפרש בנכייתא לכך נראה ודאי דלעיל גרסינן רבה גבי עובדא דאת ונוולא אחי שאמר שם דרבא אמר כרבה בר רב הונא דגרסינן רבה בה"א וכן מ"ש אביי לרבא לרבה גרסי' דהיינו רבו וכן ראיתי בפסקי הרא"ש דגריס לעיל רבה ואע"ג דבדברי הרי"ף הביאו שם רבא הגירסא הנכונה היא רבה כגירסת הרא"ש וסובר הרי"ף דרבא דהכא פליג על רבה רביה כי היכי דליתי מימריה דרבא כהלכה. עוד כתב הרי"ף הני שמעתתא דמשכנתא כולהו במשכנתא דנכייתא נינהו ואע"ג דס"ל דמשכנתא בנכייתא אסור ה"מ לכתחלה אבל אם עבר ועבד הכי דינא כי הני שמעתתא כו' וכיוצא בזה כתב רבינו בפרק שלאחר זה. ויש לתמוה על הרי"ף כיון דהוא סובר דמשכנתא דסורא אפילו במסלקי מותר וכמ"ש רבינו בסוף פרק זה והכריח הדבר כן ה"ה לדעת הרי"ף א"כ אמאי לא מוקי הרי"ף כל הני עובדי במשכנתא דסורא ובאתרא דמסלקי והוה ניחא טפי דהוי משכנתא דהיתרא ולא דאיסורא דהוא דוחק לאוקמי כל הני שמעתתא בדיעבד וכמו שהקשה עליו הרא"ש ז"ל. וי"ל דמשכנתא סתמא לא משמע ליה משכנתא דסורא דכשאמר משכנתא דסורא דרך הגמ' לפרשו. עוד יש לתמוה על הרא"ש שפירש דברי הרי"ף דפלוגתא דרבינא אכיל בנכייתא ורב אשי ורב פפי לא אכלי איירי באתרא דלא מסלקי שכן כתב כשנתן הכלל להרי"ף ז"ל ובאתרא דלא מסלקי בלא נכייתא הוי רבית לכ"ע ובנכייתא פליגי אמוראי והלכתא כמאן דאסר ע"כ וכ"כ לעיל בריש הסוגיא והראב"ד פי' דההיא דלעיל איירי באתרא דלא מסלקי וכו' ובנכייתא שרי לקמן בשמעתין כו' ועל זה כתב וכן דעת הרי"ף משמע דאית ליה דהרי"ף סובר דפלוגתא דרבינא ורב אשי הוי בלא מסלקי וזה א"א מלשון הרי"ף שכתב וקי"ל כרבינא בזביני וכ"ש משכנתא דהלואה היא ודוקא במשכנתא בלא נכייתא אבל משכנתא בנכייתא שרי אליבא דרבינא ודברי הרי"ף הם באתרא דמסלקי דעל הא כתב דכ"ש משכנתא דהוי רבית קצוצה דאי לא מסלקי אבק רבית הוי וכדאמר רבינא בריש פירקא דהרי"ף מחלק בין מסלקי ללא מסלקי לדעת הרא"ש וכיון דאיירי במסלקי

על דא קאמר דוקא בלא נכייתא אבל בנכייתא אליבא דרבינא שריא בגוונא דאיירי לעיל. ועוד דדברי רבינא משמע בגמרא דהוי באתרא דמסלקי מדהביא ראיה משדה אחוזה וכמו שהכריח הרב המגיד ז"ל. הסברא השלישית היא סברת הראב"ד קרובה לדעת הרי"ף ז"ל ולא פליג עליה אלא בחדא מילתא דהיינו היכא דלא מסלקי ובנכייתא דהרי"ף פסק כמאן דאסר והראב"ד פסק כמאן דשרי ושרי לכתחלה כמ"ש הרב מהר"י ן' לב ז"ל בפסקיו הנזכר ומפרש הר"א ז"ל ההיא דרבינא אכיל בנכייתא באתרא דלא מסלקי וקשה דכיון דאיהו סובר במשכנתא דסורא באתרא דמסלקי אסור א"כ ליכא שום היתר באתרא דמסלקי וא"כ איך יפרש ההיא דפ' האומנין דאמר אי נמי דמטו ליה זוזי ופריק ליה ד' וה' שנים מקמי דלמטי יובל דהתם הוי מסלקי ולא מצי איירי בשום משכנתא דהיתרא אם לא שנאמר דאיירי במשכנתא דאיסורא בדיעבד כדכתב הרי"ף ז"ל בכל הני שמעתתא ועם זה קשה קצת על דברי ה"ה שהכריח שמשכנתא דסורא ע"כ אפילו דיכול לסלקו הוי מותר דאם לא כן ההיא דפרק האומנין לדעת הרי"ף דמחמיר היכי מוקמת לה ואמאי לא מוקמינן לה כדאוקי לה הראב"ד ז"ל בדיעבד וכן הרי"ף עצמו מוקי הכי כמה שמעתתא אלא שה"ה טורח למצוא יישוב להעמיד במשכונא דהיתרא בכל מה שיוכל ומ"מ קשה על הרב הנמוקי שכתב בשם הרשב"א דודאי בנכייתא שרי מההיא דהאומנין דאי לא היכי מוקמת וכתב שכן פירשה הראב"ד ז"ל דהא הר"א ז"ל מפרש כאן בהיפך דהוא סובר דבנכייתא באתרא דלא מסלקי דוקא שרי ולא באתרא דמסלקי א"כ איך כתב שהר"א מפרש כהרשב"א וצ"ע. הסברא הרביעית היא דעת הרשב"א שהזכיר ה"ה דסובר דכל בניכוי מותר בין בבית בין בשדה בין באתרא דמסלקי בין באתרא דלא מסלקי ובלא ניכוי היכא דמסלקי הוי רבית קצוצה והיינו דרבינא חשיב ואפיק פירי והיכא דלא מסלקי הוי אבק רבית והיינו דאמר ליה לעיל רבינא דהוי אבק רבית. הסברא החמישית היא סברת רבינו ז"ל קרובה הרבה לסברת רש"י ונראה לי לתרץ קושיית מהר"י ן' לב ז"ל שהקשה בתשובה הנזכרת דלמה הוצרך רבינו ז"ל לב' החילוקים האחד דזביני דאסמכתא למשכנתא והאחד דבית לשדה דצריכי תרוייהו לחילוק דזביני דאסמכתא למשכנתא הוצרך לתרץ קושיית דרבינא ארבינא דאינו מספיק לתרץ זה בחילוק דבית לשדה דעובדא דאת ונוולא אחי בשדה איירי מדקאמר ארעא וכמו שהוכחתי לעיל לכך הוצרך לחלק בין זביני לאסמכתא ובחילוק זה לא מספיק דעדיין יקשה לך מה שהקשה רש"י על מתניתין דלא ישכור ממנו בפחות דמאי שנא ממשכנתא בנכייתא דמותר לכן הוצרך לחלק בין בית לשדה זה נראה טעם נכון לרבינו ז"ל. אבל קשה קצת דברי הרב המגיד שכתב שמה שאמר רבינו ולפיכך נתקשו להם דברי הגמרא הוא קושיא

דרבינא דאיך אפשר לומר כן הא אפילו שלא ירדו לעומק הדבר ולא יחלקו בין בית לשדה מ"מ בחילוק הראשון דזביני לאסמכתא מתורץ וחילוק זה אינו צריך אלא לתרץ מתני' דלא ישכור ממנו בפחות ואילו היה מפרש הרב המגיד דמ"ש ולפיכך נתקשו להם דברי הגמרא איירי על מה שאמרה מתני' לא ישכור ממנו בפחות עם מה שאמר בגמרא משכנתא בנכייתא שריא הוה ניחא פירוש זה דכיון דלא ירדו לחילוק זה נתקשה להם הקושיא הזאת אבל קושיא דרבינא כבר היא מתורצת ואולי כוונתו של ה"ה לומר דאילו היו מפרישים בין בית לשדה כבר היו יכולים לתרץ אע"ג דלא היה בא להם לשון הגמרא מרווח דלשון ארעא משמע שדה כדכתיבנא מ"מ הקושיא היא מתורצת דלא היה דוחק כ"כ אבל מפני שלא ירדו לחילוק זה לא מצאו ידיהם ורגליהם זה אני אומר ליישב דברי הרב המגיד אבל אם נפרש דנתקשו דברי הגמרא לא קאי אלא אקושיא דמתני' לא ישכור ממנו בפחות אתי שפיר טפי, אבל קשה לזה דבפי"א מה' מכירה קרי לארעא חצר וא"כ הדרא קושיא דיאמר חילוק זה לבד ומ"מ דעת רבינו ז"ל חלוק מדעת רש"י ז"ל שהוא אינו מחלק בין מסלקי ללא מסלקי וכבר תמה הרב מהר"י ן' לב ותירץ ב' תירוצים האחד דלא חש להנהו מימרי דאיתמר משמיה דרבא דמחלקי בין מסלקי ללא מסלקי אלא סבירא ליה דהלכתא כרבינא וכו' אי נמי אפשר לומר דס"ל דלא פליגי הני מימרי דאיתמרו משמיה דרבא אליבא דרבינא דהאי דקאמרה האי משכנתא באתרא דמסלקי דהוי אבק ריבית מיירי בלא נכייתא ומאי דנקט מסלקי לרבותא נקטיה דאפילו מסלקי אכל טפי לא מפקינן מיניה וכו' והאי דקאמרה האי משכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכייתא וכו' אפשר דגריס הרמב"ם כאית דגרסי באתרא דלא מסלקי ואתא לאשמועינן דאע"ג דגריס במימרא תניינא כגירסא דידן דהוי באתרא דמסלקי א"ש דאפשר דנקט אתרא דמסלקי לומר דמשום הכי לא ניכול צורבא מרבנן אפילו בנכייתא הא אתרא דלא מסלקי אפילו צורבא מרבנן אכיל בנכייתא וכיון דקי"ל כרבינא דאכיל בנכייתא אפילו באתרא דמסלקי אע"פ שהוא צורבא מרבנן א"כ לפי המסקנא אין חילוק ולכך לא הוצרך רבינו ז"ל לחלק ועם זה יתיישב קושיא דאיתא בהרא"ש בפסקיו שכתב על מה ששאלו בגמרא גבי צורבא מרבנן במאי ניכול אע"ג דלפי' רש"י ז"ל מצי למיכל בלא סילוק אפילו בלא נכייתא מ"מ אאתרא דמסלקי קאי וכו' דלמה הוקשה לו להרא"ש ז"ל לפי פירוש רש"י הא לפשטא דמימרא קשה כיון דאמר באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכייתא משמע דבלא מסלקי אפילו בלא נכייתא אכיל דכן דקדקו התוס' ז"ל בגמרא ממימרא זו ומשמע דהוא מוכרח וא"כ למה תלה הדבר ברש"י אלא ודאי דהמימרא אפשר לפרש

דאפילו באתרא דלא מסלקי לא אכיל בנכייתא אלא מאי דנקט מסלקי לומר דבהא דוקא צורבא מרבנן לא ניכול כדכתיבנא:

הלכה ח

וכן אם התנה הלוה וכו'. הפרש זאת הבבא לשל מעלה היא דבשלמא למעלה כבר פסק עשרה זהובים בכל שנה ודומה ממש לשוכר ממנו בפחות מתחילה אבל כאן הוא שאומר מאה זהובים בעשר שנים ולא פירש כמה בכל שנה וכיון שלא ביאר בשעה ראשונה כמה בכל שנה נמצא עתה שאפילו שמחשב לו עשרה זהובים בלבד נאמר דבי"ב לשנה השכירו ועתה נותן לו הב' ברבית קא משמע לן:

פרק ז

הלכה א

עד זמן קצוב או עד שיביא וכו'. עד זמן קצוב משמע אע"ג דלא מצי לסלק או עד שיביא מעות היינו אתרא דמסלקי ואע"ג דבגמרא לא קאמר אלא אתרא דמסלקי דמשמע דוקא כבר פירשתי טעם רבינו ז"ל:

שאם תסלק אותו בלא מעות. וא"ת לפי מה שפירש הר"א ז"ל בדברי רבינו ז"ל למעלה דמ"ש כמו שיראו הדיינים ר"ל כמנהג נכיית המקום א"כ נמצא לפעמים אתה מסלקו בלא כלום דאם מנהג נכיית המקום הוי לנכות סלע אחת בכל שנה ואכל עשר שנים וחייב לו עשר סלעים אם כן נמצא דלא יגבה כלום ואתה מסלקו בלא כלום וי"ל דאם נראה דברי רבינו ז"ל כפי' דברי הר"א ז"ל דהוא מנהג נכיית המקום נאמר אז דמסלקו בלא כלום שיתן לו קצת כפי מה שיראה לדיינים כדי שלא יסתלק בלא כלום:

היתה הקרקע הממושכנת וכו'. צ"ע לרבינו כיון דאמר רב אשי השתא דאמרת לא מפקינן מיניה אכל שיעור זוזי לא מסלקינן ליה א"כ אמאי פסק דביתמי מסלקינן אותו בלא כלום ולא מפקינן ומנ"ל דרב אשי לא אמר אלא לאינשי דעלמא ואע"פ שסברא היא להעדיף כח היתומים עכ"ז לא מצינו לרב אשי אלא שאמר סתם וא"כ מנין לו לחלק:

היתה הקרקע הממושכנת בידו של יתומים וכו'. לגירסת רבינו דגריס בגמרא אכל טפי לא מפקינן מיניה יש הכרח קצת מדקאמר בתר הכי ומחשבין משטר לשטר ואי אכל טפי מפקינן מיניה כ"ש דמחשבין משטר לשטר אע"פ שאין זה כל כך הכרח די"ל דמפני שאמר למעלה גבי אינשי דעלמא אין מחשבין נקט הכא מחשבין אע"פ שאין צורך מ"מ לגירסת רבינו א"ש טפי דאשמעינן רבותא:

הלכה ב

וכל הממשכן סתם וכו'. רש"י ז"ל פירש דאאתרא דמסלקי קאי והריטב"א ז"ל פירש דאאתרא דלא מסלקי קאי וכמבואר שם בדברי מהר"י ן' לב ז"ל ומדברי רבינו נראה כפירוש הריטב"א מפני שבענין הסילוק כתב כל זמן שיביא לו מעות משמע אפי' תוך השנה ומ"ש כל הממשכן סתם ר"ל דלא קצב זמן למשכונא דאי קצב זמן ודאי כיון דאיירי באתרא דלא מסלקי דאינו יכול לסלק עד הזמן אבל היכא דלא קצב זמן קאמר דעל הסתם הוי שנה ואין אנו צריכים לדחוק במה שדחק הרב כ"מ דהך סתם דקאמר רבינו הוי במקום שאין מנהג ידוע דהדבר פשוט כדכתיבנא. אמרינן בגמרא אמר איזיל ואייתי זוזי לא אכיל אמר איזיל ואטרח נמי אסיקו שם בגמרא ולא הזכירו רבינו ולא ידעתי הטעם גם הרי"ף ז"ל השמיטו ובקשו לו המפרשים טעם ועיין בב"י סימן קע"ב:

הלכה ג

היה המנהג שאין המלוה מסתלק וכו'. לכאורה נראה לדקדק דמאי שנא ממה שכתב הוא פ"ו והמוכר בית או שדה לחבירו ואמר הלוקח מדעתו כשיהיו לך מעות אני מחזיר לך הקרקע שסובר הוא שכשיחזיר לו מעותיו יחזיר שדהו כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א וכי עדיף משכונא ממכר. וי"ל דשאני הכא כיון דאין מנהג המקום להחזיר א"כ כיון שלא אמרו [אינו מחזיר בלא קנו] ועי"ל דהתם בקפיד איירי רבינו ז"ל וכמו שכתבו בח"מ סימן ר"ז:

הלכה ז

הממשכן בית או שדה וכו'. כתב ה"ה וכתב הרמב"ן ז"ל וכו' דברי הרמב"ן ז"ל נראה מוכרחים בברייתא דודאי דברייתא איירי כשמכרה לאחר בדמים הללו דאי מכרה ביותר מדמים הללו ודאי דאינו מחוייב לקיים תנאו דהוא לא אמר אלא כשימכרנה בדמים הללו ואם מכרה ביותר זוזי אנסוהו וא"כ אמאי אסור לעשות כן אי מכרה בדמים הללו לאחר מותר לתתה לו ואי מכרה ביותר אין כאן תנאי א"ו כשמוכרה לאחר בדמים הללו על כן יש לתמוה על הרב הנמוקי ז"ל באיזהו נשך דנראה דפליג על הרמב"ן שכתב בסוף דבריו אבל הרמב"ן כתב וכו' ונראה דטעמא דמכל מקום אסור לעשות כן דנראה כרבית דאם יתנה לו אחר כן נראה שיתננה לזה בפחות:

פרק ח

הלכה א

אסור להרבות על המכר וכו'. כתב ה"ה ופירוש והוא אבק רבית ומפני כך כתב רבינו וכשיתבענו וכו'. קשה דבהדיא כתב רבינו ה"ז אבק רבית ומה בא ללמדנו ה"ה ז"ל ומ"מ כוונתו למעט שלא יהא רבית קצוצה דאם היה רבית קצוצה אינו נופל בזה כשיתבענו לדין דאפילו אחר שפרע לו יוציאנו ממנו כיון דהוי רבית קצוצה וזהו שכתב ה"ה דמפני כך כתב רבינו וכשיתבענו אבל הרב כ"מ כתב דכוונת ה"ה שלא תימא איסור בעלמא ולפי דבריו מ"ש ה"ה ז"ל ומפני כך כתב רבינו ז"ל וכשיתבענו ר"ל דמפני כך כתב רבינו שלא היה מחוייב לתת לו דאם היה איסור בעלמא מחוייב היה ליתן לו אבל אין נ"ל עיקר אלא כמו שכתבתי:

או יחזיר ממכרו מידו וכו'. יש להסתפק במי תלוי הברירה אם המכר קיים אם במוכר דוקא או בלוקח דוקא או בכל אחד משניהם להחזיר המעות או המקח ונראה דיותר תלוי במוכר מפני שאינו נותן מה שהתנה עמו. וא"ת לקמן כתב רבינו ז"ל מי שהיה נושה בחבירו ארבעה מנים ונתן לו חפץ וכו' דאע"פ שהחפץ נותן לו בתורת רבית המקח קיים אם אינו דבר מסויים והכא אמאי קאמר יחזיר וי"ל דשאני הכא דלא נתקיים תנאו דהוא אמר אם מכאן ועד זמן פלוני במאה ועשרים ואינו נותן לו מה שהתנה עמו מה שאין כן בחפץ דלקמן:

הלכה ג

חבית של יין שהיא שוה עתה וכו'. יש להקשות דחלוקה הראשונה שכתב רבינו ז"ל שמוכרה עד הקיץ ואם לא מצא למוכרה יחזירה לו דומיא דבתרא שכתב וכן אם מכרה לו בשנים וכו' דבהדיא כתב דבחלוקה קמא ואם לא מצא למוכרה ולהרויח בה היה לו להחזירה לבעלים משמע דאם לא מכרה יחזירה לו וא"כ כיון דבחלוקה בתרא וקמא איירי בחד גוונא מאי שנא דבחלוקה קמא כתב רבינו ז"ל שאחריות צריך שיהיה על המוכר ובבתרא כתב אע"פ שהאחריות על הלוקח וכיוצא בזה הקשה הרב"י בטור י"ד. ונראה לתרץ דיש לחלק בין חלוקה קמא לבתרא דחלוקה קמא איירי שמן הקיץ ואילך אם לא ימכרנה היא עליו ובתרא איירי שבכל עת וזמן אם מכרה יחזיר לו אם ירצה א"נ בחלוקה קמא היא שוה דינר בשעת קיצוב עתה ומכרה בשנים דמיחזי כאגר נטר גמור כיון שהוסיף על השער אבל מ"מ מותר מפני שאחריותה עליו ויחזירה לו בכל עת שירצה אבל בבתרא איירי שאין לה שער קצוב ומפני כן בחלוקה קמא כתב שהיא שוה עתה דינר ולא כתב כן בבתרא:

הלכה ה

אסור לקנות פרי הפרדס וכו'. קשה אמאי לא אמר כאן אם הפך כמו בנותן מעות על השריגין:

מפני שזה שמוכר עתה בזול וכו'. כתב הרב"י דדעת רבינו לחלק בין מזלזל הרבה לאינו מזלזל הרבה והיינו טעמא שבעזים חולבות אמרינן דכשאמר כל מה שעיזי חולבות סתמא מותר כדכתב רבינו לקמן בפ"ט וכאן אסור מפני דשם אינו מזלזל הרבה והוא תירוץ הראשון של התוס' שתירצו בפ' איזהו נשך ומפני כך כתב שמוכר בעשר מה ששוה עשרים כלומר שמזלזל הרבה אבל עם מה שכתב ה"ה לקמן סוף פרק תשיעי דבפרדס יש עבודה אין אנו צריכים לחילוק זה לחלק בין שם לכאן דשאני בעזים חולבות דאין שם עבודה ולכך מותר אבל כאן יש עבודה למוכר וא"כ למה צריך רבינו לחילוק זה לחלק בין שם לכאן אחר דאית ליה חילוק בעבודה:

אבל אם קנה עגל בזול וכו'. כתב ה"ה לדעת רבינו דלרבותא נקט בגמרא תורי אע"פ שיש הפרש בין עגל לשור דעגל איכא אחריות יותר וקשה למה נקט רבינו ז"ל עגל ולא שור כלשון הגמרא כיון דהגמ' נקטיה לרבותא:

הלכה יג

סלע בכל חדש מותר וכו'. כתב ה"ה בשם הרמב"ן דהיכא דשם פרה אינו מותר כשמקבל עליו לשלם דמים שהיא שוה בשעת מיתה וקשה קצת א"כ גבי ספינה דאמר רב דאגרא ופגרא והקשו לו אי אגרא לא פגרא ואי פגרא לא אגרא והקשו לו דאמאי שתק רב לא שמיע ליה הא דתניא וכו' לימא דשתק מפני שהיה סבור דישומו לו כמו ששוה בשעה שמקבל אותם ולא כשעת שבירה ולכך הקשו לו כן ולא היה יכול לתרץ ולהביא ראיה מהברייתא דלא אמרה אלא שישומו לו מה ששוה בשעת מיתה:

פרק ט

הלכה א

בד"א בשלא היה לו וכו'. כתב ה"ה ז"ל אבל אם היתה לו סאה וכו' כן כתב רבינו ז"ל בהדיא בפ"י אם יש לו חיטין כשיעור מעותיו מותר ואינו כן בלוה מפני שלוה כשלוה סאה אחד יש לו סאתים וכן לעולם וכדכתב ה"ה בריש פרק עשירי מה שאין כן במוכר:

ופוסק על היין משיבצור הענבים וכו'. אע"ג דבגמרא אמרו על של ענבים אחר שנתחממו וכן בזיתים מ"מ כתב רבינו לשון המשנה וסמך על מ"ש לקמן שצריך שלא יהא מחוסר אלא ב' מלאכות ואי מחוסר חמום הרי ודאי יש שלש:

הלכה ח

החמרים שנכנסו לעיר וכו'. ברייתא בגמרא פרק איזהו נשך ואמרו שם מ"ט רב פפא אמר ניחא להו דמגלו להו תרעא רב אחא בריה דרב איקא אמר ניחא להו דמוזלי גבייהו מאי בינייהו תגרא חדתא ע"כ ולדברי הרי"ף ז"ל נראה שהוא מפרש שזה הנותן לו מעות ולוקח ממנו מגלה לו השער ורב פפא סובר דזה הסוחר שלוקח ממנו פעמים בא זה החמר ליקח ג"כ ממנו ואוזיל גביה ואמרו דאיכא בינייהו תגרא חדתא דלמ"ד דמגלה לו השער כשהסוחר חדש הלוקח אינו יודע לגלות לו השער אבל כשהוא לוקח ג"כ ממנו איכא לטעמא דמוזיל גביה כן נראה פירוש זה מדברי הרי"ף ואם רבינו ז"ל היה מפרש כן היה לו לכתוב דבסוחר חדש שאינו יודע השער אסור כיון דהוא פוסק כמ"ד דמגלו לה תרעא לכך נראה לומר דהוא מפרש דמוזלי גבייהו בני המקום שבא החמר ליקח שם כפירש"י הם מוזלי גבי החמר ולמ"ד דמגלו להו תרעא אפילו שהיה סוחר החמר סוחר חדש שאין מכירין לו בני המקום שהולך שם כדי שיזולו גביה מ"מ איכא טעמא דמגלה ליה תרעא שזה הלוקח ממנו הוא מגלה לו השער אבל למ"ד מוזלי גבייהו ליכא דאין מאמינים בדבריו בני המקום שהולך שם החמר וקאי תגרא חדתא לחמר ולמ"ד דמגלו תרעא איכא ומוזיל גבייהו ליכא היפך מפי' הרי"ף ומפני כן רבינו שפוסק כמ"ד דמגלו תרעא לא חילק בין שהחמר סוחר חדש או לא דאפילו סוחר חדש הא איכא גילוי השער. כתב ה"ה ועוד קשה לי וכו' מפני שרבינו משמע דהכי קאמר כשהחמרים נכנסים לעיר בחטים אשר להם ואין להם מעות לעשות צרכיהם מפני שעדיין לא מכרו מלוה להם עד אשר יפתחו שקיהם וימכרו וזהו שנתנו להם תחילה כשיכנסו לעיר עד שיפתחו שקיהם כלומר נתנו להם המעות כשהם נכנסים לעיר ומניחים אותם עד שיפתחו שקיהם ומפני זה הוקשה לו דכיון דיש לו מותר. ויש לתרץ דשאני הכא דאיכא קביעות זמן עד אשר יפתחו שקיהם ולכך אסור אפילו יש לו אבל בבבא המתחלת היו החטים נמכרות וכו' אין שם קביעות זמן ולכך מותר ורבינו מחלק בין קביעות זמן להיכא דליכא קביעות זמן בפרק עשירי גבי יש לו. וכתבו קצת המפרשים שאע"פ שאין נותן לו שכר עמלו מותר כל שאחריות הדרך על המוכר ולעיל גבי מכרה לו בשתים ואמר לו היתר על שתים יהיה שכרך אפילו שיהיה באחריות (החולק) [הלוקח] ואינו נותן לו שכר עמלו מותר דכיון דאמר לו היתר על שתים יהיה שכרך היינו שכרו ובההיא דר' חמא דאמרו דנקטי ליה שוקא וכו' אע"ג דהיה האחריות על ר' חמא אפשר דלרווחא דמילתא אמר כן אע"ג דלא צריך וכן כתב הרב"י בי"ד ואולי שזהו ג"כ טעמו של רבינו דמפרש ההיא דרבי חמא

שהיה חבית של יין שהיה עתה שוה דינר וכו' דהוא פי' לטרשא דר' חמא כדכתב לעיל בפ"ח ה"ה ז"ל ולא הזכיר שכר נקטי ליה שוקא משום דסבר דלרווחא דמילתא עבד כן:

פרק י

הלכה ב

אף על פי שיש לו מאותו המין וכו'. מה שהכריח ה"ה ז"ל דעת רבינו ז"ל משום דלא אמרה המשנה אלא א"כ יש לו יש לדחות דאשמעינן מתני' דעד שיבא בני לא הוי כיש לו דהוה ס"ד דהוי כאית ליה ושרי דאמרינן בריש איזהו נשך דלא הוי כיש לו ובגמרא הוה סליק אדעתיה התם לדמויינהו להדדי:

הלכה ה

אבל מלוהו סתם וכו'. כתב ה"ה ז"ל ולדברי הכל אם יש לו לאריס מותר, אע"ג דאריס דרכו לקבוע זמן כדכתב לעיל ה"ה מ"מ אם יש לו דקאמר פשוט הוא דהוי בלא קביעות זמן דהרי הוא כשאר כל אדם קאמר ובכל אדם כתב רבינו דאם קבע זמן אסור:

פרק יא

הלכה ב

לוה שכתב שטר בכתב ידו והעיד בו עדים וכו'. אם כוונת רבינו שכתב בלשון שטר וחתם בו עדים דהוא שטר איני יודע מה בא ללמדנו ומה הוצרך ה"ה לומר שזה מוסכם בגיטין פרק המגרש דכיון דחתם בו עדים פשיטא דמהני כיון דכתוב בלשון שטר ואם כוונת רבינו לומר דכתב בלשון מודה אני ולא בלשון שטר אלא בלשון כתב ידו דמהני כמו שטר וכמו שרצה לדקדק הרב"י בח"מ לשון רבינו שכתב למטה הוציא עליו כתב ידו ואין שם עדים וכו' דמשמע דאם יש עדים אע"פ שהוא בלשון כתב ידו מהני אי אפשר זה בלשון רבינו שכתב לוה שכתב שטר דמשמע לשון שטר ועוד ה"ה שכתב שזה למד מפרק המגרש היכא הוא דאין לדין זה רמז משם דאע"פ שאמרו שם דכתב ידו מהני היינו שכתב בלשון שטר דוקא:

חתמו והעידו וכו'. ודאי דלא חתמו בשטר קאמר אלא חתמו בשטר אחר ששטר זה נמסר בפניכם ומ"ש הר"ש בר צמח דאו העידו קאמר אין כוונתו דחתמו הוי חתמו בשטר ההלואה כדסבור הרב"י בכוונתו אלא הוא סובר ג"כ דפי' חתמו הוי כדכתיבנא והוצרך לומר או העידו כלומר או העידו על פה דבר זה אע"פ שלא חתמוהו בשטר משום דאם

לא כן מאי והעידו דקאמר הל"ל חתמו עדות שנמסר בפניכם ומדקאמר והעידו משמע דאו קאמר:

הלכה ח

טען שמחיים תפסן והיורש וכו'. בפרק הכותב אמרינן ההיא איתתא דהוו מפקדי גבה מלוגא דשטרי אתו יורשים וכו' אתו לקמיה דר"נ אמר לה אית לך סהדי דתבעוה מינך מחיים וכו' א"כ הויא תפיסה דלאחר מיתה ותפיסה דלאחר מיתה לאו כלום היא והקשו שם בתוס' אמאי הצריכו עדים נהימנה במיגו דאי בעיא אמרה לקוחים הם בידי וכ"ת אין אותיות נקנית במסירה ה"מ לקנות החוב אבל לקנות הנייר קני בלא שטר והכא הך איתתא לא היתה חוששת אלא לקנות מלוגא דשטרי בלא החוב מדקאמרה מחיים תפיסנא ותפיסה מחיים לא מהניא לגבות החוב דלא עדיפא ממסירה אלא דעל ידי כך היתה יכולה לדחות היורשין שיפרעו היורשין מה שהיה חייב לה במה שלא תחזיר מלוגא דשטרי והוי כמו משכון ע"כ והרא"ש ז"ל בפסקיו כתב והא דלא מהימנא לומר מחיים תפיסנא להו בתורת משכון במיגו דממושכנין היו אצלי מעיקרא דאז אינה צריכה ראיה כיון דאינה רוצה לגבות השטרות או במיגו דנאנסו או החזרתים לך או לא היו דברים מעולם וצ"ל דמיירי שהפקידו אצלה בעדים וגם ראו עתה מלוגא דשטרי בידה הילכך אין לה שום טענה ליפטר אלא א"כ תביא עדים שתבעו ממנה ואמרה שבתורת משכון היא רוצה לתופסם ע"כ ובהלכות תירצו לקושיא דלהימנה לומר הכי משום מיגו דאי בעיא אמרה לקוחים הם בידי דלא מציא למימר הכי משום דאין אותיות נקנות במסירה ע"כ משמע דאית להו להלכות דלא כתוס' ז"ל שכתבו שהיא אינה טוענת אלא לקנות הנייר בלבד דאל"כ לא הוו מתרצי דאין אותיות נקנות במסירה דאין זה אלא לקנות החוב והכא לא איירי אלא לקנות הנייר וכמו שדחו התוס' תירוץ זה וכ"נ דעת רבינו שכתב מפני שאינו טוען לקנות גופן אלא לקנות ראיה שבהם והיינו בהדיא דלא כתו' ז"ל דאם כוונתו היה לקנות גופם ודאי דהיה נאמן במיגו אבל כיון דכוונתו לקנות הראיה אותיות אינם נקנות במסירה ואין כאן מיגו וכוונת רבינו לסלק טענת המיגו שכתבו התוס' ז"ל וא"כ קשיא להלכות ולרבינו ז"ל הקושיא שהקשו בתו' ז"ל דאיך תוכל האשה לקנות הראיה ומי עדיפא ממסירה דלא מהניא לגבות החוב וי"ל דדעת ההלכות ורבינו דמלוה זו בשטר היתה וברורה וכמו שפירש הרשב"א בתשובה הוזכרה בב"י בח"מ סימן ס"ד דכוונת הרי"ף ז"ל היא המלוה היתה בעדים ובגו זמניה או בשטר ומאי דטענה איתתא מחיים תפיסנא להו הוא משום דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח לכך טענה דמחיים היתה תפוסה בהם ואע"ג דאין אותיות נקנות במסירה אהני מסירת

השטר מחיים כדי שיגבה לאחר מיתה מלוה ברורה בשטר דלא ליהוי כמטלטלי דיתמי אלא כמשכון שנתן לו מחיים אבל לא ודאי לטעון שהוא חייב לו כך וכך אם אין לו ראיה ברורה בשטר דלמה יהא נאמן אי משום מגו דלקוחין הא אין אותיות נקנות במסירה אלא לא אהני הך תפיסה אלא כדי שלא יהיה כמטלטלי דיתמי אלא כתפיס קצת וכיון דהשטר בידו הוי קצת כאילו המעות בידו ולהכי אמרו דצריך עדים שתפס מחיים כדי שלא יהיו מטלטלין דיתמי דאם אין לו עדים במה יהיה נאמן לומר שתפס מחיים אי משום מיגו דלקוחין הא אין אותיות נקנות במסירה ולהכי כתב רבינו מפני שאינו טוען לקנות גופם אלא לראיה שבהם כלומר כדי שיהיה לו השטר למשכון כאילו תפס מחיים ולא לזכות בהם דודאי אין אותיות נקנות במסירה אלא שלא יהיו כמטלטלים דיתמי אבל השתא דמתקנת הגאונים לגבות ממטלטלים דיתמי אפילו תפס לאחר מיתה נמי וכדכתב הרי"ף ז"ל בהלכות ולהכי רבינו בהך חלוקה בתרא לא כתב שישבע דחייב לו כך כמ"ש בחלוקה קמא דתפס מטלטלים מחיים דיכול לטעון עד כדי דמיהן משום דהתם כיון די"ל לקוחים הם בידי נאמן לומר שחייב לו. וא"ת אכתי קשה לדעת ההלכות ורבינו במאי איירי אי דאיכא עדים וראה כדכתב הרא"ש א"כ מה הוקשה להם דאמאי אינו נאמן משום דלקוחים בידי הא באיכא עדים וראה מהימן לומר הכי וכדכתב הרא"ש ואי ליכא עדים וראה אכתי איכא מיגו דטענות אחרות שכתב הרא"ש ז"ל נאנסו והחזרתים לך או להד"ם וכן התוס' דהקשו משום מיגו דלקוחים הם בידי אמאי לא הקשו מכח אלו הטענות דודאי התוס' לא ס"ל דאיירי בעדים וראה דא"כ לא הוו מקשו ולא מידי דלהימניה משום מיגו דלקוחין הם בידי כיון דאיכא עדים וראה ונראה לומר דלפי דעת הרי"ף ורבינו דהתפיסה לא הוי אלא להיות משכון כדי שלא יהיו מטלטלי דיתמי ויוכל לגבות מהם אין כאן מיגו דנאנסו או החזרתים או לא היו דברים מעולם דא"כ לא היה נעשה כוונתו לגבות חובו להם והיא רוצה לגבות אבל בטענה דלקוחים היה נעשית כוונתו דהיה יכול לגבות חובו מהם ולכך הקשו המפרשים מהך טענה דלקוחים דהיה יכול לגבות אי לאו טעמא דאין אותיות נקנות במסירה וכן לפי דעת התוס' שכוונתה לקנות הנייר כדי שיתפשרו עמה היורשים אם היתה אומרת נאנסו או החזרתים או לא היו דברים מעולם לא היו היורשים מתפשרין עמה כיון שלא היתה מראה להם השטרות ולכך לא הקשו אלא מטענה דלקוחים דוקא וא"ת אי ליכא עדים וראה אכתי להימנוה משום מיגו דהיו ממושכנים בידו מעיקרא וכדכתב הרא"ש ז"ל שם נמי הך טענה וי"ל דמשמע להו להלכות ולרבינו ז"ל והתוס' דהך טענה לאו טענה היא דאין דרך ליקח במשכון השטר כיון דאין יכול לגבות בו אבל הרא"ש ז"ל כתב כל אלו הטענות בטענת

מיגו והוצרך עדים וראה ועם זה נסתלקה ג"כ הקושיא דלקוחים הם בידי כיון דאיכא עדים וראה. ואע"ג דהרא"ש ז"ל בפסקיו בתחילת דבריו כתב לשון הרי"ף דתירץ לקושיא דלקוחים משום דאין אותיות נקנות במסירה לא הוצרך לכך אלא קודם שתירץ בעדים וראה אבל אחר שתירץ דאיכא עדים וראה אין צריך לתירוץ הראשון שתירץ הרי"ף ז"ל. וא"ת לדעת רבינו שכתב בפ"ה מהלכות מכירה וכן לקמן בפי"ו דלגבות מן הלוה צריך ראיה אבל לגבי המלוה שאמר שלא נתן לו השטר נאמן ואינו צריך ראיה ויכול לומר שנתן לו בכתיבה ובמסירה א"כ ה"נ אמאי לא מהימן לגבי יורשין משום דיכול לומר לקוח הוא בידי דלגבי דידהו ודאי נאמן כי היכי דנאמן לגבי מלוה גופיה וי"ל דכיון דכוונתו לגבות הלואתו מן הלוים א"כ בטענה זו לא היה יכול לגבות דהיו אומרים לו לאו בעל דברים דידי את מפני כך לא רצה לאומרה:

הלכה יא

ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה. מדברי הריב"ש נראה כוונת רבינו שגובה יותר משום דמן התקנה אינו גובה אלא כשאין שם קרקע כדכתב ה"ה בשם קצת מפרשים אבל מלשון ה"ה שכתב אחר והן הן דברי רבינו ועוד הועילו בזה כו' משמע דסובר דאין כוונת רבינו במ"ש ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה מ"ש המפרשים דא"כ היל"ל ג"כ כאן דהם דברי רבינו אלא לפי דברי המפרשים הוא שנמצא גובה על פי זה התנאי נוסף על התקנה כלומר מב' צדדים יכול לגבות אם מצד התנאי ואם מצד התקנה וכי תימא כיון דאיכא תקנה תנאי למה לי לזה תירץ וסייג גדול וכו':

פרק יב

הלכה א

אין נפרעין מן היורשין וכו'. כתב המ"מ דרבינו ז"ל לא ביאר דינים אלו בביאור ונראה שהיה יכול להביא ראיה שרבינו סובר שבתוך זמן נפרעים מהם אפילו קטנים שהרי בפירוש כתב בראש הפרק ואם היה החוב לזמן ותבע בזמנו יפרעו בלא שבועה:

אין נפרעין מן היורשין וכו'. לפמ"ש ה"ה ז"ל דבמת תוך זמן גובה מן היורשין אפילו קטנים א"כ אמאי לא תירצו בגמרא כן במסכת ערכין כשהקשו לרב אשי ובשלמא נאמנות אינו מורגל לכתוב בשטרות שלהן וכן שמתוהו ומת בשמתיה אינו מצוי אבל מת בתוך זמנו אמאי לא אוקמוה בגמרא ואולי דגם זה אינו מצוי כל כך:

הלכה ב

ואפילו כל תנאי שבעולם וכו'. מ"ש ה"ה ז"ל שלא אמר שמתוהו ומת בשמתיה משום שאינו מצוי נראה דאינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל שפירש בערכין שלחו מתם שמתוהו ומת בשמתיה מיתוקמא כל הני מתני' ולפ"ז הרי כבר אוקמוה בגמרא בהכי ואפשר כפירוש זה שפירש הראב"ד אבל ה"ה ז"ל נראה דמפרש דשלחו מתם דשמתוה הוי בחייב מודה אבל לא דהני מתניתא איירי בהכי:

שמא יש להם ראיה ששוברים בו את השטר וכו'. היינו כרבה דאמר בגמרא דטעמא דאין נזקקין לנכסי יתומים משום שובר ואע"ג דרבינו אית ליה דבמת תוך זמנו לא גבי מנכסי יתומים אלא משום שמא התפיסו צררי וכדכתב הגהות מיימוני מאן דאמר שובר אית ליה נמי טעמא דצררי:

הלכה ד

הורו מקצת הגאונים וכו'. כתב הר"א ז"ל בהשגות ומרימר דהוא בתרא וכן עולא חששו. נראה דעולא דקאמר הכי בפרק אלמנה ניזונת גבי אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנשואין מוכרת שלא בב"ד ואמר שם עולא משום חינא ור"י אמר טעמא משום שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד. ואע"ג דרבינו פסק בפי"ו מהלכות אישות כר"י דלית ליה התם טעמא דחינא וכדכתב שם ה"ה וכן הר"א נראה דהודה לו ז"ל שם דלא השיגו כבר נתן ה"ה טעם דאע"ג דהתם לא מהניא חינא הכא מהני וא"כ יפה כתב הר"א ז"ל שהביא ראיה מעולא אע"ג דלית הלכתא כוותיה דכיון דהוא קאמר טעמא דחינא להתם כ"ש דאית ליה דאהני להכא דעדיף טפי כדכתב שם ה"ה ואע"ג דבההיא לית הלכתא כעולא הכא דמרימר ועולא שוים הלכתא כוותייהו ובקצת נוסחאות אינו כתוב בהשגות ועולא אבל לפי הנוסחא הזאת הדבר מיושב יפה כמ"ש לע"ד:

הלכה ז

קרקע שהיה בחזקת קטנים וכו'. ממאי דפירש ה"ה דברי רבינו ז"ל נראה דפליג על התוס' דסברי דאין החזקה מועילה כלל וקשה לדברי רבינו ז"ל איך יתרץ קושיית התוס' דהקשו דאמאי לא תירצו בגמרא דשאני התם דבעל השדה מוחזק בשדה אבל אם היינו מפרשים שלא כדברי ה"ה דבחזקת קטנים דקאמר ר"ל בחזקת אביהם והוי בחזקת קטנים כאילו אמר בחזקת אביהם של קטנים לא פליג רבינו על דברי התוס' ונסתלקה ממנו הקושיא:

הלכה יא

אבל אם לא בדק בשומא ולא כתבו אגרת בקורת וכו'. מדברי הרב כ"מ נראה דמפרש דברי רבינו דאע"ג דשמו והכריזו אם לא דקדקו בשומא והכרזה וטעו שתות מכרן בטל אבל אם דקדקו מכרן קיים וכן מורה לשון רבינו כאן ובפירוש המשנה אבל תימה על זה הסוגיא שבפרק אלמנה ניזונת שהקשו מן המשנה לאמימר דקאמרה שום הדיינין שפחתו שתות או הוסיפו שתות מכרן בטל הא שוה בשוה מכרן קיים ואמרו שם מאי לאו דלא אכרוז לא בדאכרוז הא מדסיפא בדאכרוז רישא בדלא אכרוז ומאי קושיא נימא דסיפא דכתבו אגרת בקורת ודקדקו בשומא אע"פ שטעו מכרן קיים אבל רישא כיון דלא דקדקו מכרן בטל כשטעו שתות ונראה שמפני כן דחק הרב המגיד ז"ל ואמר פירוש במקום שאין מכריזין או דברים שאין מכריזין וכו' ואע"ג דכתב רבינו למטה דברים שאין מכריזין ועת שאין מכריזין כאן כתב מקום שאין מכריזין ואע"ג דהרב המגיד ז"ל כתב דכאן איירי בהני תלתא לאו דוקא דלא איירי אלא במקום שאין מכריזין דאידך תרי כבר הזכירם למטה:

אע"פ שהכריזו וכו'. גירסת רבינו בהלכות רישא וסיפא בדאכרוז ומש"ה מוקי סיפא בדברים שמכריזין דוקא דאי דברים שאין מכריזין אפילו כתבו אגרת בקורת לא מהני מידי דאין הכרזה מועילה באותן הדברים אבל אם היינו אומרים כשאר המפרשים דהכרזה מועילה אפילו בדברים שאין מכריזין נהי דרישא בדברים שמכריזין דוקא אבל סיפא לוקמה בכל גוונא ושאר המפרשים גורסים כגירסת רש"י ז"ל דלא גרס רישא וסיפא בדאכרוז אלא ה"ג אלא לעולם בדלא אכרוז כאן בדברים שמכריזין וכו' וקאי כאן בדברים שמכריזין למילתיה דאמימר דאיירי בהא אבל לא מפרשי כאן בדברים שמכריזין דהיינו סיפא אלא הכי מפרשי כאן דהיינו מילתיה דאמימר בדברים שמכריזין ולהכי אם לא הכריזו מכרן בטל וכאן כולה מתני' בדברים שאין מכריזין ולכך אם הכריזו מכרן קיים ואם לא הכריזו בשתות מכרן בטל אבל הרא"ש גריס רישא וסיפא בדאכרוז ומפרש כאן וכאן דהיינו רישא וסיפא כפירוש הרי"ף ז"ל ומ"מ פליג על הרי"ף וסובר דהכרזה מועלת אפילו במקום שאין מכריזין ולדידיה צ"ל דמאי דמוקי סיפא בדברים שמכריזין י"ל אף בדברים שמכריזין ודלא כרישא דאיירי בדברים שאין מכריזין דוקא:

פרק יג

הלכה א

ואם אי אפשר להודיעו במהרה וכו'. בכאן נסתפקו המפרשים דהרא"ש ז"ל מפרש מהרה תוך שלשים יום והרשב"א נראה דהיה מפרש לפי מה שכתב רבינו ירוחם ז"ל בשמו מהלך יום אחד אע"ג דבתשובה אחרת כתב בהיפך וכדכתב הרב ב"י בח"מ סימן קי"ז וכתב שם הרב ב"י בשם הרשב"א דהרי"ף דפרק הגוזל דקאמר יום או יומים איירי אפילו דלא האריכו לו צ' יום דאם האריכו הרי כבר ידע ולא מודעינן ליה ואני תמה עליו דיגיד על הרי"ף ז"ל תלמידו רבינו בפרק כ"ב מהלכות אלו שכתב והוא שהיה קרוב לב"ד מהלך ב' ימים בד"א כשהיה כל תשעים יום ושמע משמע דאית ליה דאפילו שהאריכו לו תשעים יום צריך הודעה והוא הדין דרבו הרי"ף סובר כן:

הלכה ג

אין ב"ד נזקקין לומר לו וכו'. אין נזקקין לעכב בידו שלא ימכור שהרי אם ירצה יכול לומר לקוח הוא בידי וכיון שכן הרשות בידו למכור ויש להאמינו בדבר:

פרק יד

הלכה א

והנפרעין מן היורש וכו'. מה שאמר בין קטן היא כתובת אשה שגובה אפילו בעודן קטנים משום חינא דאי בעל חוב לא אפשר ממ"נ אי מלוה על פה לא מצינו שיפרע מן היורש אלא בג' דברים שכתב בפרק י"א ובאותם השלשה דברים גובה בלא שבועה כמו שכתב הוא ז"ל ואי במלוה בשטר איך אמר בין שהוא קטן שהרי הוא ז"ל כתב לעיל שאין מקבלין עדות בעודו קטן ואין נגבין מהם אלא כשהרבית אוכלת בהן א"ו שהוא דוקא כתובת אשה:

והנפרעין מן היורש בין קטן בין גדול וכו'. וא"ת והא רבינו כתב בפרק י"ב דאין נפרעין מן היורשים כשהם קטנים אלא בכתובת אשה והכא משמע דבכל חוב איירי כדאמר בתר הכי ואם היה החוב לזמן וכו' וי"ל דמ"ש רבינו ז"ל בין קטן לא איירי אלא בכתובה דוקא אבל כל השאר איירי בכל חוב. ומ"ש רבינו

ואם היה החוב לזמן וכו'. הוא משום דבכל שאר הדינים איירי בכל חוב:

ואם היה וכו'. כתב ה"ה ז"ל אבל אני חוכך בדין פוגם את שטרו וכו' כ"כ הטור בהלכות טוען בשם רבינו ז"ל דפוגם שטרו אפילו היה החוב לזמן לא יפרע אלא בשבועה וקשה

דא"כ לימא בגמרא חילוק זה דאיכא בין פוגם לשאינו פוגם דפוגם אפילו תוך הזמן לא יפרע אלא בשבועה מה שאין כן כשאינו פוגם:

הלכה ב

או שלא פרעו אלא כך וכך וכו'. היינו פוגם את שטרו וקשה הרי כתב דין זה לעיל דאפילו לא טען טענינן ליה ולמה כתבו רבינו ז"ל כאן וי"ל דאתא לומר דאפילו בדין פוגם אם היה המלוה ת"ח אין נזקקין לשבועתו ולכך כתב רבינו דין זה כאן לאתויי עליה דין אם היה המלוה ת"ח אבל אין נראה כן מדברי הטור ז"ל דבהלכות טוען ונטען בדין פוגם לא חילק בין ת"ח לאינו ת"ח ובדין גביית מלוה חילק בין ת"ח לאינו ת"ח משמע דס"ל דחילוק ת"ח לא קאי אפוגם:

הלכה ג

שטר מזויף הוא וכו'. קשה באמת לאלו הגאונים שאמרו שישבע בהאי חלוקה דמזויף אמאי ישבע כיון שנתקיים השטר בחותמיו ושטר מקויים הוא וצ"ע. כתב הר"א ז"ל בהשגות נראה דדוקא בטענת פרעון משביעין אותו שהפוגמת כתובתה נשבעת והפוחתת נוטלת בלא שבועה שהשטר מצוי יותר בפרעון ע"כ וק' דאע"פ שכתב שהוא כדמות ראיה אין כאן לא דמות ולא ריח דטעמא דפוגמת נשבעת משום דמיפרע לא דייק ורמו רבנן שבועה עליה כי היכי דלידוק מה שאין כן בפוחתת ועוד דהתם בין בפוחתת בין בפוגמת איירי דהלוה טען טענת פרעון ואפ"ה דפוחתת לא משתבע וא"כ כיון שלעולם הוא טענת פרעון מ"ט לומר דטענת פרעון מצוי יותר. כתב ה"ה ז"ל וכן עיקר שאין נשבעים אלא על טענת פרעון דאי לא לשמעינן רב פפא רבותא. וקשה דדילמא נקט רב פפא הכי משום רישא דאפילו בטוען פרעון אי לא טעין לא טענינן ליה ולא משתבע והוי הא רבותא טפי ברישא וי"ל דהאי לאו רבותא היא כלל דבמתני' אמר פוגם ישבע משמע דאם אינו פוגם לא:

הלכה ט

ואע"פ שאין עליו עדים כו'. סובר רבינו דלא מהימן משום מיגו דלא היו דברים מעולם דהוי כמיגו במקום עדים דאנן סהדי דכיון דשור מכר לו ודמיו גבה שמאותו החוב היה והמקשה בגמרא דהקשה מרב פפא לרב פפא שלא עלה בדעתו חילוק זה דכיון דהיו דמי השור ודאי שמאותו החוב היה צריך לומר דהיה סבור דהמעשה יתיב אמסחתא וכו' היה בלא עדים דאי לאו ליהמניה במיגו:

הלכה י

הוציא עליו בשטר חוב וכו'. כתב הרב המגיד דעת קצת מפרשים ז"ל שעד אחד בשטר וכו' אין להקשות לדעת אלו המפרשים אמאי מוקי בגמרא בפרק גט פשוט האי עד אחד בפשוט בע"א בכתב וע"א ע"פ לשמעינן מתניתין דאפילו עד אחד בשטר דלאו כלום הוא דזה אין נראה להם חדוש דפשיטא להו ואפילו דאית ליה דאפילו לשבועה אינו זוקק מ"מ הא נמי פשיטא ומ"ש שדעת הרשב"א כרבינו היינו דעד אחד בשטר זוקק לשבועה אבל לחייב הרשב"א ז"ל חלוק על רבינו וכדכתב הרב המגיד פרק ד' מהלכות טוען:

הלכה טו

האומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי וכו'. אם האי אין לך בידי ר"ל להד"ם קשה דאיך יאמר אחר כך תוציא שטר הפרוע הא מעולם לא היה שטר בעולם. ויש מי שתירץ אולי תוציא שטר אחר שהייתי חייב לך מחוב אחר ופרעתיך. ואפשר לתרץ עוד דאין לך בידי אפשר דהוי להד"ם ואפשר דהוי פרעתיך וכשאומר אח"כ תוציא שטר פרוע מפרש דבריו דמ"ש אין לך בידי הוי פרעתיך:

פרק טו

הלכה א

בין שאמר לו אחר שהלוהו וכו'. כתב ה"ה בשם הרמב"ן ז"ל דאם התנה אחר ההלואה ולא קיבל הלוה המחאתו מחאה כו' וקשה קצת אם כן כשאמרו בגמרא על ברייתא דבעדים הלויתיך בעדים פרע לי דילמא בשעת תביעה קאמר למה הוצרכו לדחוק כן בגמרא לימא אע"ג דהיה תנאי דהיה אחר ההלואה ולא קיבל הלוה ומשום הכי אמר רבי יהודה בן בתירא דיכול לומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים וי"ל דא"כ היה משמע דטעמו של ת"ק היה מפני התנאי שהתנה שחייב והתנאי קיים וזה אין סברא דיהנה תנאי זה כיון דהיה אחר ההלואה ולא קיבל הלוה:

הלכה ב

יש נוסחאות כו'. קשה לפי' הר"א שפירש שהגירסא דגרסי בגמרא אינו נאמן דאיירי שהתנה בינו לבין עצמו א"כ אמאי איתותב שמואל ממתני' דאמרה אמר לו אל תתנהו וכו' דמהני התנאי נימא דמתני' איירי בהתנה בעדים ושמואל איירי בהתנה בינו לבין עצמו ואף על גב דמתני' סתמא מיתניא ובכל גוונא משמע מ"מ טפי עדיף לאוקומי מתני' באוקימתא כי היכי דשמואל לא ליהוי בתיובתא ממאי דתירץ תנאי דאין זה תירוץ כדפריך עלה רב אחאי וצ"ע:

גם ההוראה הזאת על פי ספריהם וכו'. דברי אלו הגאונים הם דברי הרי"ף בפרק שבועת הדיינים ועוד אני תמה על הרי"ף מלבד מה שתמה עליו רבינו דהוא דחה פי' ההיא עובדא דההוא דאמר ליה לחבריה כי פרעת לי לא תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון אזל פרעיה באפי אחריני מה שפירשו התוספות דאיירי דהוא טוען דפרעיה באפי אחריני אבל הנהו סהדי ליתנהו קמן ואע"ג דלשון פרעיה לא משמע הכי אלא שהביא העדים בפנינו מ"מ אפשר לפרש כן והביא הרי"ף ז"ל ראיות לדחות הפי' ההוא והראיה אחרונה שהביא שם היא מההוא דאמר ליה לחבריה כי פרעת לי פרען באפי תרי דתנו הלכתא אזל פרעיה באפי סהדי וכו' א"ל כיון דקא מודית וכו' והכריח שם הרי"ף למה תלה הדבר בהודאתו ואמר כיון דקא מודית הא איכא סהדי דפרע א"ו כמאן דפסיל להו דמי וכיון דהפירוש ההוא אשר דחה הרי"ף ז"ל דוחק לשון אזל פרעיה בעובדא קמא ומפרש דליכא סהדי קמן אלא שהוא טוען כך א"כ בעובדא דתנו הלכתא יפה לשון אזל פרעיה בכה"ג שהוא טוען כך אבל לא הביא העדים ומפני כן תלה הדבר בהודאתו. ואם כוונת הרי"ף לדחות הפירוש ההוא משום לישנא דאזל פרעיה דמשמע דהביא העדים קמן בעובדא קמא גופא היה יכול להביא הכרח לשון זה ומה הכרח מהעובדא דתנו הלכתא יותר מעובדא קמא דאמר ליה לא תפרעני אלא באפי ראובן ושמעון וצ"ע:

ועוד דברים של דעת הן וכו'. אין להקשות אפילו לפי גירסת רבינו תיקשי הכי לרב אשי דפליג בגמרא ואמר דאינו נאמן דרבינו ז"ל מפרש דלא פליג רב אשי היכא דאמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים דודאי נאמן אלא מאי דפליג הוא דלשמואל אמרינן מיגו ולדידיה לא אמרינן מיגו וכן כתב שם הר"ן בפירוש ההלכות בפרק שבועת הדיינין לדעת רבינו ע"ש. כתב ה"ה ויש מקשים לדברי רבינו כשאומר פרעתיך ביני לבינך וכו' וכתב על זה דלכל הנוסחאות יש להקשות למ"ד הכי בגמרא כלומר אפילו לגירסא דגריס בגמרא אינו נאמן איכא לאקשויי לשמואל דאמר יכול לומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים למה לא יהיה נאמן לומר פרעתי ביני לבינך מיגו דפרעתיך בפני פלוני ופלוני וכו' זו היא כוונתו ואין זה מוכרח דאפשר לפרש לאותה הגירסא כדפירשו התוס' ז"ל בפירוש קמא דשמואל אית ליה דאפילו פרעתי ביני לבינך נאמן במיגו דפרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים ורב אשי פליג בתרתי לשמואל דבין פרעתיך ביני לבינך בין פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים אינו נאמן ואפשר שזו היא סברת המקשים לגירסת רבינו דלגירסתם ניחא כדכתיבנא:

הלכה ג

התנה המלוה על הלוה כו'. כתב ה"ה ז"ל לדעת רבינו דאפילו במלוה על פה נוטל בלא שבועת היסת דסתם נאמנות בלא שבועה משמע ותימה על זה מתנאי שכתב רבינו לקמן גבי נאמנות שהאמין המלוה ללוה שנשבע הלוה היסת וטעמא כדכתבו ההלכות דמאי נאמן נאמן ובשבועה וכמו שהאריכו שם וכיון שסובר שם רבינו כדברי ההלכות איך כתב ה"ה לדעתו דסתם נאמנות בלא שבועה משמע ואולי יש לחלק מפני שהתם לגרוע שטרו של מלוה ולבטלו די שנאמר שיבטלנו בשבועה ועדיין אין כל זה מספיק וצ"ע. ובמ"ש רבינו למטה דצריך הלוה לישבע היסת נתן הרי"ף שם טעם מפני שיד בעל השטר על התחתונה וכן הטור בהלכות נאמנות סימן ע"א כתב דין זה ונתן טעם זה ג"כ וקשה דאדרבה בעל השטר שהוא המלוה שהוא המוציא ראוי להיות על התחתונה והלוה מוציאין ממנו ואפשר היה לומר בזה מ"ש מהר"י קולון בשורש ז' דאע"ג דראובן מוחזק אין חזקתו מועלת מאחר שמכח השטר בא להפקיע ולהסיע דין תורה והביא ראיה מפרק הכותב דהקשו אמתני' ואימא מכל מילי סליק נפשיה ומשני אביי דיד בעל השטר על התחתונה וקרי לאשה בעל השטר ואע"ג שהיא מוחזקת בנכסים כיון דהבעל בא לזכות בהם מכח הדין והוא רוצה להפקיעו מכח השטר אבל קשה לי על דברי מהר"י קולון שהטור בסימן נ"ד כתב דשובר שנכתב סתם פלוני פרע לפלוני מבטל כל שטר שיש לו עליו וכן אם כתוב דינרים מבטל כל שטר שיש לו עליו וכן הביא שם הרב"י כמה תשובות מהרא"ש והרשב"א מוכיחות דיד בעל השובר על העליונה ויד מלוה בעל השטר על התחתונה וכן הריב"ש בסימן ת"ד כתב כן ודחה ראייתו של מהר"י קולון שכתב שם ואע"פ דבפרק הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך שהוא כמו מחילה מזכות שיש לו בנכסים אמרינן על האשה יד בעל השטר על התחתונה התם הוא לפי שהבעל נקרא מוחזק בתקנת חכמים והיא שבאה להפקיע זכותו בשטר ידה על התחתונה אבל בעל חוב אינו מוחזק דלא קיימא לן כב"ש דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי ע"כ ולכן נתקשו אצלי דברי הטור ודברי הרי"ף ז"ל וצ"ע:

הלכה ה

הרי שפרעו וטען וכו'. מ"ש ה"ה דאי לא אפוכי מטרתא ל"ל וכו' עיין בהר"ן ז"ל כי שם נתבאר זה בפרק שבועת הדיינין:

פרק טז

הלכה א

וזרקו ואבד או נשרף וכו'. בספר ה"ה היה כתוב בדברי רבינו וזרקו לו ודקדק ממלת לו דהיה די שיכתוב רבינו ז"ל וזרקו אלא חזר וכתב אחר שאמר זרוק לי וזרקו לו לומר שזרקו לרשותו ומה מאד אני תמה על ה"ה דא"כ כל מה שחילק רבינו בחלוקה דאמר לו זרוק לי חובי בתורת גיטין דקרוב ללוה או קרוב למלוה או מחצה על מחצה היה לו לחלק בחלוקה קמייתא ומדכתב בחלוקה קמא פטור ובחלוקה דבתורת גיטין חילק משמע דכשלא אמר בתורת גיטין פטור בכל גוונא והטור בהלכות חזרת חוב ליפטר בסימן ק"כ כתב וזרקו אפילו רחוק למלוה ונאבד קודם שיגיע לידו פטור שהרי הרשה בכך נראה דאין דעתו כדעת הרשב"א וה"ה ז"ל אלא דבחלוקה קמא בכל גוונא פטור ואפשר שזה ג"כ דעת רבינו אבל יש לתמוה עליהם הקושיא שהקשו התוספות והרשב"א דאיך הקשו בגמרא מאי למימרא אדרבא היה להם להקשות אמאי קרוב ללוה חייב ואפשר דסבירא להו ז"ל דכשתירצו בגמרא בתורת גיטין וניידו מאוקימתא קמא לית לן דינא קמא אלא התם בכל גוונא פטור אבל מ"מ קשה מנין להם זה גם בפירוש המשנה כתב רבינו אבל אם אמר לו זרוק לי חובי והפטר וכו' הר"ז אינו פטור והם היפך דברי הגמרא דמשמע דפשיטא ליה דבההיא חלוקה דפטור ובין מ"ש כאן ובין מ"ש שם צ"ע:

אמר לו זרוק לי חובי בתורת גיטין וכו'. מ"ש הרשב"א ז"ל דלא פירש בהדיא שיהא דינו כדין זורק גיטין דא"כ מאי קמ"ל אע"ג דבגמרא אמרינן דקא משמע לן דלא לימא משטה אני בך מ"מ אי מפרש בהדיא כן משמע ליה להרשב"א דודאי אינו משטה כיון דמפרשו בהדיא ומדסתם רבינו וכתב כלשון הגמרא משמע ליה לה"ה שדעתו כדעת הרשב"א ז"ל:

הלכה ב

שניהם חייבין באחריותו וכו'. הטור ז"ל בהלכות עושה שליח לגבות חוב או פקדון סימן קכ"ה כתב ואם החזיר לוי המנה לראובן והעני אח"כ ולא היה לו לפרוע וכו' פטור והרמב"ם ז"ל כתב החזירו לו שניהם חייבין באחריותו נראה שהבין בדבריו שחייבים באחריותו ר"ל רצה מזה גובה רצה מזה גובה אע"פ שלא העני ראובן ולכך כתב והרמב"ם כתב וכו' כלומר דפליג אמאי דכתב ראשונה דדוקא היכא שהעני ראובן חוזר שמעון על לוי אבל אם לא העני אינו חוזר אבל ה"ה כתב וכן מצאתי תשובה להרי"ף ז"ל שאם העני הלוה השליח חייב וכן עיקר ששניהם חייבים באחריותו כדברי רבינו משמע דמפרש דברי רבינו דדוקא היכא דהעני ראובן חוזר שמעון על לוי אבל אם לא העני לא והיא

הסברא הראשונה שהזכיר בעל הטור ולדברי ה"ה אין חילוק בין דברי רבינו ובין דברי הרי"ף כלל:

הלכה ז

הודה לו שפרע וכו'. נראה דה"ה מפרש דטען לוי שלא מכר קאי אדלעיל מיניה דאחר שהודה שנפרע מהשטר ושאל ממנו ראובן שיתן לו המעות מפני שמכר לו שטר פרוע טען הוא ליפטר מראובן שלא מכר ולא נתן שטר זה לראובן ואינו חייב לו כלום לזה אמר דנשבע לוי כדי להפטר מראובן שלא מכרו לו ונפטר ועם זה הפירוש באו דברי ה"ה על נכון במה שדקדק מדברי רבינו אבל הרב בעל כ"מ ז"ל הבין דהך חלוקה דטען לוי לאו אדלעיל קאי אלא חלוקה בפני עצמה היא וה"פ טען לוי שהשטר הזה הנמצא ביד ראובן שעדיין חייב לו שמעון השטר ולא מכרו ונתנו לראובן כמו שאמר ראובן אלא הוא חייב שטר זה לו הנה אז נשבע שמעון היסת שאינו חייב לו השטר ללוי ונפטר מפני שאע"פ שיש ללוי שטר עליו כיון שאינו בידו גרע ונפטר בשבועת היסת. ולפי פירוש זה קאי נשבע אשמעון הנזכר בבבא קמייתא ולא בהך חלוקה והוא דוחק ויותר נראה פירוש ה"ה דנשבע קאי אלוי דסמיך ליה ומפני שהרב בעל כ"מ הבין כך בדברי רבינו לפיכך נתקשו אצלו דברי ה"ה ז"ל כי באמת אין להם מקום לפי פירושו אבל דבריו ברורים ונכוחים כפי הפירוש שכתבתי, ומכ"מ יש לתמוה קצת על ה"ה דהיה לו להכריח דאין מאמינים לומר שהיה פרוע קודם המכירה משום דזיל בתר טעמא דמ"ט אנו מאמינים ללוי לומר פרוע אי משום דאי בעי מחיל דהיינו טעמא קמא דכתב ה"ה א"כ אין ליפות כחו בזאת הטענה יותר מטענת המיגו וכיון דאם היה מוחל היה משלם כל מה שבשטר הוא הדין והוא הטעם כשאמר שנפרע קודם ואי משום טעמא אחרינא שכתב ה"ה בשם יש מי שכתב דהרי הוא כמוחלו עכשיו א"כ כשמוחלו עכשיו ודאי שחייב לפרוע לו כל מה שבשטר וצ"ע:

הלכה ח

וכן אם מת השליש ונמצא וכו'. ובס"פ זה בורר גבי עובדא דההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה וכו' ולא הימנה ר"נ והקשה לו רבא מברייתא דקאמרה סמפון שיש עליו עדים יתקיים בחותמיו אין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש או שיצא אחר חיתום שטרות כו' אלמא שליש מהימן תיובתא ופירש"י ז"ל שם אין עליו עדים והרי הוא יוצא מתחת יד שליש ולא מתחת יד הלוה הואיל ושניהם מודים שזה מינהו להיות שליש ביניהן כשר ע"כ ובסוף פירקא קמא דמציעא הביאו ברייתא זאת ופירש רש"י ז"ל שם באופן אחר אין עליו עדים עדי קיום אבל עדים חתומים עליו ע"כ. ונראה דלא פירש כן בפרק זה בורר

משום דא"כ לא הוה מקשה רבא לר"נ מידי דנימא דהתם שליש נאמן משום דאית ליה מיגו דאי בעי יהיב ליה ללוה והוא יקיים אותו בעדיו ולהכי מהימן אבל בההיא איתתא ליכא מיגו משום דאיתחזק בבי דינא כמו שאמרו שם ולכך פירש דאין עליו עדים כלל ובספ"ק דמציעא פירש"י ז"ל כן משום דהוא נמשך שם לפי הסוגיא האמורה שם דשם פירשו בברייתא אחרת דאמרה אין עליו עדים פסול דהיינו עדי קיום דאי לא פשיטא דפסול ומשמע ליה לפי אותה הסוגיא גם בהך ברייתא הך אין עליו עדים הוי עדי קיום ואף ע"ג דאין כאן ההכרח שהיה לנו בברייתא אחרת דא"כ פשיטא דטובא אשמעינן דשליש מהימן אע"פ שאין עליו עדים כלל מ"מ משמע ליה לרש"י ז"ל לפי ההיא סוגיא דהפירוש כב' הברייתות ורבינו נ"ל דסובר דכפי' שפירש רש"י ז"ל בפרק זה בורר שזה כך ונראה לו לתת טעם לרש"י ז"ל בחילוף הפירוש דהעיקר דאין עליו עדים הוי אין עליו עדים כלל ושליש מהימן משום דהשטר יוצא מתחת ידו ג"כ וכמו שפירשו התוספות שם בפירוש קמא ובהא הוא דלית ליה לרבינו כרש"י ז"ל דנראה מדבריו שם שאפילו אין השטר יוצא מתחת יד השליש הוא נאמן כיון שמינו אותו שליש ביניהם אבל רבינו אית ליה כפירוש התוספות דהשטר ג"כ אינו יוצא מתחת ידו והסוגיא שבפרק קמא דמציעא יפרש כן ברייתא זאת ואע"ג דאין עליו עדים דברייתא אחרת הוי אין עליו עדי קיום היינו משום דאי לאו פשיטא וקושיא זו ליתא בהך ברייתא כדכתיבנא ומכאן נ"ל שיצא לו לרבינו דין זה שכתב כאן אבל ה"ה ז"ל ראיתי שכתב שיוצא לו ממה שאמרו בסוף פ"ק דבבא מציעא ואם יש עמהם סמפון וכו' ואני מה שנראה לע"ד כתבתי. ודע דבפי"ח מהלכות גזילה כתב רבינו ז"ל מצא שטרות קרועין ושטר חוב ביניהם לא יחזיר ואם יש עמהם שובר וכו' נראה מדבריו שם שמפרש ההיא משנה דסוף פ"ק דמציעא מצא שטר וכו' דאיירי באחד המוצא בשוק ואי אפשר לומר כן מדהקשו שם לרב האומר סמפון היוצא מתחת יד מלוה פסול ממתני' דאם יש עמהם סמפונות משמע דבמלוה איירי ונראה ודאי דרבינו אע"פ שמפרשה במלוה וכן משמע מתניתין דקאמר מצא שטר בין שטרותיו וכו' מ"מ למד רבינו הדין משם לאחד המוצא בשוק:

הלכה י

נמצא השטר בין שטרות פרועין וכו'. מ"ש רבינו בפכ"ד וכן אם נמצא לאחד בין שטרותיו שובר ששטר של יוסף בן שמעון פרוע וכו' אוקמוה בסוף פ"ק דמציעא כשנמצאו השטרות בין שטרות הפרועין כמ"ש כאן ורבינו לא ביאר שם דאפשר שסמך על מ"ש כאן וכן בריש פי"ז גבי שלא מצינו וכו' איירי בכי האי גוונא וכמ"ש שם ה"ה

ז"ל ולא כתבו רבינו שם ג"כ וכתב שם ה"ה דנראה הדבר כן ממ"ש כאן משמע דכוונת רבינו היא לסמוך על דבריו שבכאן ומ"מ סתם הדברים יותר מדאי:

פרק יז

הלכה א

אמר ישבע לי וכו'. כתב ה"ה בסוף הלשון דהרב בעל העיטור סובר דלא שקלי בשבועת היורשין והוא דבר של תימה ונ"ל טעמא דכיון דהוא אומר דישבע לו הרי הוא חייב שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו דצריך לגבותו מהלוה בשבועה ומ"מ רבינו אית ליה דכיון דאינו מחוייב שבועה אלא מחמת טענת הלוה לא אמרינן בהכי אין אדם מוריש שבועה אלא דוקא שהממון בלא שום טענה צריך שבועה לגבותו ועוד דאפילו ממון שצריך שבועה לגבותו הא אמרינן בהאי דינא הבו דלא לוסיף עלה והיכא דאיתמר איתמר ואין ללמוד ממנו למקום אחר:

הלכה ה

בין מלוה בין מיורשין וכו'. מ"ש הרב בעל כ"מ מיהו איכא למימר וכו' האמת בודאי דפירוש קמא הוא רחוק מן הסברא וכי מפני שיש שם תרתי פוגם שטרו ובא ליפרע מנכסי יתומים גרע:

הלכה ט

היה בו כסף סתם וכו'. פירוש שיכתוב בשטר מטבע כסף דאם כסף לבד הא הקשו בגמרא ואימא נסכא ותירצו שצריך שיאמר מטבע:

פרק יח

הלכה א

בד"א בקרקעות וכו'. כתב ה"ה ז"ל בשם הרשב"א ז"ל דאקנה אין סתמו כפירושו ויש ליישב הסוגיא שבפרק חזקת הבתים לדעתו דמה שהקשו וליחוש דילמא דאקני אמר ליה הוא לגבי מטלטלי אגב מקרקעי דבפירש איירי התם ואי אמרינן סתמו כפירושו היינו לענין קרקע דוקא ולא לענין מטלטלי אגב מקרקעי דאין האחריות סתמו על המטלטלין ומאי דפירש פירש ומאי דלא פירש לא פירש בענין המטלטלין:

הלכה ד

בד"א בשמכר לשעתה וכו'. הגם כי פירוש רבינו ז"ל דחוק בלשון הירושלמי שאמר כשמכר לשעה וכו' דאין נראה פירוש מכרו לשעה וממכר עולם כן מ"מ מרווח פירושו

שנתיישבו לפי דבריו הקושיות שיש לפירוש הראב"ד והקושיא שיש לפירוש שפירשו שאר המפרשים דלפירוש הראב"ד ז"ל שכתב הרמב"ן בשמו בספר המלחמות שהעתיק לשונו סובר דשני מחלוקות הם דרשב"ג ורבנן ומחלוקת הירושלמי שהביאו מרשב"ג ורבנן הוי באפותיקי מפורש ומחלוקת בגמרא דידן באפותיקי סתם ולפי פירושו אתי שפיר והלוקח יחוש לעצמו דכיון דהוי אפותיקי מפורש יש לו ללוקח זה לחוש יותר משאר לוקחים מלוים משום דכיון דהוא אפותיקי מפורש אע"פ שיהיו שם שאר נכסים יקחו אותו ממנו מה שאין כן בשאר לוקחים דכשיהיו שם שאר נכסים לא יקחו אותו מהלוקח אבל קשה זה עליו דבמסכת שביעית הביאו הירושלמי הזה והעמידוהו באפותיקי סתם וכמו שהקשה עליו הרמב"ן ולפי' הרי"ף ז"ל דמפרש באפותיקי סתם קשה תרתי חדא לישנא דהלוקח יחוש לעצמו שדחק עצמו הרמב"ן לתרץ לפי פירושו ועוד קשה עליו מה שאמרו בפרק אלמנה לכ"ג על מחלוקת ר' יוחנן ורבי אלעזר גבי עבדי צאן ברזל כשהביאו ההיא ברייתא הוי כשמכרן לשעה אנן קיימין אבל אם לא מכרן לשעה דברי הכל אינן מכורין דהאי הוי וכו' לא קאי על הברייתא שהביא אלא על המחלוקת של רבי יוחנן ורבי אלעזר ופשט לשון הוי כשמכרן וכו' משמע דעל הברייתא קאי כמו שהוא לפירוש הראב"ד ז"ל ולפירוש רבינו נתיישב הכל דהוא מפרש באפותיקי סתם והלוקח יחוש לעצמו אתי שפיר אליבא דרבינו וכדכתב ה"ה וגם מ"ש הוי בשמכרו לשעה וכו' קאי על הברייתא דהכי קאמר כיון דהלוקח יחוש לעצמו ואית ביה חששא יותר משאר לוקחים מלוים וכמ"ש ה"ה א"כ ודאי צריך לומר שמכר לשעה שאם מכרו לעולם הרי ודאי אינה אותו ואין המכר מכר דכיון דיש בו חששא בזה הלוקח יותר משאר לוקחים לא היה לו לפרש שמוכרו לעולם שהוא משועבד באפותיקי ואם ימכור שאר נכסיו יבא לגבות מזו וזהו שכתב ה"ה ז"ל וא"כ הוא י"ל וכו' כלומר דיפה אמר הירושלמי שנמשך ממה שאמר והלוקח יחוש וכו' דין זה שמכרו לשעה ולא ממכר עולם:

הלכה ט

ראובן שהיה חייב לשמעון מאתים וכו'. עיין בהלכות פרק מי שהיה נשוי בהר"ן ז"ל ואפילו הכי איכא למידק דמאי אתא לאשמועינן דגוד או איגוד הא פשיטא שהלוקח מצי לסלקו בזוזי וי"ל דאתא לאשמועינן דאע"פ שכבר טרפה בעד מנה דזה לא אמר כלום דתחלק מ"מ מצי אמר ליה גוד או איגוד:

פרק יט

הלכה א

כשיורדין וכו' אלא מן הבינונית שבקרקעותיו כו'. מלשון רבינו יראה דבדידיה שמין מדקאמר מן הבינונית שבקרקעותיו ולמטה כתב היו לו זיבורית כו' ניזקין וב"ח בבינונית וכו' משמע דבשל עולם הם שמין דאי לאו הכי אמאי ב"ח בבינונית כיון שהוא עידית לדידיה וצ"ל שהיה לו עידית ומכרה והשתא גם לדידיה הוא בינונית:

הלכה ד

כבר ביארנו שהניזקין שמין להם וכו'. מ"ש כאן ה"ה אבל קצת המפרשים פירשו בהיפך וכו' עיין פירוש זה בנמוקי יוסף בב"ק בפירוש ההלכות בשם הרמ"ה דשם פירש ויישב הסוגיא ופסק דלא כעולא:

הלכה ז

מכרן לאחד זו אחר זו וכו'. יראה לי שאמר באחרונה משום סיפא שהיכא שמוכר העידית שהניזקין גובים מהם דאי לאו באחרונה לא היו גובים מהם כמו שפירש הרב המגיד שאפילו שיהיו ביד הלוקח הראשון גובה מהם כיון שמכר העידית באחרונה דאי משום איהי גופא ליתא שאפילו לקח העידית ברישא ומכר הזיבורית ובינונית ניזקין גובים מן העידית כמו שאמר לעיל רצה מזה גובה רצה מזה גובה אלא ודאי משום סיפא איצטריך:

מכרן לאחד בזו אחר זו וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש שם אוקימתא אחרת בגמרא וכו' ובעל העיטור פסק כאוקימתא זו ואם המוכר קיים דין כולם בזיבורית ס"ל לבה"ע דלא כרש"י ז"ל שכתב בב"ק (דף ח') דדוקא בניזקין אמרינן אי שקלת וכו' משום דיכול לומר לו השתא שקלת בינונית ואי מהדרנא שטרא תשקול זיבורית אבל בבעל חוב שאומר לו אי שקלת השתא זיבורית שקול ואי לא מהדרנא שטרא למריה ותשקול זיבורית לא מצי למימר הכי משום דיכול לומר לו לכי תהדר דהשתא נמי זיבורית קא בעית למפרע לי זהו דעת רש"י אבל דעת בעל העיטור דמה שאדם יכול לעשות רואין אותו כאילו כבר הוא עשוי וכדכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו והא דלא פריך גמרא שם מבעל חוב כמו דפריך מניזקין כבר הקשה שם הרא"ש ותירץ ע"ש ואע"ג דבמימרא דרבא דהתם דאמר מצי למימר הנחתי לך מקום לגבות כתבו שם התוס' והכריחו דראשון נמי לא יכול לדחותו אצל זיבורית דאי משום אי שקלת יאמר לו לכי תהדר אין דעת בעל העיטור כן אלא הוא מפרש דמ"ש בגמרא מצי למימר הנחתי לך מקום וכו' דוקא קאמר וכמו שגבי בעלים יכול לומר כן ה"נ יכול לומר גבי לוקח ראשון ולא כדברי התוס' שכתבו בתחלת דבריהם

דהך לישנא לאו דוקא ולפיכך פירשו דטעמא משום מה מכר ראשון לשני כל זכות וכו' ועל פי זה הוכרחו לומר דראשון נמי לא היה יכול לדחותו אצל זיבורית משום טעמא דלכי תהדר. עוד כתב ה"ה ואף בהלכות לא הובאה כבר תמה הרב בעל המאור על ההלכות והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות האריך שם ליישב דעת הרי"ף ז"ל ע"ש וכלל דבריו הוא דמה שאמרו בגמרא אי הכי בניזקין נמי נימא הכי עד שהוצרכו לדחוק ולתרץ מכח קושיא זו הכא במאי עסקינן ביתמי אין זו קושיא משום דבניזקין לא אמרינן אי שתקת וכו' לגרוע מדינא קמא דהוא בעידית אלא אי שתקיתו אמרינן כדי שיטלו כדיניהם וכדאמר רב ששת שקליתו כדינייכו ולכך אינה קושיא מההיא דניזקין כלל והכריח הדבר ממקומות אחרים אלא שמה שתירץ ביתמי תירץ לו לפי שיטתו לרווחא דמילתא לומר דאפילו אי טעין לא מהני וכמו שהאריך שם ונראה שזו היא דעת רבינו ז"ל אלא שיש לי מקום עיון על ההלכות ורבינו שכתבו שטעמא משום דיאמר הלוקח אי אפשי בתקנת חכמים דאין אנו צריכים לטעם זה כלל אלא לתרץ קושיא דאי הכי בניזקין נמי וכו' כיון דעיקר קושיא ליתא א"כ לא צריכנא להך טעמא ויש לתרץ לזה וקל להבין:

הלכה ח

מכר הלוה שדה ללוקח וכו'. כתב ה"ה ע"כ נמצא וכו'. ואף לזה הלשון איני מבין דלמה חוזר לוקח ראשון על לוקח שני אחר ששתי השדות הם כנגד החוב וכיון שאפילו הוא ביד הלוקח הראשון שניהם היה בעל חוב טורף אם כן גם עתה שבאו ליד הלוקח שני למה יחזור ויטרוף הראשון כיון שהוא מחל אותם שאם היה הכל ביד הראשון הוא טורף שניהם כיון שהוא כדי כל החוב למה יטרוף וצ"ע:

מכר הלוה שדה ללוקח וכו'. הר"א בהשגות הקשה על מה שפירש רבינו ד' קושיות והקושיא הראשונה דמשנתנו קאמרה וכן בעל חוב וכן אשה וב"ח ומדקאמר וכן משמע דהך חלוקה דמיא לחלוקה קמייתא ובקמייתא הוי אפילו במכר שדהו שלא באחריות וא"כ הך חלוקה היאך הוי כי קמייתא וזהו אומרו ומשנתנו אין בו הפלגה וקאמר וכן כלומר החלוקה הראשונה אינה מופלגת מהשניה וסמוכה לרישא וקאמר וכן דמשמע דהוי דומיא דראשונה או אפשר לפרש ומשנתנו אין בו הפלגה כלומר משנתנו אינה מפלגת ומחלקת בין שמכר באחריות למכר שלא באחריות וקאמר וכן ב"ח דמשמע דהוי כן חלוקה קמייתא ובין כך ובין כך אין זו קושיא על רבינו דסתם מוכר באחריות הוא ואע"ג דלא פירש אחריות ט"ס הוא ומשנתנו דברה במה שהוא על הסתם, גם השתי קושיות אחרות שהקשה הראשונה שאחד מן הלקוחות קיבל מעותיו ואין הפשרה אלא לשנים ועל זה הדרך הקושיא שנייה אינה קושיא דמתניתין איירי דאין ללוקח ראשון

מעות לפרוע ללוקח שני וכיון שאין לו ממה לפרוע ללוקח שני נפל המחלוקת על שדה זו של מי יהיה ומפני כן הרב המגיד לא השגיח על אלו הקושיות אלא על האחרונה שכתב ואחת מהן היא החזקה וכו' שהיא האחרונה. ועוד הקשה קושיא אחרת דמה מכר וכו' והקשה אותה הר"א ז"ל בפרק ז' מהלכות ערכין וכמדומה שלא ראה אותה ה"ה ז"ל. גם נראה משם דהעיקר כמו שהיה במקצת ספרים אחרים דשם מפרשים גם על הדרך שפירש כאן וגם השיגו הר"א ז"ל. ועל מ"ש ה"ה ז"ל אפשר שדעת רבינו כשביאר דבריו ואמר כל זמן שתהיה בידך הקשה לו הרב בית יוסף דבפרק ז' מהלכות ערכין לא משמע כן וטעמו משום דשם כתב רבינו ז"ל גבי מקדיש נכסיו ויש עליו בעל חוב דאחר שימכור המקדיש יטרוף הבעל חוב וכתב שם הא למה זה דומה לשני לקוחות וכו' ואי אירי בשפירש ואמר כל זמן שתהיה בידך מה דמיון הוא זה הא התם פירש כל זמן שתהיה בידך אבל הקדש נימא דמכר כל זכות שהיה לו וכמו שממנו אין יכול לטרוף הבעל חוב לא יטרוף הלוקח ממנו ויש לומר דהקדש דלא עשה הבעל חוב פיטור לו אלא מפני כח ההקדש אינו יכול לטרוף אז נאמר ודאי דוקא כשהוא בידו אבל בשימכור יטרוף אבל הכא דבעל חוב עשה פיטור לראשון נאמר דמכר לוקח ראשון לשני כל זכות שעשה לו הב"ח והוי כאילו עשה הפיטור ללוקח שני לזה אנו צריכים שיאמר ללוקח ראשון כל זמן שתהיה בידך:

פרק כ

הלכה ב

וכן אם אמר לו הלוה זכה וכו'. הראיה הראשונה שהביא הרב המגיד ז"ל מראובן שהיה חייב ללוי ואמר לשמעון הולך וכו' יש להשיב עליה דשאני התם דאינו חב לב"ח ולכך אינו יכול לחזור אבל הכא דחב לאחרים לאו כל כמיניה לומר זכה להפקיע מב"ח אבל הראיה השניה שהביא מפירקא קמא דגיטין היא נכונה דהתם איירי דהוי תופס לב"ח במקום שחב לאחרים והיכא דאמר תנו קאמר דמהני. ואולי דעת הרב המגיד ז"ל ועיקר ראייתו מהשניה והראשונה עשאה סניף לה ואף ע"פ שאינה מוכרחת:

הלכה ה

ראובן ושמעון וכו'. נראה דרבינו ז"ל והרשב"א ז"ל שהביא כאן הרב המגיד ז"ל לא פליגי אהדדי והראיה שה"ה ז"ל כתב בסוף דבריו והראשון נראה טעם כעיקר דנראה שהסכים לדעת הרשב"א ז"ל והוא כתב שבודאי שזה הדין בשני דרכים כמו שאמר רבינו ז"ל משמע דאית ליה דברי רבינו ז"ל וא"כ נראה דלא פליגי אהדדי וקשה דא"כ אמאי לשמעון

ששטרו בניסן סתמא אינו טורף מהלקוחות מאייר ואילך לימא להו ללקוחות מדין תורה נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין אלא שחכמים תקנו אם כן עליהם להביא ראיה ששטרי באחד בניסן וכל זמן שאין אתם מביאים ראיה אין אתם יכולים לומר לי הנחתי לך מקום. וי"ל דשאני הכא דשטרו גרוע דאין בו זמן שכתוב בו ניסן סתמא עליו להביא ראיה כיון דהגרעון בא מחמת שטרו אבל בנדון דהרשב"א ז"ל הוא בהיפך דהגרעון הוא בא מחמת שטר הלוקח שכתוב בו ניסן סתמא ולכך עליו להביא ראיה ותספיק הטענה דקאמר בהא דאין נפרעין תקנתא דרבנן היא אבל כשהגרעון בא מחמת שטר המלוה לא תספיק טענה זאת. עוד כתב ולוה שמכר קרקעותיו וכו'. אע"ג דנראה דזהו דין הקודם שכתב בשם הרשב"א ז"ל מ"מ שאני הכא דשטרות כולן שוה ואפשר לומר כאן דעליו להביא ראיה מה שאין כן בדינו של הרשב"א ז"ל דאותו שכתוב בו ניסן סתמא הוא גרוע ולכך גבי ממנו לכך הוצרך הרב המגיד ז"ל להביא דין זה לומר דאעפ"כ עליהם להביא ראיה ויכול לטרוף המלוה:

פרק כא

הלכה א

וחוזר הלוקח וגובה את הקרן מנכסי שמעון וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש להשיב לפי דעת רבינו ז"ל שכתב בפרק י"ח ששיעבוד דאקנה כו' אי נמי בשכתב דאקנה ללוקח ולא למלוה קשה א"כ דאיירי דלא כתב דאקנה איך אמר דגובה את השבח מנכסים בני חורין אם לא כתב דאקנה לא גבי ממנו בעל חוב שבח וכדכתב ה"ה ז"ל לעיל ומכאן אתה למד שלא אמרו גובה את השבח אלא בשכתב לו דאקנה וא"כ מה השבח שיגבה הלוקח כיון דלא גבאו ממנו בע"ח. וי"ל דאיירי בשבחא דממילא דאותו השבח גובה המלוה אע"ג דלא כתב לו הלוה דאקנה כיון דארעא משתעבד ליה וארעא הוא דאשבח ואין צריך שיכתוב דאקנה וכן כתב הרב נמוקי יוסף ז"ל בפ"ק דמציעא דבשבחא דממילא לא בעינן שיכתוב דאקנה אלא גובה אותו בלא דאקנה. אלא שמ"מ קשה לי בסוף פרק מי שמת (דף קנ"ז ע"ב) דתירצו הך ברייתא דאמרו גובה את השבח מנכסים בני חורין דמאי שבח חצי שבח ואמאי הוצרכו להעמיד כן כיון דלפי תירוץ זה ע"כ ברייתא איירי בדלא כתב בו דאקנה ואיירי בשבחא דממילא אפילו כל השבח כולו גבי כיון דהוי שבח דממילא ועוד קשה לי לפי דעת רבינו ז"ל דדאקנה אין סתמו כפירושו אמאי מוקי גמרא שבח חצי שבח נימא דשבח כולו גובה וכגון שכתב למלוה דאקנה ולא כתב ללוקח דאקנה וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בפ"ק דמציעא דפעמים דגובה המלוה השבח כולו כגון שכתב למלוה

דאקנה ולא כתב ללוקח דאקנה ועל מ"ש הרא"ש ז"ל פרק קמא דמציעא קשה דהוא אית ליה דאקנה סתמו כפירושו וכמו שכתב הטור ז"ל בשמו בח"מ סימן קי"א ע"ש:

שתקנת עולם היא וכו'. קשה דפירות שאכל הגזלן מהיכא תיתי שיגבה מנכסים משועבדים שהוצרכו לתקן על כך הא מדין תורה אינו גובה מנכסים משועבדין דאינו אלא מלוה על פה ומ"ש במשנה בפרק הניזקין (דף מ"ח ע"ב) לאכילת פירות ולשבח קרקעות דאין מוציאין מנכסין משועבדין היינו הפירות שגבה הנגזל מהלוקח שלקח מגזלן ואח"כ בא הלוקח לגבות הפירות מגזלן שטרף ממנו הנגזל על זה אמר אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים וכן פירש רש"י ז"ל בפרק הניזקין וכן נראה בברייתא פ"ק דמציעא (דף י"ד ע"ב) ורבינו ז"ל עצמו פירש על דרך זה בפ"ט מהלכות גזילה ואבידה דמה שפירש כאן דהוא הפירות שמוציא הנגזל מהגזלן שאכלן הא ודאי מלוה על פה היא ואפילו מדין תורה אינו גובה מנכסים משועבדין וכיוצא בזה ראיתי לתוס' ז"ל שהקשו בפ"ק דמציעא גבי אוקימתות אמוראים דאוקימו על ברייתא דהרי שגזל שדה מחבירו וכו' ותירצו שם כשעמד בדין על הקרן ולא עמד בדין על הפירות הקשו שם א"כ מאי מפני תיקון העולם הלא בדין לא גבי דמלוה על פה לא גבי ממשועבדים. וי"ל דאי לאו מפני תיקון העולם הוה אמינא הואיל ועמד בדין על הקרן יש קול גם על הפירות ע"כ. ואם תרצה לומר דרבינו ז"ל אייריי בכי האי גוונא דאוקימו בשעמד בדין הנגזל עם הגזלן על הקרן ולא על הפירות ותיקון העולם הוי מטעמא דכתבו התוס' ז"ל דוחק הוא לפרש כן דאין זה במשמע דבריו כלל ועוד הנהו אוקימתות דאוקימו שם על הברייתא ההיא היא אליבא דשמואל דאמר שבח אין לו אבל אנן דקי"ל כרב דיש לו שבח ליתנהו להנהו אוקימתות ואיך רבינו ז"ל מפרש ההיא דלאכילת פירות כאוקימתא דאוקימו אליבא דשמואל דלית הלכתא כוותיה. ועוד דבפרק ט' מהלכות גזילה פירשה בלוקח מגזלן כדכתיבנא. על כן נפלאו בעיני דברי רבינו ז"ל שכתב כאן שאכל הגזלן אם לא יש טעות סופר בדבריו:

הלכה ב

כל הפירות שאכל הלוקח וכו'. לפי הנראה מדברי רבינו ז"ל שאפילו אינן צריכין לקרקע כלל ב"ח גובה מהם קשה ההיא סוגיא דפרק נערה (דף נ"א ע"א) דאמרינן שם כל העומד ליגזז כגוזז דמי. וקשה עוד מזאת דה"ה ז"ל כתב בפרק ראשון מהלכות מכירה דמכח ההיא סוגיא דנערה שנתפתתה פירש רבינו ז"ל דמ"ש בפרק שבועת הדיינים (דף מ"ג ע"א) דענבים העומדות ליבצר הרי הם כקרקע היינו דצריכים לקרקע דאי אינם צריכים לקרקע כלל ודאי דכבצורות דמיין מכח ההיא סוגיא דנערה וכן כתב בפ"ק מהלכות

טוען דמשמע מכל זה דכשאינם צריכים כבצורות דמיין מכח ההיא סוגיא ואיך כתב כאן היפך מה שכתב שם והיפך הסוגיא דפ' נערה. וי"ל דרבינו סובר דלא אמרו כן בפ' נערה אלא לענין דנקראים מטלטלין כיון שאינם צריכים לקרקע והוו מטלטלי דיתמי דלא משתעבדי לב"ח אבל כאן אפילו שיהיו כמטלטלים כיון שהגיעו ליבצר מ"מ כיון דלא זכה בהם הלוקח גובה ב"ח מהם כיון שהם מחוברים לקרקע שלו ועדיין לא תלשן הלוקח דכשתלשם הרי זכה בהם אבל כל זמן שלא זכה בהם ראויים הם לב"ח מה שאין כן בפרק נערה דהתם דכיון שהם מטלטלין הם של יתומים ומטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב ודוחק:

הלכה ד

וכן יתומים וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל וזה נראה דעת ההלכות וכו'. נ"ל שדקדק כן ממ"ש בפ"ק דמציעא דשבחא דממילא גבי ממקבל מתנה והא נפקא ליה מדאמרינן גבי יתומים דטורף שבחא דממילא וכמו שהכריח הרמב"ן בספר המלחמות מההיא דבכורות פרק יש בכור (דף נ"ב ע"ב) ואי הוה ס"ל להרי"ף ז"ל דיתומין גובין מהן אפילו שבח הבא מחמת הוצאה מה ראיה מייתי מיתומים למקבל מתנה שאני יתומים דאפילו שבח הבא מחמת הוצאה גבי מינייהו אלא ודאי דיתומים ומקבל מתנה אית ליה דשוים ולכך משמע ליה דשבח הבא ממילא גבי כיון דביתומים הוי הכי והר"א ז"ל בהשגות פליג על דין זה ואית ליה כמ"ש התוס' ז"ל בפ"ק דמציעא (דף ט"ו ע"א) דגובה מיתומים משום דברא כרעא דאבוה הוא וכמו שהאריכו בדיבור ב"ח גובה את השבח ומה שכתב הרי"ף ז"ל בפרק המקבל וה"מ היכא דשוייה להוא ארעא אפותיקי ולא מסיק ביה אלא שיעור ארעא לחוד לא כתב כן אלא משום לוקח דבלוקח אי מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא גובה כל השבח ואינו נותן לו אפילו הוצאה אבל גבי יתומים אין חילוק בין מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא בין לא מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא דהא עשאו אפותיקי בכל גוונא גובה ב"ח את השבח ונותן את היציאה או שבח כשיעור הוצאה ואי לא עשאו אפותיקי בכל גוונא אין גובה שבח מיתמי כלל אפילו דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא דיתמי כמקבל מתנה הוו וא"כ אין מקום לחלק ביתמי בין מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ללא מסיק אלא שיעור ארעא לחוד ולאפוקי מדברי הרב"י ז"ל בהלכות אפותיקי בח"מ סי' קט"ו שכתב על דברי ה"ה ז"ל ליישב אליביה לשון הרי"ף ז"ל דהמקבל דמשמע לכאורה דהוי דלא כוותיה דמ"ש המקבל מתנה ויתומים שוים כתב שם דברים אלו ונ"ל במ"ש הרי"ף ז"ל ולא מסיק ביה אלא שיעור ארעא לחוד לגופיה איצטריך כלומר וכו' ולא יהיב שבחא כלל אפילו ליתמי כיון דאפותיקי היא ובמחילה מכבודו אין מקום

לתירוץ זה דבהדיא כתב ה"ה ז"ל דבאפותיקי אפילו מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא נותן הב"ח הוצאה ליתומים ובכה"ג איירי בגמרא (שם דף ק"י ע"א) דאמר ב"ח אומר אביכם השביח ויתומים אומרים אנו השבחנו ותן לנו הוצאה אלא עיקרן של דברים שאין חילוק לגבי יתומים כלל בין מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ללא מסיק אלא בענין אפותיקי ולא בענין שאינו אפותיקי וכן נראה שהיה דעת הרב"י ז"ל לעיל בסמוך שכתב ויותר נ"ל דכי מפלגינן בין מסיק שיעור ארעא ושבחא וכו' אבל ביתומים לעולם אינו גובה שבח אלא שכאן כתב בהיפך לתרץ דברי ה"ה אבל ה"ה עצמו סותר אותם כדכתיבנא ומ"ש ג"כ י"ל דס"ל להרי"ף הכי מדכתב וה"מ דלא שוייה וכו' אין הוכחה בההיא הוכחה וכמו שהוא עצמו סתר זה שהרי הרא"ש ז"ל כתב לשון זה אף ע"ג דאית ליה דיתומים לאו כמקבל מתנה אבל מה שיש להוכיח מדברי הרי"ף ז"ל שסובר כן הוא מהטעם שכתבתי למעלה ועל זה הוא שסמך ה"ה ז"ל:

הלכה ו

היתה השדה אפותיקי וכו'. באמת שיש להקשות על דברי רבינו דבגמרא מחלק בין מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ללא מסיק ביה אלא שיעור ארעא לחוד ורבינו אינו מחלק בכך והדינים האמורים בהלכות הם נראין מוכרחים מדברי הגמרא ועוד הקשה עליו הר"א ז"ל בהשגות הגם כי לשונו בקצת ספרי דפוס הוא קצר אך כאן בכסף משנה העתיק השגתו באורך והכוונה לומר דהחצי ההוצאה כבר פרע הב"ח ללוקח כשנוטל חצי השבח דכפי הוראת הגאונים הגדולים נוטל ההוצאה תחילה ואח"כ חולקים השבח וא"כ כבר פרע לו חצי ההוצאה וא"כ איך כתב עתה שנותן לו כל ההוצאה אם ירצה ליטול חצי שבח. ועוד הקשה לו דהא חצי שבח למה יפטר הב"ח בתת לו ההוצאה יתן לו החצי שבח וההוצאה בכלל שהשבח יתר על הוצאה כיון דהחצי שבח שלו יתן החצי שבח ואם ישאר החצי שבח ללוקח אין לו ליטול הוצאה מאחר שכבר נטל החצי הוצאה מהחצי שבח שנטל הב"ח כדכתיבנא זהו כלל דבריו ובאמת ה"ה ז"ל תמה על ככה דהאי דינא חדתא דנפקא ליה לרבינו הם דברים היפך הסוגיא דפ"ק דמציעא ולי נראה דרבינו טעמו ונימוקו עמו דס"ל דמאי דקאמר שמואל ב"ח גובה את השבח היינו חצי שבח וכדכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו בפ"ק דמציעא מכח ההיא דמי שמת (דף קנ"ז ע"ב) דאמר דהלוקח והבעל חוב הוי כלוה ולוה ואח"כ קנה דיחלוקו הך גובה את השבח דקאמר שמואל הוי חצי שבח. ומ"ש בגמרא קשיא רישא וסיפא דאמר שמואל ב"ח גובה את השבח ה"ק דאמר שמואל ב"ח גובה חצי שבח בלא הוצאה כלל ואיך קאמר הכא דאינו גובה כלל מהשבח אא"כ נותן הוצאה וכשהעמידו בגמרא הברייתא כגון

שעשאו אפותיקי סובר רבינו ז"ל כפירוש התוס' ז"ל שפירשו דהוי אפילו מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא נותן לו ההוצאה ואע"ג דהיכא שלא עשאו אפותיקי ומסיק ביה שיעור ארעא ושבחא גובה הכל בלא הוצאה וא"כ גרע היכא שעשאו אפותיקי מהיכא דלא עשאו אפותיקי וכמו שהקשו התוס' ולפירוש רבינו אתי שפיר זה דלא גרע דהיכא דלא עשאו אפותיקי גובה חצי שבח לבד אבל היכא דעשאו אפותיקי גובה חצי שבח בלא הוצאה כלל ואע"ג דלפי הוראת הגאונים הגדולים נוטל הוצאה מ"מ בהא עדיף כח אפותיקי דגובה חצי שבח בלא הוצאה כלל והחצי האחר גובה אותו ונותן הוצאה ולפ"ז א"ש דעדיף האפותיקי ואין חילוק בין מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ללא מסיק ולכך לא חילק רבינו ז"ל בכך. והרי"ף ז"ל בפרק קמא דמציעא שכתב דהיכא דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא בין שעשאו אפותיקי בין שלא עשאו גובה הכל ב"ח והדר לוקח גבי ממוכר קשה קצת עליו למה לא כתב דדוקא חצי שבח גובה ולא כל השבח וכדאמרינן בפרק מי שמת ואולי סמך על מה שכתב בפרק מי שמת (דף רל"ג) והא דתניא לשבח קרקעות וכו' דמפרש שם דיחלוקו אבל דברי רבינו ז"ל נראה לי שהם נכונים יותר ע"פ דרך זה. עוד כתב ה"ה ז"ל ושיטה אחרת יש לומר שלא יפה כח האפותיקי וכו' קשה על שיטה זאת דברייתא דאוקמוה דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא ונותן לו הוצאה א"כ הרי גובה יותר מחובו שנותן לו הוצאה ונוטל כל השבח היתר על ההוצאה ואולי יש לומר לפי שיטה זו דכדמשני שעשאו אפותיקי הדר ממאי דקאמר דאיירי דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא אלא מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא ולכך נותן לו ההוצאה ונוטל השבח היתר אבל אי לא מסיק ביה אלא שיעור ארעא לחוד אינו נוטל מן השבח כלל:

הלכה ז

בעל חוב שבא לטרוף וכו'. כתב ה"ה ז"ל דדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל שלא אמרו על היתומים להביא ראיה אלא בדשוייה אפותיקי כן משמע מן הסוגיא משום דהיכא דשוייה אפותיקי ודאי דדמי לאילן שקוצץ ואינו נותן דמים שאמרו שם בגמרא משום דע"כ הקרקע שלו ואינו חייב אלא דמים אבל כשלא עשאו אפותיקי הרי יש להם חלק בקרקע דאם רצו יכולים ליטול השבח מן הקרקע ולא דמי להתם אבל אינו נראה כן דעת רבינו ז"ל שכתב אבל אם לא עשאו אפותיקי אם רצו היתומים וכו' ולא כתב על בעל חוב להביא ראיה כשלא עשאו אפותיקי משמע דאית ליה דבענין הראיה הכל שוה ועל היתומים להביא ראיה בכל גוונא:

הביאו ראיה שהם השביחו וכו'. הרב בית יוסף בהלכות אפותיקי סימן קט"ו תמה על הרב המגיד שכתב דדין הגמרא דאמרו היתומים אנו השבחנו לא הוי אלא במסיק ביה

שיעור ארעא ושבחא דהא מדברי הגמרא לא משמע הכי דאוקימו הא דשלשה שמין להם את השבח בדלא מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא אלא שיעור ארעא לחוד ואמאי דאמרי יתומים אנו השבחנו איתמר דאין זו קושיא דיתומים אומרים אנו השבחנו איירי במסיק ביה שיעור ארעא ושבחא וההיא מימרא דשלשה שמין להם את השבח איירי דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא ומאי דהביאו מהתם להההיא דיתומים הוא דלא מסלקינן להו בקרקע אלא בזוזי ואי התם איירי בדלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא הראיה מכ"ש היא דהתם דלא מסיק ביה אלא שיעור ארעא לחוד אינו נותן להם קרקע אלא דמים כ"ש היכא דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא דאינו נותן אלא דמים ומה שתירץ הוא דהדר גמרא מהך שינויא כשתירץ דשוייה אפותיקי דבר תימה לומר כן חדא דא"כ איך שני קושיא דשמואל דב"ח גובה את השבח וכי תימא התם דלא שוייה אפותיקי לכך גובה כל השבח אבל הכא דשוייה אפותיקי גרע ונותן הוצאה וכדפירשו התוס' בפירוש קמא בפרק שנים אוחזין והא אי אפשר דאליבא דהרי"ף קיימינן ובהדיא כתב הוא בפרק שנים אוחזין דהיכא דמסיק ביה שיעור ארעא ושבחא בין שעשאו אפותיקי בין שלא עשאו גובה השבח מלוקח ועוד דמאי שני דלפי המסקנא הדר מתירוצא דלא מסיק ביה וכו' הא לפי מאי דס"ד דאיירי דלא מסיק ביה כו' קשה איך יתומים יאמרו אנו השבחנו וב"ח יאמר אביכם השביח הא לדעת ה"ה ז"ל היכא דלא מסיק אלא שיעור ארעא יותר טוב הוא לב"ח שישביחו היתומים מהב"ח ולא ירדתי לסוף דעת הרב ז"ל ומ"מ מ"ש אח"כ ויותר נראה לומר וכו' כן הוא האמת כדכתיבנא דאין חילוק גבי יתמי בין היכא דמסיק שיעור ארעא ושבחא ללא מסיק כלל:

פרק כב

הלכה א

ואם טעה הדיין. מעשה מבואר פרק גט פשוט (דף קע"ד ע"א) ואף ע"ג דבנוסחי דידן כתוב ההוא דנחית לנכסי דערבא מקמי דלתבעיה ללוה ט"ס הוא וצ"ל ההוא דנחית לנכסי דלוה מקמי דלתבעיה וכן בהרי"ף והוא הנכון דאם גבו מהערב מאי קאמר מאן חכים למעבד וכו' אין זו חכמה דמשנה ערוכה היא אלא החכמה ודאי היא דנחית לנכסי דלוה וחשיב להו רבינא כערב ומדמי ליה למתניתין:

הלכה ד

אבל אם אמר איני בא לב"ד מיד כותבין וכו'. בכאן החמירו עליו לכתוב לו אדרכתא מיד וכיון שכותבין לו אדרכתא אין מנדין אותו אבל למעלה כשטען מזוייף ושאל זמן להביא

ראיה ונשלם הזמן ולא בא אז מנדין אותו דכיון דהקלו עליו שלא לכתוב אדרכתא מיד לכך מנדין אותו כדי שיבא דאם לא יאיימו לו בנדוי לא יבא כיון דאין כותבין אדרכתא על נכסיו:

הלכה ו

וכבר קרענו לשטר וכו'. אע"ג דלעיל מיניה גבי אדרכתא דבני חורין לא כתב רבינו ז"ל שיכתבו שקרעו האדרכתא פשוט הוא שצריך גם שם כן וכמו שאמרו כל אדרכתא שאין כתוב בה קרענוהו לשטר הלואה לאו כלום היא וכתבו רבינו ז"ל לקמן וסמך גבי אדרכתא דבני חורין על מ"ש גבי אדרכתא דמשועבדים:

הלכה טו

בית דין ששמו לטורף וכו'. וכתב הר"א ז"ל בהשגות אפשר בשלא הכריזו קאמרי וכו' וכתב עליו הרב המגיד ז"ל ועדיין עם דברי ההשגות לא יצאנו מידי שאלה מה בין זה לשום היתומים וכו'. נראה דהבין דברי הר"א ז"ל דאיירי במקום שאין מכריזין או בדברים שאינם צריכים הכרזה ובזה נתבאר בפי"ב דמכרן קיים אע"פ שלא הכריזו גבי יתומים כשטעו פחות משתות ומפני זה תמה עליו אבל אפשר לפרש דברי הר"א ז"ל דאיירי במקום שמכריזין ודברים שצריכין הכרזה ואע"ג דגבי יתומים אפילו שוה בשוה מכרן בטל הכא גבי לוקח קיל טפי ושוה בשוה מכרו קיים אם לא טעה בכל שהוא וכן בדין להעדיף כחן של יתומים:

פרק כג

הלכה א

שטרי חוב המוקדמין וכו'. כתב ה"ה ז"ל והם ז"ל הקשו ואמרו והלא עדים פסולים הם וכו'. רבינו ז"ל בפירוש המשנה נראה שרצה להמלט מקושיא זאת וכתב דשטרי חוב המוקדמים היינו כגון שלוה ראובן משמעון ממון וכתב לו שטר ואח"כ החזיר ראובן לשמעון ממונו שהלוהו וכתב לו שמעון מחילה ונשאר השטר בידו או הניחו אצלו ראובן על דרך פקדון ואמונה נאמר דהשטר ההוא נמחל שיעבודו ונעשה חספא בעלמא כשפרע חובו בעל השטר ואחר כך לוה ראובן משמעון ממון שני ואמר לו ראובן אל תצריכני לכתיבת שטר אחר שהשטר הראשון שהיה לך עלי יהיה בידך וכו' ועוד האריך שם ועם זה תירץ זה ודאי שאין העדים פסולים אבל אני תמה מאד על פירוש זה דבפ"ק דמציעא (דף י"ז ע"א) אמרו שטר שלוה בו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שיעבודו ואמרו שם דאפילו יזיף ביומיה דאינו מוקדם אסור וא"כ אם פירוש מוקדמין הוא זה למה אמרו

פרק איזהו נשך (דף ע"ב ע"א) הטעם גזירה שמא יגבה מזמן ראשון אפילו שיגבה מזמן שני אינו יכול דכבר נמחל שיעבודו וכמו שאמרו שם אפילו יזיף ביומיה וצריך עיון:

הלכה יז

שלא יכוף אותו בדין בפעם אחת לגבות הכל. בפרק גט פשוט (דף קע"ב ע"א) אמרו וניחא ליה ללוה כדי שלא יכוף לפרעו ופירש"י ז"ל כשיפרענו לוה למלוה חצי חובו יכופנו מלוה לפרוע לו השאר כי ידאג הלוה פן יפסיד שוברו ויתבענו כל חובו ע"כ. ורבינו ז"ל מפרש בענין אחר ופירוש רשב"ם ז"ל מוכיח יותר:

פרק כד

הלכה י

היה לזה עידית ובינונית וכו'. תימה למה שתירץ הרב המגיד ז"ל דאית ליה בשל העולם הם שמין אלא משום דיכול לומר בעל הזיבורית אני רוצה להגבות תחלה אמאי נקט שהיה לזה עידית ובינונית אפילו שלא היה לו אלא בינונית לבד הדין כן דזה גובה וזה גובה מפני שיכול לומר לו בעל הזיבורית אני רוצה להגבותו תחילה:

פרק כה

הלכה ו

ערב של כתובה וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל וקצת נראה כן ממה שהקשו בגמרא בכמה מקומות וכו' ולא תירצו בשקנו מידו. אין להקשות גם כן לדברי רבינו כשאמר מעכשיו דליכא אסמכתא כמו שאמר בפי"א מהלכות מכירה דהאי ודאי הוי אוקימתא אבל קנו מידו לא הוי אוקימתא כל כך. עוד כתב ויש לדחות טעם זה וכו'. הא דלא דחה דשאני התם דליכא מצוה משום דהתם אפילו בדאיכא מצוה איירי כדאמרינן בסוף פרק גט פשוט הרי שהיה חונק את חבירו כו' ובודאי דהך מצוה הוי דהציל את חבירו ולא מידי חסריה דומה לכתובה וכן פירשו שם בגמרא גבי חנוק מה לי אמר ר' ישמעאל וכו':

וקבלן של כתובה חייב. כתב ה"ה זה לשון הרשב"א שכתב שצריך שיאמר לה תן לו ואני קבלן. קשה דלעיל כתב רבינו ז"ל דתן לו ואני קבלן הוי ערב ומלשון ה"ה שהביא עליו שם דברי הרשב"א ז"ל יש מי שאומר שאם כתב בשטר וכו' משמע דמודה הרשב"א לענין הדין לרבינו ז"ל ואיך כתב כאן דהוי קבלן ואולי י"ל דהך לישנא לאו בדיוקא נקטיה ור"ל שאמר תן לו ואני אתן לך. כל זה כתבתי לפי הנסחא אשר לנו בכסף משנה בדברי רבינו דתן לו ואני קבלן הוי ערב אבל בשאר נוסחאות אין כתוב בספרי רבינו תן לו ואני

קבלן הוי ערב וכן נראה שנסתפק בדין ואפשר דסבירא ליה לה"ה דלדברי רבינו תן לו ואני קבלן הוי קבלן וב"י גריס בדברי רבינו הוי ערב ולפי הנוסחא ההיא קבלן כדעת הרא"ש וכ"נ פי"ז מהלכות אישות בדברי ה"ה ז"ל עיין שם. עוד כתב ה"ה ואני אומר דלפי דברים אלו וכו' ואין נראה כן בדעת רבינו. משמע דאית ליה דלרבינו אפילו לאחר מתן מעות שייך קבלנות ממ"ש פי"ז מהלכות אישות וקשה קצת דנראה דרבינו מודה לזה דשם כתב אי זהו קבלן זהו שאמר לאשה הנשאי לזה ואני נותן כתובה זו. נראה דנישואין הוי כמתן מעות דבעת הנישואין ולכך אהני לשון קבלנות אבל אחר הנישואין דהוי כאחר מתן מעות משמע לשון רבינו ז"ל דהוי כמ"ש הרשב"א ז"ל:

הלכה ז

ראובן שמכר לשמעון וכו'. כתב ה"ה והוא על תנאי אם יוציאנה מידו. אין כוונת ה"ה לחלק דזה ערבות הוא על תנאי והוי כמו מ"ש אח"כ וכן הערב או קבלן שחייבו עצמן על תנאי וכו' אלא כוונתו לומר דאין כאן על אמונתו הלוהו ולשון זה שכתב הכי פירושו ה"ז כערב דעלמא דבעלמא הוי אסמכתא משום דלא נשתעבד אלא אם לא יפרע לו האחר וכן נמי כאן הוא על זה הדרך אלא דהטעם דבעלמא לא הוי אסמכתא משום דעל אמונתו הלוהו והכא הוי אסמכתא דהוא על תנאי ואין כאן טעמא דעל אמונתו הלוהו:

ואם קנו מידו שהוא ערב וכו'. הרב בית יוסף בח"מ סי' קל"ב פירש הטעם מפני שאין כאן אסמכתא דנתחייב לשלם כל עת שירצה ולי נראה לפי מה שאמר ה"ה ז"ל טעם אחר דמפני שכיון שקנו מידו על הדמים הרי ערבות זה על המעות היא ואפשר דהרב בית יוסף לא כתב אלא לפי מה שמפרש הטור דברי רבינו שהוא דלא כהרב המגיד ע"ש אלא שהביא דבריו על דברי ה"ה ועוד דאפילו לפי הטור אפשר לפרש הטעם דכתיבנא אע"פ שאינו מחוור כל כך ודו"ק:

הלכה י

שנים שערבו וכו'. מ"ש ה"ה הערבות אינו חל לחצאין או יתחייב כל אחד בכל או לא יתחייב כלל דמי חלקו להן וכו'. ק"ל מי חלק להן הערבות שיהא זה בחצי וזה בחצי. אבל הב"י בסימן ע"ז כתב בלשון זה או לא יתחייב כלל אפילו דמי חלקו ודלג מלת להן ואולי ליתיה בספרים דידיה בדברי ה"ה ז"ל דלפירושו לא יתיישב מלת להן:

הלכה יג

ויראה לי שאין זה הערב חייב כלום. מה שלא כתב כאן רבינו ז"ל וכן הורו רבותי כמ"ש בפי"א מהלכות מכירה אלא שתלה ההוראה בעצמו כתב הרב מוהר"י ן' לב בחלק א' (דף קמ"א) דאפשר דרבותיו דאמרו שם דלא מהני הכא מודו דמהני משום דכל ענין דערב

הוי אסמכתא אלא דבגמרא (סוף ב"ב) סלקו האסמכתא משום דאמרו בההיא הנאה דקא מהימן וכו' וכיון שזה מסלק האסמכתא הוא הדין נמי שיסלק הך אסמכתא נמי דמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב ולכך כתב כאן יראה לי כלומר דרבותיו לא דברו בזה וכתב דהרב המגיד חולק על זה אלא סובר הוא דהעניינים שוים. ואני אומר דאפשר דה"ה ז"ל ג"כ יסבור כן ולא כתב ה"ה אלא שהחולק שם כ"ש שיחלוק כאן דאם התם מהני החיוב כ"ש כאן מהטעם שכתבנו אבל רבותיו אינו בהכרח שיסברו כן. ומ"ש ה"ה שרבינו הלך לשיטתו ה"ק משום דרבינו אמר שם דלא מהני יכול לומר כאן דין זה דאם היה סובר שם דמהני החיוב לא היה יכול לומר דין זה דהשתא התם מהני כ"ש בערב דאיכא טעמא דליהני טפי החיוב כדכתיבנא:

הלכה יד

מי שאמר לחבירו וכו'. כתב ה"ה ובתשובה לרב נחשון וכו'. וכתב שדבריו אלו אינם אלא בערב להביא הלוה. אבל מדברי הטור בהלכות ערב סי' קכ"ט לא משמע הכי אלא דבערב של ממון איירי רב נחשון שכתב שם ומשיביאנו לב"ד יפטר הערב עד שישבע הלוה שאין לו מה לפרוע הביאו ערב שבת בין השמשות ובמוצאי שבת ברח לא נפטר הערב כלומר דאם הביאו ולא תבעו בב"ד שישבע שאין לו מה לפרוע ודאי דהערב פטור עד שישבע שיאמר לו הערב היה לך להשביעו בב"ד וכיון שלא נשבע אינו חייב אבל הביאו ערב שבת בין השמשות אז לא נפטר הערב ואף ע"פ שלא נשבע הלוה הערב חייב:

פרק כו

הלכה א

אע"פ שקנו מידו וכו'. מה שדקדק ה"ה ז"ל מכאן דאית ליה לרבינו ז"ל דערב היוצא לאחר חיתום שטרות בעי קנין לא דקדק כן מלשון אע"פ דהיה אפשר לומר דלעולם לא בעי קנין והאי דנקט אע"פ לרבותא נקטיה אלא מפני שכתב ונשתעבד לשלם כמו שביארנו משמע דבהך קנין איכא שיעבוד לשלם וזה שאמר כמו שביארנו כלומר שביאר בפרק שקודם זה דמהני קנין לאחר מתן המעות דאי אפילו בלא קנין מאי שיעבוד טפי איכא השתא. ומסוגיא דפרק הנושא (דף ק"ב ע"א) שהשוו חייב אני לך מנה בשטר להא דערב היוצא לאחר חיתום שטרות קשה לדברי רבינו ז"ל כיון דערב לאחר חיתום שטרות איירי בקנין היכי קאמר דמאן דמחייב גבי ערב היוצא לאחר חיתום מחייב נמי הכא גבי אומר חייב אני לך מנה בשטר שאני גבי ערב דאיכא קנין. וי"ל דרבינו ז"ל מפרש פי"א מהלכות מכירה האומר חייב אני לך מנה בשטר שהזכיר מלת שטר בפיו וכיון שהזכיר

מלת שטר בפיו הוי כאומר אתם עדי והוי כי קנין דהכא ואע"ג דכתב שם כמו שמשתעבד הערב אין פירושו דבערב משתעבד בלא קנין כמו שמשתעבד הכא אלא שמלת שטר שהזכיר שם הוי כי קנין דהכא ועם אלו המדרגות תתיישב הסוגיא דפרק הנושא לדעת רבינו ז"ל שנראה שהקשו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וא"ת עדיין קשה דשם כתב רבינו דאם כתב לו בשטר אני חייב לך מנה דמהני משמע אפילו בלא קנין ומ"ש מערב היוצא לאחר חיתום שטרות דבעי קנין וי"ל דמ"מ התם איירי דמוסר לו השטר או בפני עדים או בינו לבינו כדכתב ה"ה ז"ל וכאן אין הערב מוסר לו השטר ומסירת השטר דהתם הוי במקום קנין דהכא:

היה הערב בגופו של שטר וכו'. נראה מלשון ה"ה ז"ל דסובר רבינו ז"ל דערב היוצא קודם חיתום שטרות לא מהני כלל אפילו לגבות מבני חרי אי ליכא קנין וקשה עליו דהיה לו לרבינו ז"ל לומר בחלוקה קמייתא פלוני ערב בלא וא"ו וקנו מידו כדאמר בחלוקה אחריתי וקנו מידו כיון דחלוקה קמייתא ע"כ בקנו מידו איירי דאי לא אפילו מבני חרי לא גבי כיון דליכא קנין וי"ל דאין הכי נמי אלא משום דרבינו לא נחית בחלוקה קמא לומר דגבי מבני חרי אלא דלא גבי ממשעבדי והך דינא דלא גבי ממשעבדי בכל גוונא הוי בין דאיכא קנין בין דליכא קנין לכן לא הזכירו רבינו ז"ל. זה דעת רבינו ז"ל. והטור ז"ל בסימן קצ"ט דערב היוצא לאחר חיתום שטרות בעי קנין וכתב כן בשם הרא"ה ז"ל וכתב עליו והכי מסתבר ומ"מ כתב שם גבי ערב דקודם חיתום וז"ל ואפילו שכתבו לפני חתימת העדים דוקא שכתב פלוני לוה מפלוני ופלוני ערב בוא"ו שאז חוזר על כל מה שלמעלה והקנין חוזר על הכל אבל אם כתב פלוני ערב בלא וא"ו אז הוא תחילת דבר ואינו חוזר על הקנין שלמעלה והוה ליה כערב בשטר בלא קנין ע"כ. משמע דאית ליה לטור ז"ל דערב קודם חיתום הוי בלא קנין כשלא כתב בוא"ו ומ"מ גבי מבני חרי ואע"ג דלאחר חיתום אי ליכא קנין אפילו מבני חרי לא גבי מ"מ כיון דהוי קודם חיתום מעלינן ליה דרגא זהו דעת הטור ז"ל ואפשר להסכים דברי רבינו ז"ל עם דבריו ולומר דבחלוקה קמא דפלוני ערב בלא וא"ו לא בעי קנין ואתי שפיר דלא הזכירו משום דס"ל כדברי הטור ז"ל דאפילו בלא קנין גבי מבני חרי משום דאית ליה עילוי' חד דרגא על ערב היוצא לאחר חיתום ומ"ש בחלוקה דופלוני ערב וקנו מידו הוא דבוק עם לשון שלמעלה והכי קאמר שהרי ערבו לוה עם הערב בשטר וכיון דערבו ודאי דקנו מידו של ערב דהוא"ו קאי אכל מאי דכתוב לעיל ולעיל כתוב קנין וא"כ ע"כ קנו מידו ואף על פי שלשון זה דחוק קצת מ"מ אתי שפיר דבחלוקה קמא לא הזכיר קנין ועוד דדבריו הם כדברי הטור ז"ל:

הלכה ג

מלוה שבא לתבוע וכו'. כתב ה"ה ז"ל בשם הרשב"א דכשבא ליפרע מן הקבלן אינו יכול לפרוע אלא זיבורית מה שהיה יכול להתפרע מן הלוה אבל הרמב"ן ז"ל נראה דאינו סובר כן וכדכתב הרב"י ז"ל סי' קכ"ט אלא שכתב שם שאם רוצה הלוה לפרוע מן הזיבורית שאינו יכול לגבות מהקבלן בינונית ולכאורה קשה דהרשב"א בתשובותיו סי' תתנ"ב כתב בסוף התשובה ומ"מ אילו היו נכסים ללוה ואפילו זיבורית ורצה הלוה לפרוע מן הזיבורית אע"פ שנעשה וכו' אינו יכול לפרוע מבינונית של קבלן ע"כ ודברים אלו נראים כסברת הרמב"ן ז"ל דדוקא היכא שרצה הלוה לפרוע זיבורית אז אינו גובה מהקבלן מן הבינונית אבל אם לא רצה לפרוע אז יכול לגבות מן הקבלן בינונית אע"פ שאין ללוה אלא זיבורית והוא היפך הנאמר כאן אלא שיש לומר שמ"ש שם ורצה הלוה לאו למימרא דאם לא רצה גובה מן הקבלן בינונית אם יש לו זיבורית אלא הכי קאמר כשרוצה הלוה לפרוע לא יפרע מן הקבלן אבל אין רוצה הלוה לפורעו יפרע מהקבלן בינונית אם אין לו זיבורית אבל אם יש לקבלן זיבורית ודאי יכול ליתן זיבורית:

היה הלוה במדינה אחרת וכו'. מה שכתב הרב המגיד דהרשב"א אית ליה כדברי רבינו דאפילו מן הערב גובין כשמת והניח יתומים קטנים קשה טובא דהרשב"א בתשובה סימן תתקע"ג כתב דיש לחלק בין ערב לקבלן דדוקא ערב אין נפרעין ממנו אבל קבלן נפרעין ממנו והוא כדעת הרא"ש ז"ל שכתב הטור בחשן המשפט סי' ק"י וכ"כ שם הרב ב"י ז"ל וצ"ע:

הלכה ו

כשאמר לו הלוה ערבני כו'. הטור בסי' ק"ל הבין מדברי הראב"ד דהשיב על הך חלוקה לחוד שכתב שם והראב"ד השיג עליו דר"ל דבסתמא כיון שאמר לו ערבני כאלו הרשהו דמי על כרחין משמע דבחלוקה קמייתא דעמד מעצמו ונעשה ערב מודה לו אבל אין כן דעת הרב המגיד ז"ל שכתב אפשר שדעתו וכו' שנכנס בערבות מאיליו וכו' משמע דאית ליה דפליג הר"א ז"ל על רבינו ז"ל אפילו בחלוקה דנעשה ערב מאיליו דחייב ולא דמי לפורע חובו של חבירו דהכא כיון דנעשה ערב בפני הלוה הרי משמע דניחא ליה ללוה משום דעל אמונתו דערב הלוהו והוי כאילו היה שלוחו של לוה:

מת הלוה וקידם הערב ופרע החוב וכו'. כתב ה"ה דרבינו מפרש סוגיא דפרק גט פשוט (ד' קעד ע"א) אפילו ביתומים גדולים וכו' ובאמת י"ל דבערכין פרק שום היתומים (דף כב ע"א) איפליגו בהא פלוגתא רב פפא ורב הונא ומשמע מהתם דאין נזקקין ליתומים קטנים לרב פפא משום דלאו בני מיעבד מצוה נינהו משמע דגדולים לרב פפא בני

מיעבד מצוה נינהו וכבר תמה הרב בעל המאור ז"ל כן ופירשה בקטנים וכמו שהאריך שם ואם נפשך לתרץ זה ולומר דרב פפא אמר בקטנים דאינו גובה מפני דיתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו אבל בא רב הונא בריה דרב יהושע והוסיף לפי טעמו דהוי משום צררי דאפילו בגדולים מהאי טעמא אינו גובה מהם דלטעמיה דהתפיס צררי לערב ליכא חילוק בין גדולים לקטנים ולפי זה מ"ש ה"ה ז"ל שרבינו מפרשה אפילו בגדולים קאי לרב הונא בריה דרב יהושע דאיירי אפילו בגדולים אבל רב פפא לא איירי אלא בקטנים דוקא וקשה לזה דא"כ מה שאלו בגמרא מאי בינייהו הא איכא בינייהו טובא היכא דהוי גדולים דלטעמיה דרב פפא לא הוי אלא קטנים דוקא ואע"ג דהתוס' בריש בבא בתרא כתבו דאין לחוש היכא דאמר איכא בינייהו דלא חשיב אחריתי מ"מ בהא יש לחוש משום דהא דגדולים לא מעין הא דחשיב דחייב מודה ושמתוהו דהתם לר"ה חייב ולרב פפא פטור והכא הוי איפכא לרב פפא חייב ולר"ה פטור והוה ליה למיחשביה ואולי אפשר דסובר רבינו דאין לחוש אפילו בזה ובהכי מיתרצא קושיא אחרת דאמאי לא אמר איכא בינייהו היכא דאודעינהו ליתומים דלרב הונא דחששא הוי משום דהתפיס צררי לערב כיון דלא אודעינהו היכא דאודעינהו ודאי דחייבים אבל לרב פפא דהוי טעמא משום דיתמי לאו בני מיעבד מצוה אין חילוק בכך כלל ועוד נ"ל לומר דרבינו מפרש בין בגדולים בין בקטנים משום דלפירוש רשב"ם דמפרש בקטנים איכא לאקשויי חדא דלפי המסקנא דתירץ דלהכי טרח וכתב התקבלתי וכו' עדיין לא תירץ דאפילו ליהוי התקבלתי בשטר מ"מ אית ליה לרב פפא בערכין דאין נזקקין לנכסי יתומים אפילו בשטר וכבר הקשו התו' ז"ל כן וע"ק לפירושו דמאי פריך מברייתא לוקמה ביתומים גדולים ולכך גובה מהם אבל בקטנים לאו בני מצוה נינהו ופטורים מיהו לכולהו פירושי נמי קשה לוקמה בבא לגבות מלוה עצמו דגובה כשבא הערב לגבות מהלוה מפני שהמלוה כתב לו התקבלתי וכבר הקשה זה הרמב"ן בחידושיו ותירץ דאי אפשר לומר כן דבמאי אייריי אי דליכא עדים דלא פרעו אמאי גובה הרי יכול הלוה לומר פרע לך הערב ואי דאיכא עדים בכך שלא פרעו פשיטא אבל השתא דמיירי ביתומים קטנים וחייב מודה אשמועינן דגובה מיתומים קטנים דלא כרב פפא וא"כ הרשב"ם ג"כ יתרץ באופן זה דאי בגדולים וחייב מודה פשיטא. ועוד קשה דלרשב"ם ז"ל משמע דהך פלוגתא דהכא דרב פפא ורב הונא וההיא דערכין חדא היא וכבר הוצרך הרב בעל המאור ז"ל לתרץ זה יע"ש. ולתרץ כל זה אפשר שרבינו מפרש דפלוגתא דהתם הוי במלוה בשטר ובההיא אמר רב פפא דקטנים לאו בני מיעבד מצוה נינהו כי הא דנתחייב אביהם בשטר ואלימא טפי אבל הכא מה שפרע ערב זה הוי מלוה על פה וכדכתב הרשב"ם

ז"ל ולכך אפילו בגדולים אמרינן לאו בני מיעבד מצוה נינהו ואקשינן עליה דרב פפא מברייתא דהתקבלתי שאפילו שכותב המלוה התקבלתי חשבינן ליה כמלוה על פה ולכך לא מתיישבה ברייתא לא בגדולים ולא בקטנים דבמלוה על פה כולם לאו בני מיעבד מצוה נינהו בשלמא לרב הונא דלא חשיב ליה טעמא דרב פפא אלא טעמא דצררי מוקי כשחייב מודה ונסתלק טעם צררי ולכך חייבים בין גדולים בין קטנים אלא לרב פפא קשה ומסיק דרב פפא חשיב התקבלתי כשטר גמור ובברייתא איירי בגדולים דכיון דהוי כשטר גמור גובה מהם ומ"ש רב פפא שאינו גובה הוא במלוה על פה דלאו בני מיעבד מצוה נינהו והשתא יתורצו כל הקושיות הנזכרות. ועל מ"ש ה"ה בשם הרמב"ן דאית ליה דהתקבלתי סגי אפילו שאין חייב מודה קשה דהא לרב הונא בריה דרב יהושע דקי"ל כוותיה מוקמינן לה בשחייב מודה דהכי אמרינן התם בשלמא לרב הונא בריה דרב יהושע משכחת לה בשחייב מודה ואם כן כיון דקי"ל כוותיה ע"כ איירי בשחייב מודה ואע"ג דלרב פפא אמרו דהתקבלתי הוי כשטר לית הלכתא כוותיה וכ"ת דהוא סובר דמה שתירצו לרב פפא הוא לכ"ע ואפילו רב הונא מודה ביה מי דחקו לפרש כן. והנכון בעיני שהוא אינו גורס בגמ' אלא בשלמא לרב הונא ניחא ור"ל דהתקבלתי סגי בלא חייב מודה וזו היא גירסת בעל המאור ומפרש שם דהוי כי חייב מודה ע"ש ולפי פי' הרמב"ן הפי' הוי בשלמא לרב הונא התקבלתי הוי כשטר ולכך אמרה הברייתא שגובה כשיהיו גדולים אבל לרב פפא אפילו שיהיה כשטר אין לגבות אפילו כשיגדלו מפני שהוא מפרש שם טעמא דרב פפא דכיון דהערב פרע בלא ידיעת היתומים משמע דהוא רצה לזכות במצות פריעת בעל חוב ותירצו כיון דטרח וכתב התקבלתי משמע דאין כוונתו לעשות המצוה אלא שיפרעו היתומים וכמו שנתבאר שם בחידושי הרמב"ן ז"ל באורך והוא האריך שם ואני קצרתי יעויין שם:

פרק כז

הלכה א

אבל כל השטרות וכו'. לפמ"ש ה"ה ז"ל שרבינו ז"ל מפרש דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במה שהוא תועלת למלך כענייני המסים צ"ל שמ"ש רבינו בפ"ה מהלכות גזילה כל דין שיחקוק אותו המלך לכל היינו דין דאיירי בענייני המסים וסמך על מ"ש בסוף לשונו לפיכך גבאי המלך ושוטריו שמוכרים השדות במס וכו' וכיוצא בזה הוא בכלל שכתב כל דין שיחקוק וכו' והכלל מעין הפרט:

וכן שטרי הודאות ומתנות ופשרות ומחילות וכו'. מה שהוקשה להריב"ש בתשובה משטרי מחילות שכתב רבינו ז"ל [עי' בכ"מ] י"ל דדמי קצת לפשרות אע"ג דפשרה צריכה קנין ועכו"ם אינם בקיאים בטיב קנין גם מחילות אע"פ שאין צריך קנין כתב רבינו בסוף פרק חמישי מהלכות מכירה דנהגו בו להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו ועכו"ם אינם יודעים היטב דבר זה אם גמר בלבו או לא לכך שטרי מחילות דידהו פסולים והוא קצת טעם. ועל מ"ש הרב המגיד ז"ל והוא ז"ל גורס ומגבי ביה מבני חרי בשטרי הלואה הוא לפי גירסא זו בהכרח דאי בשטרי מכר לא גרע ממוכר שדהו בעדים שגובה ממשועבדים וכו' וקשה על דבריו דרבינו ז"ל בתחילת הפרק איירי בשטרי מקח וממכר ושטרי חוב שכ"כ חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב וכו' ועל דא קאמר אם לא ידעו דייני ישראל לקרות שטר זה וכו' וגובה בו מבני חורין. ועוד לקמיה כתב שטר שעדיו עכו"ם שמסרו ליד המלוה או המוכר ליד הלוקח בפני עדים וכו' ה"ז גובה מבני חורין משמע דבין לוקח בין מלוה גובה מנכסין בני חורין דמה שאמר גובה מבני חורין אכולהו קאי. ושמא י"ל דלא קאי אלא דוקא אמלוה אבל לוקח לעולם גובה ממשועבדין ודוחק. ומ"ש הרב ז"ל בהשגות הלכך אפשר שנפרע ולא תבעו וכו' נראה לכאורה דקשו דבריו אהדדי דבתחלת דבריו כתב אינו גובה ממשועבדין משמע הא מבני חרי גבי ולבסוף כתב הלכך אפשר שנפרע משמע דאפילו מבני חרי לא גבי. לכך ביאר ה"ה ואמר דתחלת דבריו איירי בחייב מודה או תוך זמנו והילכך מ"ש אחר כך איירי כשטוען לאחר זמן פרעתי:

הלכה ד

ושתי שיטין אלו הן ואוירן וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו כן שלא לחלוק על ר"נ שאמר הן ואוירן דלכולהו אמוראי נמי הן ואוירן דהא ליכא מאן דפליג אדר"נ ע"כ. ואני אומר דיפה דקדק ה"ה דלרבי אבהו דאמר שיטה אחת ושני אוירין ברייתא דקאמר הרחיק שתי שיטין לאו דוקא לדידיה ב' שיטין אלא שני אוירין וא"כ ר"נ דאמר דשיטין דברייתא הוי הן ואוירן ר"ל שתי שיטין עם אוירן וע"כ דלא כר' אבהו ומש"ה פסק רבינו דלא כר' אבהו וכמו שפסק הרמב"ן ולזה נתן טעם ה"ה ז"ל משום דרבינו היה לו לפסוק כר' אבהו דהוא בתרא אבל כמ"ד ד' אוירין ודאי דאין צריך טעם דודאי ראוי לפסוק כמ"ד ג' אוירין דהוא בתרא טפי ועוד דהיא מילתא מציעתא:

הלכה ו

שמא יחתוך השטר שנתקיים ויזייף באותה שיטה וכו'. ק' דנימא דיהא כשר קיום מרוחק שיטה אחת וכשיבוא שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת עם הקיום נימא דאין

מקיימין אותו אלא מן האשרתא שבו וכמו שאמרו גבי שטר הבא הוא ועדיו על המחק דאין מקיימין אותו מן האשרתא שבו דהא רבינו פסק כמ"ד הכי דהיינו סוגיא דאיתמרה אליבא דרב והתוספות כתבו שם בחד תירוצא דמשום הך טעמא אית ליה לרב דקיום מרוחק שיטה אחת כשר משום דס"ל דשטר הבא ועדיו בשיטה אחת אין מקיימין אותו מן האשרתא שבו דומה לשטר הבא הוא ועדיו על המחק אבל רבינו ז"ל דאית ליה דר"י אית ליה כרב גבי הוא ועדיו על המחק קשה אמאי לא קאמר נמי ר' יוחנן הכי וכדכתיבנא וי"ל דשאני הכא דאינו פסול אלא הקיום לבד אבל השטר כשר וכדכתב הרב המגיד ואינו בדין לומר שכדי שלא נפסול קיום אחר נאמר כן אבל לקמן אמרינן הכי כדי שלא נפסול שטר אחר הבא הוא ועדיו על המחק ואמרו דכשר ומקיימין אותו מעדיו שבו:

הלכה ח

ואם היה המחק במקום שריר וקיים וכו'. כתב הרב המגיד דדעת רבינו דאין לכתוב בכל השטרות והכל שריר וקיים אלא לקיום המחקים והתלויות ולכך אין לכתוב המחקים והתלויות בשיטה אחרונה ותימה דאדרבא דברי רבינו נראה היפך זה שכתב שאם היה המחק במקום שריר וקיים וכו' פסול שמא מחקו וכתב דבר שזייף וחזר וקיים הריוח שבין הכתב ולעדים ע"כ ואם אין הקיום מועיל בשיטה אחרונה אפילו שלא יהא המחק במקום שריר וקיים מה מועיל הקיום שעושה בשיטה אחרונה ואם היינו אומרים דבכל השטרות כותבין שריר וקיים וכותבין המחקים והתלויות בשיטה אחרונה ניחא אבל לפירוש הרב המגיד קשה. וי"ל דכיון דאין כותבין שריר וקיים בסוף השטר אלא כשיש בשיטה הקודמת לה קיום מחקים ותלויות לדעת רבינו אם כן מ"ש רבינו אם היה המחק במקום שריר וקיים אז אפילו יש גם כן קיום מחקים בשיטה העליונה הקודמת לשיטת שריר וקיים א"כ ודאי שאין כאן זיוף בשטר זה דהעדים ודאי דהיו כותבים שריר וקיים דכן כותבין בכל שטר שיש בו קיום מחקים לדעת רבינו וכיון שאין שריר וקיים אחר ודאי דהעדים כתבוהו ואין כאן חששא אלא כשהמחק במקום שריר וקיים דשמא מחק השריר וקיים שכתבו העדים:

הלכה י

שטר הבא הוא ועדיו וכו' שמא הקיום היה רחוק מן השטר וכו'. קשה נימא שמא מחק השטר שלמעלה וכתב עליו הוא ועדיו והתוספות ז"ל הקשו זה בגמ' ותירצו דס"ד מעיקרא דמחיקת הטיוטא אינו ניכר אבל מחיקת האותיות ניכרת אבל לפי המסקנא דאמרו ואם תאמר מוחק וחוזר ומוחק א"א לומר כן דאם מחיקת האותיות ניכרת איך מוחק וחוזר ומוחק וא"כ רבינו דהוא לפי המסקנא וכמ"ש לעיל שטר הבא הוא ועדיו

על המחק וכו' וא"ת מוחק וחוזר ומוחק היה לכתוב החששא שכתבתי וי"ל דלא רצה רבינו להניח חששת הגמ' שהיא חששא טובא אפילו לפי המקשה. ומ"ש ה"ה ואם היה המחק במקום שריר וקיים וכו' וכמ"ש למעלה בשם הרשב"א דיש לעדים לחתום בראש המגילה וכתב שם ה"ה על דבריו ופי' אם העדים סמוכין לכתב בלי הפסק אע"פ שהשטר כלה באמצע שיטה וכו' ביאור דבריו דאע"ג דכתב הרשב"א דאין לעדים לחתום באמצע שיטה מ"מ אם ראינו שטר שעדיו חתומים באמצע שיטה דבאמצע אותה שיטה כלה השטר וזהו אומרו סמוכין לכתב בלי הפסק כלומר שבאמצע השיטה שכלה השטר שם תיכף ומיד חתמו העדים ודאי השטר כשר ולא נפסול אותו ונאמר דהעדים חתמו באמצע דודאי לא חתמו אלא במקום שכלה השטר דהעדים ודאי עשו כדין:

הלכה יז

כתוב בו מטבע וכו'. הרבה דינים יש בגמרא כאן שלא כתב רבינו והטור ביאר הדברים יפה:

סליקו הלכות מלוה ולוה